DE GESCHIEDENIS

VAN

T RIJK KĚDIRI

GETEEKEND IN HET JAAR 1873

DOOR

MAS SOEMÅ-SĚNTIKÅ,
[illegible] WEDÅNÅ VAN HET DISTRICT [illegible]

VAN AANTEEKENINGEN

E VERTALING VOORZIEN EN UITGEGEVEN

DOOR

W. VAN DEN BROEK
BIJ HET BINNENLANDSCH BESTUUR OP JAVA EN MADOERA

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ
VOORHEEN
E. J. BRILL
LEIDEN — 1902

DE GESCHIEDENIS

VAM

HET RIJK KĔDIRI

DE GESCHIEDENIS

VAN

HET RIJK KĔDIRI

OPGETEEKEND IN HET JAAR 1873

DOOR

MAS SOEMÅ-SĔNTIKÅ,

GEPENSIONNEERD WĔDÅNÅ VAN HET DISTRICT LĔNGKONG

VAN AANTEEKENINGEN

EN EENE VERTALING VOORZIEN EN UITGEGEVEN

DOOR

P. W. VAN DEN BROEK

CONTROLEUR BIJ HET BINNENLANDSCH BESTUUR OP JAVA EN MADOERA

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — 1902

BOEKDRUKKERIJ voorheen E. J. BRILL. — LEIDEN.

VOORBERICHT.

Met de uitgave van dit werk heb ik ten eerste gemeend den beoefenaren van de Javaansche taal eenen dienst te bewijzen door hunne lectuur er mede te verrijken.

Ten tweede heb ik vooral op het oog gehad hen behulpzaam te zijn, die de taal pas beginnen te leeren.

Ik heb zelf de ondervinding opgedaan, hoe bezwaarlijk de eerste beoefening dier taal was en met welke moeielijkheden ik te kampen heb gehad en welke teleurstellingen ik heb ondervonden.

Wat een kostelijke tijd gaat er niet reeds verloren met het opzoeken van woorden in een lexicon en dan doet men de zure ondervinding op, dat men, ondanks dat alle woorden hem bekend zijn, het gelezene toch niet begrijpt en uit den Javaanschen text geen goed begrijpelijke Hollandsche zinnen vormen kan.

Hoe gemakkelijk zou het zijn, wanneer men in den eersten tijd zijner studies een niet al te moeilijk proza had met eene Hollandsche vertaling om bij het lezen en vertalen van dat werk vergelijkingen te kunnen maken.

Een hoofdbezwaar, ten gevolge waarvan nieuwe beoefenaren, ondanks dat zij zich de moeite hadden getroost om hunne woordenkennis, zooveel als in hun vermogen lag, uit te breiden en om de grammatica te bestudeeren, verdrietig hun boek ter zijde legden en niet zelden de studie der taal opgaven, is, dat zij het Javaansche werk,

dat zij onder handen hadden, niet konden begrijpen, daardoor er niets van genoten.

De constructie der zinnen, vooral het verband dier zinnen onderling, is in het Javaansch dikwijls zoo lastig, zoo onduidelijk, dat men geen vreemdeling in die taal meer mag zijn, om het te begrijpen; de bedoeling van het geschrevene te vatten is niet altijd gemakkelijk.

Daarom heb ik text en vertaling beide van aanteekeningen voorzien, welke de beoefenaren inlichtingen zullen geven betreffende de duistere punten.

Bij de vertaling heb ik getracht zoo nauwkeurig mogelijk den text te volgen, op gevaar af Javaansch-Hollandsch te schrijven, edoch ik achtte mij daartoe verplicht om vooral aan de eigendommelijke wijze van stellen der Javanen zoo min mogelijk afbreuk te doen en om den lezer hunnen stijl als het ware te doen proeven, alware het in een ander kleed.

Dat gebrek van het Hollandsch geweld aan te doen kon niet geheel en al vermeden worden, daar het eenvoudig eene onmogelijkheid is om wat in eene taal gezegd wordt, precies in eene andere taal te zeggen zonder deze geweld aan te doen of te verminken.

Vooral is dat het geval, waar het twee talen geldt, die hemelsbreed van elkaar verschillen als het Javaansch en het Hollandsch.

Men vergisse zich daarom niet bij het lezen van den Hollandschen text. Ik heb eene vertaling en geene bewerking willen leveren.

Men critiseere daarom de stroefheid van het Hollandsch niet al te streng. Het is het gevolg van het gedwongen woordelijk vertalen van de eene taal in de andere; maar ik voor mij geef de voorkeur aan zoo'n vertaling boven eene bewerking of omwerking, want uit eene zoodanige vertaling kan men zich eenige voorstelling maken, indien men de vreemde taal niet kent, hoe de schrijver in zijne taal heeft gedacht en geschreven, hoe zijn stijl is en men ziet ook eenigzins het verschil van stijl tusschen de beide talen.

Een bewerking of omwerking noem ik een teruggeven van den inhoud van een verhaal in eene vreemde taal geschreven, in onze eigene zuivere taal, dus eene navertelling. Zij mist echter de bovengenoemde voordeelen.

De vertaling kan lectuur verschaffen aan hen, die iets willen lezen van de literatuur der Javanen, zonder dat zij de taal behoeven te bestudeeren.

Bovendien kan zij van nut zijn voor hen, die de Javaansche geschiedenis beoefenen, zonder het Javaansch te kennen. Immers het werk geeft ons een stuk Javaansche geschiedonis en al is zij nog zoo doorspekt met verdichtsels, de geschiedvorscher zou er misschien iets in kunnen vinden, wat van zijne gading is.

Thans een enkel woord over het werk zelf:

Het is in 1873 dus nu bijna 20 jaren geleden geschreven.

Het handschrift, dat ik aan het Batavia's Genootschap ten geschenke heb gegeven is niet het oorspronkelijke, maar hoogst waarschijnlijk een afschrift daarvan. Het oorspronkelijke geschrift, dat aan één der regenten van Kĕdiri toebehoorde, heb ik, ondanks alle mogelijke nasporingen, niet kunnen vinden.

Het schrift laat zich goed lezen, maar het zit vol met fouten, welke ik naar mijn beste weten heb verbeterd, evenzoo de punctuatie.

De taal is niet altijd zuiver, en terwijl het in 't Kråmå geschreven is, maakt schrijver dikwijls gebruik van ngokowoorden of ngoko-achtervoegsels.

Ik heb echter alles, wat niet al te storend is, gelaten zooals het was, ten einde door wijzigingen niet te veel den stempel van het werk te veranderen, want gaat men eenmaal aan het corrigeeren, dan zal men veel moeten wijzigen.

Het werk is, zooals ik gezegd heb, een stuk geschiedenis, daar het de geschiedenis van Kĕdire behandelt.

Eerst wordt de stichting van de stad Dåhå besproken en hoe zij den naam Kĕdiri kreeg.

De in de residentie Kĕdiri voorkomende ruïnen, de her-

komst van vele plaatsnamen, zoomede verschillende nog bestaande gebruiken, welke alle van dien tijd dateerden, worden verklaard.

De geschiedenis van het huwelijk van Dèwi Ragil-koening, prinses van Kĕdire en Radèn Pandji Joedârawis-Srĕnggå prins van Djĕnggålå in het boek Djåjå-Koesoemå voorkomende, wordt door schrijver gecritiseerd en nader toegelicht.

Evenzoo eenige andere geschiedkundige mededeelingen worden eveneens nader besproken en toegelicht.

De val van het rijk van Madjå-pait, veroverd door Radèn Patah, bijgenaamd Ratoe Islâm, wordt door schrijver behandeld en hij deelt mede, dat vorst Bråwidjåjå den Islâm vóór zijnen dood aan nam, wat dus in strijd is met wat de Javaansche babads daarvan mededeelen.

Ten laatste knoopt schrijver een verhaal van de komst der Europeanen aan de oude geschiedenis vast.

Hij geeft als reden daarvan op de misslag van Radèn Patah, die zijnen vader, den vorst Bråwidjåjå, onttroonde en den Islâm met geweld invoerde, waarop de Europeanen door Sĕmar, een bekend figuur in de Javaansche mythologie (wajang-verhalen) op Java werden binnen geleid.

Hij laat Sĕmar den Boeddhistischen godsdienst tegen over den Islâm verdedigen en het harde oordeel van den schrijver over dezen is dikwijls scherp en grievend voor dien godsdienst en levert het bewijs, dat hij zelf weinig geloof hechtte daaraan.

In vele opzichten is het werk belangrijk, waarom ik mij de moeite heb getroosd het te vertalen.

DE VERTALER.

[illegible]

[illegible] 1832 [illegible]

[illegible]

[illegible] 1) [illegible] 2) [illegible]

1) [illegible] is hier bepaald fout moet zijn [illegible]

2) [illegible] is geen Jav. woord, maar hoort thuis in het lage Maleisch, zooals dit op Java wordt gesproken. [illegible] etc. zijn betere woorden.

[illegible]

1) [illegible] door den boozen geest bezeten.

2) [illegible] kw. = plaatsen, zetten; hier: schrijven.

ꦱꦶꦤ꧀ꦲꦸꦤ꧀ ꦥꦶꦥꦶꦂꦱꦤꦲꦤ꧀ꦠꦠꦺꦴꦥꦺꦴꦤꦸꦤ꧀꧈ ꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶꦥꦸꦂꦠꦺꦥꦶꦝꦼꦮꦤꦫꦱꦸ
ꦲꦗꦥꦶꦮꦤꦫꦤꦕꦃꦱꦶꦪꦸꦱꦶꦥꦶꦮꦺꦴꦮꦺꦴꦠꦥꦸꦠꦶꦠꦠꦺꦤ꧀ ꦲꦏꦼꦤ꧀ꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶꦥꦶꦂꦱ
ꦤꦲꦤ꧀ꦠꦠꦺꦴꦤꦏ꧀ꦏꦺꦴꦱꦸꦥꦶꦮꦤꦱꦶꦤ꧀ꦲꦸꦠꦸꦠꦶꦠꦠꦺꦤ꧀ ꦲꦪꦸꦮꦤꦱꦶꦤ꧀ꦲꦸꦤꦠ
ꦏꦺꦴꦫꦶꦁꦫꦺꦴꦠꦮꦭꦼꦏꦺꦴꦠꦶꦤ꧀ꦲꦗꦱꦼꦲꦗꦏꦺꦤꦺꦴꦗꦪꦸꦃꦥꦶꦪꦸꦲꦸꦤ꧀ ꦲ
ꦱꦲꦼꦤ꧀ꦥꦶꦤꦫꦤ꧀ꦤꦥꦏ꧀ꦤ꧀꧉ ꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶꦥꦸꦂꦠꦺꦥꦶꦝꦼꦮꦤꦮꦤꦲꦏꦺꦴꦠꦸꦤꦺꦴꦥꦶꦱꦶꦮꦶꦤ꧀
ꦤꦏ꧉ ꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶꦥꦶꦂꦱꦤꦲꦤ꧀ꦠꦠꦱꦺꦴꦫ꧇ꦤꦏꦤ꧀ꦏꦺꦴꦲꦗꦱꦶꦤ꧀ꦲꦸꦠꦸꦠꦶꦠꦠꦺꦤ꧀
ꦲꦸꦤ꧀꧈ ꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶꦥꦸꦂꦠꦺꦥꦶꦝꦼꦮꦤꦏꦱꦶꦲꦤ꧀꧇ ꦱꦸꦤ꧀ꦥꦶꦥꦸꦤ꧀ꦤꦠꦤ꧀ꦥꦤꦮꦤ꧀ꦮꦤ
ꦮꦤ꧉ ꦮꦤꦺꦴꦫꦤ꧀ꦠꦶꦥꦸꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶꦥꦶꦂꦱꦤꦲꦤ꧀ꦠꦠꦤꦏꦤ꧀ꦏꦺꦴꦲꦗꦪꦸꦤꦃꦱꦥꦶ
ꦠꦶꦠꦠꦺꦤ꧀ꦏꦺꦠꦲꦸꦠ꧈ ꦲꦥꦸꦭꦤꦏꦤ꧀ꦏꦺꦴꦱꦸꦫꦺꦴꦤꦲꦤ꧀ꦕꦃ [1] ꦲꦤ꧀ꦠꦸꦃ
ꦲꦤ꧀ꦠꦸꦃ꧈ ꦱꦺꦤꦲꦤ꧀ꦱꦶꦲꦥꦶꦲꦤ꧀ꦥꦸꦭꦤꦱꦗꦲꦤ꧀ꦱꦶꦤ꧀ꦱꦶꦪꦸꦮ꧈ ꦪꦸꦲ
ꦮꦥꦶꦏꦺꦴꦤꦲꦤ꧀ꦱꦸꦥꦸꦭꦮꦏꦺꦴꦲꦤ꧀ꦲꦶꦤꦱꦤ꧀ꦤꦲꦏ꧀ꦤ꧀ꦮꦸꦏꦺꦴꦥꦶꦕꦮꦏꦺꦴ
ꦪꦸꦱꦸꦲꦶꦤꦱꦤ꧀ꦤꦲꦏ꧀ꦤ꧀ꦮꦏꦺꦴꦲꦸꦭꦱꦤꦗꦭꦮꦱꦶꦪꦸꦏꦺꦴꦤꦱꦸꦗꦤ
ꦤꦮꦤ꧀ꦲꦸꦤ꧀ ꦱꦤꦗꦭꦮꦤꦲꦏꦶꦱꦶꦤ꧀꧈ ꦱꦠꦠꦮꦱꦸꦥꦸꦭꦮꦤ
ꦤꦮꦤ꧀ꦫꦲꦶꦱꦶꦪꦸꦲꦗꦏꦱꦤꦗꦭꦮꦲꦸꦤ꧀ꦲꦶꦤꦱꦤ꧀ꦤꦲꦏ꧀ꦤ꧀ꦮꦤ
ꦤꦮꦤ꧀ꦱꦤꦭꦠꦮꦱꦶꦥꦸꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶꦠꦺꦴꦏꦤꦮꦭꦤ꧀ꦥꦮ꧈ ꦮꦤꦮꦤ꧀ꦱꦕ
ꦤꦗꦭꦮꦤꦱꦸꦤ꧀ꦏꦺꦴꦲꦗꦪꦸꦃꦠꦱꦶꦲꦤ꧀ꦲꦤ꧀ꦠꦸꦃꦲꦤ꧀ꦠꦸꦃꦮꦏꦺꦴꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶ
ꦠꦺꦏꦤꦭꦤ꧀ꦥꦮ꧉ ꦠꦗꦱꦼꦠꦱꦶꦲꦸꦭꦤꦲꦤꦗꦤꦮꦤ꧀ꦲꦸꦤ꧀ ꦱ
ꦤꦗꦭꦮꦤꦲꦏꦶꦱꦥꦶꦲꦠꦲꦤ꧀ꦕꦏꦱꦶꦱꦸꦠꦏꦺꦴꦲꦸꦤ꧀꧈ ꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶꦥꦸꦂ
ꦠꦺꦥꦶꦝꦼꦮꦤꦠꦱꦶꦲꦤ꧀꧇ ꦥꦶꦮ꧉ ꦲꦸꦤ꧀ꦥꦶꦥꦶꦂꦱꦤꦲꦤ꧀ꦠꦠꦭꦼꦏꦤ꧀
ꦱꦶꦤ꧀ꦱꦶꦪꦸꦮ꧈ ꦱꦱꦗꦱꦸꦲꦏꦶꦤ꧀ꦱꦶꦪꦸꦮ꧈ ꦭꦼꦏꦼꦠꦤ꧀ꦠꦼꦏ꧀

1) ꦲꦤ꧀ꦕꦃ kw. = verhaal, mededeeling.

[illegible]

1) Söndöng wordt hier [illegible] genoemd omdat hij nu de incarnatie is van Boeto-lotjåjå.

2) [illegible] k. = berouw, spijt, verdriet.

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible] [3] [illegible]

---

1) [illegible] kn. = mensch worden (van een godheid).

2) [illegible] kn. = dom, idioot, onnoozel, van iemand die zoo driftig is dat hij niet meer weet wat hij doet zegt men: [illegible]

3) [illegible] = de genoegens en lasten van iets, hier: 't wel en wee.

ꦱꦼꦥꦿꦸꦱꦲꦲꦶꦁꦥꦤ꧀ꦥꦲ꧈ꦥꦼꦲꦺꦴꦤ꧀ꦱꦥꦢꦤ꧀ꦥꦲꦤ꧀ꦲ꧉ꦲꦶꦭꦤꦺꦴꦭ
ꦲꦶꦪꦸꦲꦸꦧꦲꦸꦢꦺꦴꦢꦺꦴꦥꦭꦤ꧀ꦱꦲ꧉ꦲꦲꦶꦤꦺꦴꦭꦤꦾꦲꦶꦁꦲꦤ꧈ꦲ
ꦧꦲꦸꦪꦸꦲꦤꦶꦁꦤꦪꦸꦮꦿꦸꦠ꧀ꦭꦲꦺꦭꦸꦧꦪꦪꦸꦤꦾ ꦤꦲꦮꦶꦢ
ꦲꦸꦧꦤꦾꦲꦶꦁꦲꦺꦴꦤꦭꦾꦸꦲꦺꦴ꧈ ꦤꦲꦥꦲꦤ꧀ꦱꦲꦼꦤꦺꦴꦥꦲꦲꦼꦲꦲꦲꦺꦴ
ꦲꦶꦮꦁ꧉ ꦤꦾꦲꦶꦁꦲꦶꦧꦥꦤꦤ꧀ꦮꦿꦸꦲꦶꦢꦺꦴꦥꦤꦤꦾ꧇ꦭꦺꦲꦶꦲꦶꦪꦸꦲꦺꦥꦿꦸ
ꦢꦺꦴꦲꦤ꧀ꦲꦼꦲꦼꦲꦢꦲꦼꦲꦺꦲꦺꦮꦢꦺꦴꦲꦶꦲꦸꦲꦸꦲꦪꦸꦤꦾꦲꦶꦁꦲꦁꦲꦶꦪꦸꦲꦿꦺꦴ
ꦲꦲꦶꦲꦺꦴꦲꦥꦢꦺꦴꦤ꧀ꦲꦲꦶꦁꦱꦪꦸꦲꦺꦴꦤꦲꦶꦲ꧈ꦲꦶꦁꦪꦸꦲꦲꦸ꧉ ꦲꦶꦁꦲꦁ
ꦲꦶꦪꦸꦲꦿꦺꦴꦲꦲꦶꦤꦲꦥꦢꦺꦴꦤ꧀ꦥꦲꦸꦢꦺꦴꦲꦸꦲꦲꦶ꧈ꦲꦶꦪꦸꦲꦸꦲꦸꦲꦸꦲꦲꦺꦲꦁ꧈
ꦲꦺꦭꦲꦺꦴꦤꦮꦶꦤꦲꦶꦮꦶꦪꦸꦲꦺꦴꦤ꧈ ꦱꦥꦲꦥꦮꦁꦲꦶꦪꦸꦲꦸꦧꦤꦲꦶꦮꦶ꧈
ꦲꦧꦲꦺꦴꦪꦸꦲꦸꦤꦮꦶꦤꦭꦶ꧇꧈ꦲꦶꦁꦤꦶ꧇ꦲꦲꦶꦁꦤꦶ꧇ꦲꦺꦲꦁ꧈ ꦲꦲ
ꦲꦧꦲꦺꦴꦪꦸꦲꦸꦤꦮꦶ꧈ ꦲꦺꦲꦁꦲꦧꦲꦺꦴꦪꦸꦲꦸꦮꦥꦢꦺꦴꦤ꧀ꦤꦾ꧈ ꦲꦶꦭꦲꦶ
ꦪꦸꦲꦸꦲꦸꦲꦸꦤꦾꦸꦥꦢꦺꦴꦤ꧀ꦲꦲꦺꦲꦁ꧈ ꦱꦢꦢꦺꦴꦤꦾꦸꦪꦸꦲꦺꦴꦤꦱꦢꦺꦴꦲ꧇
ꦲꦼꦲꦶꦲꦶꦁꦲꦁꦲꦺꦲꦁꦪꦸꦲꦸꦤꦲꦺꦥꦿꦸꦢꦺꦴꦲꦤ꧀ꦲꦼꦲꦼꦲꦢꦲ꧈ꦤꦲꦶ
ꦲꦸꦲꦸꦲꦲꦶꦁꦲꦁꦧꦭꦁꦧꦭꦁꦪꦸꦲꦺꦴ꧈ ꦲꦶꦁꦲꦁꦮꦥꦲꦮꦥꦲꦮꦲꦸꦱꦾ꧈
ꦲꦥꦲꦤ꧀ꦱꦸꦧꦲꦸꦪꦸꦲꦸꦲꦺꦴ꧈ ꦥꦢꦤ꧀ꦲꦺꦴꦥꦲꦸꦤ꧀ꦲꦸꦲꦲꦺꦴꦤꦭꦲꦸꦲ
ꦲ꧈ ꦲꦶꦭꦲꦸꦥꦲꦤ꧀ꦱꦢꦺꦴꦲꦺꦢꦲꦸꦪꦸꦲꦥꦿꦸꦢꦺꦴꦲꦤ꧀ꦲꦼꦲꦼꦲꦢ
ꦲꦲꦶꦁꦤꦲꦶꦮꦶꦤꦲꦲꦺꦥꦭꦢꦥꦤꦤꦾ ꦱꦲꦶꦁꦲꦶꦁꦢꦺꦴꦲꦶꦪꦸꦲꦸꦧ
ꦤꦾ ꦥꦢꦤ꧀ꦲꦺꦴꦥꦲꦸꦤ꧀ꦲꦸꦲꦲꦶꦁꦲꦁꦤꦲꦸꦥꦲꦤ꧀ꦱꦲꦼꦲꦺꦴꦤꦾ꧈ꦱꦁꦥꦿꦸ
ꦢꦺꦴꦲꦺꦪ꧇ꦪꦾꦸꦲꦤꦶꦲꦭꦶꦢꦺꦴꦾ ꦲꦲꦺꦧꦢꦲꦸꦭꦢꦲꦸꦲꦸꦱꦶꦲꦺ
ꦢꦲꦸꦲꦶꦤꦭꦶ꧇꧈ ꦲꦁꦥꦿꦸꦢꦺꦴꦪꦸꦧꦲꦸꦲꦲꦶꦲꦶꦤꦾꦲꦭꦪꦸꦲꦸꦲꦺꦴꦲ
ꦤꦲꦺꦴꦲꦶꦱꦁꦤꦺꦴꦾ꧇ꦲꦤꦲꦸꦲꦱꦲꦺꦴꦲꦸꦲꦲꦸꦪꦸꦢꦺꦴꦥꦲꦤ꧀ꦱꦶꦲꦧꦲꦶ

[illegible]

---

1) [illegible] is geen goed woord, wel [illegible] kn.

2) [illegible] kn. = een zaak bespreken.

3) [illegible] zoqals het hier gebezigd wordt is zegwoord, terwijl het bijwoord moet zijn; het moet dus voor [illegible] staan of wegvallen.

4) [illegible] kn. geeft R. op als: in bestendig gebruik gekomen, gewoonte geworden, gebruikelijk zijn. Het is 't obj. passief van tĕlah kw. = helder dus gebleken, blijkbaar.

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible] 1761 [illegible]

---

1) [illegible] kn. = met een passer afmeten, dus hier vaststellen, berekenen.

2) [illegible] kn. ook legende.

[illegible]

1) [illegible] = een weinig verschillen, maar toch hetzelfde zijn.

2) [illegible] k. = komen van een vrouw bij een man, opdat deze haar zou trouwen, een huwelijksaanzoek doen van eene vrouw bij eenen man.

3) [illegible] kn. = als [illegible] (bijzit) dienen.

[illegible]

1) [illegible] dit woord kan ik niet verklaren. [illegible] noemen de Javanen de bont gekleurde Chineesche theekopjes.

2) [illegible] kn. = met de beenen opgetrokken zitten. [illegible] kn. = met één been opgetrokken zitten; men treft ook wel aan [illegible] in pl. v. [illegible]

ꦢꦶꦢꦤꦕꦤꦱ꧀ꦭꦤꦲꦏꦶꦫꦲꦏ꧀ꦱꦸꦏꦿꦸꦠꦶꦩꦱ꧀ꦩꦸꦤꦸꦱꦏꦼꦫꦏꦲꦤ꧀ꦃꦠ

ꦲꦏ꧀ꦲꦸꦭꦱ꧀ꦭꦤꦲꦸꦥꦸꦁꦏꦸꦤꦸꦭꦸꦱꦸꦠꦸꦩꦸꦭꦸꦲꦏ꧀ꦲꦶ꧈ ꦲꦠꦶꦤꦥꦸꦂ

ꦮꦶꦥꦸꦲꦁꦏꦿꦸꦠꦸꦮꦢꦶꦢꦤꦕꦤ꧈ ꦲꦸꦭꦲꦏꦼꦂꦲꦼꦲꦏꦼꦏ

ꦲꦸꦁꦏꦮꦲꦏꦶꦫꦸꦥꦏꦤꦭꦕꦏꦭꦥꦸꦮꦶꦏꦱ꧀ꦭꦃꦏꦕꦃꦲꦏ꧀ꦥꦸꦲꦸꦁꦫꦸ

ꦭꦸꦭꦸꦁꦲꦏꦂꦲꦼꦲꦏꦼꦏꦲꦸꦁꦏꦮꦲꦏꦶꦫꦸꦲꦸꦁꦏꦼꦭꦸꦠꦏ꧀ꦲꦏꦼꦂꦲꦼ

ꦲꦼꦏꦼꦏꦏꦲꦸꦃꦏꦗꦃꦮꦲꦲꦏꦸꦠꦸꦠꦸꦠꦸꦠꦏꦶꦤꦤ꧉ ꦱꦲꦶ

ꦏꦭꦲꦶꦕꦼꦲꦮꦶꦠꦸꦠꦸꦱ꧀ꦭꦏꦫꦂꦮꦶꦲꦸꦭꦤꦼꦏꦱꦭꦕꦏꦭ꧈

ꦱꦏꦥꦠꦲꦶꦲꦮꦶꦠꦸꦠꦸꦱ꧀ꦭꦏꦫꦂꦥꦸꦁꦫꦸꦭꦸꦭꦸꦁꦤꦼꦏꦥꦸꦮꦶꦏꦼꦭꦸ

ꦠꦏ꧀꧈ ꦤꦥꦸꦂꦮꦶꦥꦸꦲꦁꦏꦿꦸꦠꦸꦮꦢꦶꦢꦤꦕꦤꦤꦼꦏꦲꦸꦭꦮꦸ

ꦠꦮꦶꦤꦼꦏꦥꦸꦲꦸꦁꦫꦸꦭꦸꦭꦸꦁ꧇ ꦏꦲꦃꦏꦥꦮꦢꦥꦲꦼꦏꦭꦶꦫꦸꦥ

ꦕꦼꦠꦶ꧈ ꦠꦸꦭꦏꦲꦲꦏ꧀ꦠꦸꦥꦱꦶꦕꦸꦠꦏꦭꦃꦱꦤꦤꦏꦱ꧀ꦭꦃꦲꦼ

ꦲꦲꦸꦏꦭꦃꦱ꧀ꦭꦭꦶ꧈ ꦱꦕꦕꦁꦲꦸꦏꦭꦃꦱ꧀ꦭꦭꦶꦮꦶꦲꦸꦠꦲꦂꦮ

ꦏꦼꦠꦏ꧀ꦏꦮꦃꦫꦥꦠꦶꦮꦏꦲꦂꦏꦿꦲꦫꦏꦲ꧈ ꦲꦫꦶꦠꦶꦢꦮꦏ

ꦏꦥꦃꦲꦏ꧀ꦥꦸꦱ꧀ꦠꦸꦥ꧉ ꦠꦸꦭꦏꦲꦱꦶꦮꦶꦏꦲꦃꦠꦁꦠꦸꦫꦸꦭꦸꦭꦸꦁꦠꦏ

ꦏꦱ꧀ꦭꦃꦲꦼꦲꦏꦥꦠꦲꦶꦕꦥꦲꦏ꧀ꦱꦕꦕ꧀ꦭꦲꦂꦥꦲꦱꦏ꧀ꦮꦏꦲꦂ

ꦏꦿꦲꦫꦏꦲ꧈ꦱꦏꦫꦂꦲꦶꦏꦸꦲꦸꦁꦏꦼꦭꦸꦠꦲꦶꦲꦶꦱꦕꦼꦲꦶꦠꦶꦭꦱ꧀ꦭ

ꦮꦸꦲꦁꦮꦶꦱꦲꦸꦫꦸꦕꦸꦠꦸꦏꦼꦲꦶꦱꦂꦠꦭꦮꦂ꧈ ꦮꦏꦿꦸꦱꦲꦼꦏꦤ

ꦱꦲꦼꦸꦠꦥꦮꦭꦱꦼꦲꦮꦠꦶꦠꦸꦏꦲꦏꦼꦲꦤꦶꦮꦕꦲꦸꦲꦸꦱ꧈

ꦮꦶꦲꦸꦢꦏꦲꦶꦱ꧀ꦭꦁꦕꦼꦱꦶꦲꦏ꧀ ꦮꦢꦮꦏꦥꦂꦕꦼꦠꦁꦠꦲꦤꦭ

ꦏꦲꦸꦭꦥꦱꦏ꧀ꦏꦤꦏꦲꦸꦢꦶꦏꦤꦱꦮꦲꦏꦥꦃꦏꦕ꧈ꦱꦥꦸꦫꦸꦏꦕꦭ

ꦮꦂꦭꦸꦠꦲꦸ꧈ ꦏꦥꦃꦏꦥꦃꦏꦕꦏꦥꦂꦮꦲꦮꦶꦱꦶꦲꦏ꧀ ꦮꦸꦠꦥꦭ

[illegible] 1) [illegible] 2) [illegible]

1) [illegible] kn. = van [illegible] kn. = een ingeving in den droom = [illegible], maar bij [illegible] is de ingeving duidelijk gevormd bijv. „gij zult vorst worden”, terwijl bij [illegible] de ingeving in een soort raadsel is gegeven bijv. mangoen remboelam, ambjoer sĕgara. De [illegible] moet dus nog uitgelegd worden, wat het beteekenen moet.

2) [illegible] k. = gek worden. [illegible]

[illegible]

[illegible]

---

1) [illegible] kn. = van [illegible] kn. = een ingeving in den droom = [illegible], maar bij [illegible] is de ingeving duidelijk gevormd bijv. „gij zult vorst worden", terwijl bij [illegible] de ingeving in een soort raadsel is gegeven bijv. mangoen remboelam, ambjoer sĕgara. De [illegible] moet dus nog uitgelegd worden, wat het beteekenen moet.

2) [illegible] k. = gek worden. [illegible]

[illegible]

[illegible]

---

1) [illegible] kn. = aan iem. offeren, ook: offerende tot de godheid of een heilige bidden om iets.

2) [illegible] is de hoofdplaats van het rijk [illegible]

ꦱꦧꦸꦭꦸꦤꦸ ꦮꦸꦤ꧀ꦩꦭꦥꦶꦮꦸꦁꦥꦼꦔꦶꦱꦼꦏꦶꦫꦱ꧀ꦠꦸꦮꦸ꧈ ꦥꦿꦧꦸꦏꦸꦩꦶꦱꦺꦴꦭ
ꦱꦫꦶꦢꦸꦥꦿꦱꦩ꧀ꦩꦏ꧀ꦤꦂꦥꦶꦠꦸ ꦥꦿꦧꦸꦏꦸꦢꦼꦪꦪꦩꦸꦱꦶꦂꦭ꧈ ꦱꦩꦶ
ꦭꦥꦿꦶꦮꦶꦩ ꦥꦿꦺꦁꦮꦶꦫꦁꦩꦸꦤꦸ ꦤꦧꦪꦼꦱꦩꦤ꧈ ꦭꦼꦱꦤꦸ
ꦏꦩꦸꦱꦶꦩꦫꦠ꧈ ꦥꦸꦧꦸꦢꦤꦢꦪꦪꦩꦸꦱꦶꦂꦭ꧈ꦤꦧꦥꦿꦧꦸꦏꦸꦱꦥꦿ
ꦮꦮꦶꦫꦶ꧇ ꦥꦿꦧꦸꦏꦸ ꦧꦸꦫꦶꦧ꧇ ꦪꦸꦁꦫꦸꦁ꧈ ꦗꦸꦧꦸꦒꦸꦱꦸꦁꦥꦸ ꦧꦸ ꦥꦿꦧꦸꦏꦸꦱꦶꦫꦭ
ꦪꦫꦮꦶ꧈ ꦗꦸꦧꦸꦒꦸꦱꦸꦁꦥꦸ ꦧꦸ ꦥꦿꦧꦸꦏꦸꦧꦸ ꦫꦶꦁꦪꦏꦶ꧈ ꦗꦸꦧꦸꦒꦸꦱꦸꦁꦥꦸ
ꦧꦸ ꦥꦿꦧꦸꦏꦸꦧꦸ ꦫꦶꦁꦩꦒꦶ꧉ ꦧꦸꦢꦩꦼꦱꦶ ꦫꦶꦁꦱꦧꦸꦭꦸꦏꦶꦪ꧇꧈ ꦭ
ꦧꦶꦱꦶꦥꦸꦤꦼꦚ ꦗꦸꦱꦭꦶ꧇ꦪꦩꦩꦸꦤꦸ ꦥꦿꦸꦒꦢꦧ꧈ ꦮꦶꦱꦁꦮꦧꦶ
ꦪ꧇ ꦥꦿꦧꦸ ꦥꦿꦪꦩꦩꦒꦶ꧈ ꦒꦩꦮꦶ ꦥꦿꦧꦸꦤꦸꦤꦸꦩꦢꦪꦢꦒꦱꦶꦥꦸ
ꦱꦼꦏꦸ ꦥꦿꦧꦸꦏꦸꦧꦸ ꦫꦶꦁꦪꦏꦶ꧈ ꦧꦸꦢꦩꦼꦤꦼꦫꦶꦭꦼꦏꦶꦭꦶ꧇ꦪꦼꦏꦶ
ꦥꦿꦧꦸꦤꦸꦱꦭꦶ꧇ꦪꦼꦏꦶꦱꦶꦏꦤꦸ ꦭꦧꦶꦱꦶꦥꦸꦤꦼꦚꦪꦩꦮꦶꦤꦸ꧈ ꦮꦶ
ꦪꦮꦮꦧꦶꦱꦩꦱꦶꦧꦸꦤꦥꦶꦪꦮꦶꦢꦱꦧꦢꦪꦤꦸ ꦢꦪꦤꦶ
ꦤꦥꦶꦪꦼꦏꦶ꧈ ꦮꦶꦱꦶꦥꦸꦢꦸꦩꦶꦥꦸꦱꦶꦭꦶꦱꦶꦕꦧꦶꦱ꧉ ꦏꦏꦥꦶ
ꦧꦸꦢꦩꦼꦤꦥꦸꦪꦩꦮꦶꦩ꧈ ꦧꦶ ꦭꦸꦱꦧꦸꦭꦸꦤꦸꦩꦸꦩꦥꦶꦥꦿꦧꦸ
ꦤꦸꦤꦸꦢꦏꦩꦼꦤꦥꦸꦩ꧇ꦤꦸꦭꦩꦮꦶꦩꦱꦥꦶꦱꦶꦤꦸꦩꦏꦏꦸꦭ
ꦢꦏꦼꦤꦶꦤꦸꦱꦶꦏꦥꦸꦱꦸꦮꦶꦱꦶꦤꦸꦱꦶꦭꦸꦏꦶꦱꦢꦪꦩꦶꦤꦸ
ꦱꦶꦥꦸꦤꦥꦶꦱꦶꦥꦶꦱꦶꦮꦶꦱꦶ꧈ ꦪꦼꦏꦶꦱꦶꦏꦸꦱꦶꦥꦸꦱꦶꦪꦩꦶꦪꦼꦏꦶ꧉ ꦥꦸ
ꦤꦪꦩꦏꦼꦥꦸꦤꦸ ꦮꦶꦥꦸꦥꦸꦱꦶꦤꦢꦏꦼꦤꦶꦢꦸꦤꦸꦱꦶꦱꦶꦭꦩꦶ
ꦥꦸꦱꦸꦮꦢꦩꦤꦼꦱꦶꦏꦶ꧉ ꦱꦶꦏꦼꦩꦢꦭꦩꦪꦥꦶꦱꦼꦱꦶꦤꦸꦁꦩꦢ
ꦢꦮ꧇ꦱꦶꦩꦧꦸꦱꦧꦶꦱꦶꦱꦩꦧꦸꦏꦼꦏꦼꦱꦶꦢꦩꦪꦭꦮꦶꦩꦱꦶ
ꦥꦸꦮꦶꦱꦶꦥꦸꦥꦸꦱꦶꦭꦩꦥꦶꦥꦸꦱꦸꦮꦢꦩꦤꦼꦥꦸꦧꦸꦢꦸꦱꦸꦮꦸꦩ

[illegible]

---

1) [illegible] kn. = kenteeken, zinnebeeld.

[illegible] [1] [illegible]

[illegible]

[illegible] [2] [illegible]

1) [illegible] kn. = soort doosje van koper.

2) [illegible] kn. = personen, die weddenschappen aangaan.

[illegible]

1) [illegible] k. [illegible] kn. = ook: verkeerdelijk, abusievelijk, luk raak, op goed geluk.

[illegible]

---

1) [illegible] kn. = [illegible] kn. ook met gedruisch naar iets zoeken door vele personen; met kabaal bijv. een dorp doorzoeken om iets of iemand te vinden.

2) [illegible] kn. moet zijn [illegible] = als geest voortbestaan.

[illegible] [1]) [illegible]

[illegible] [2]) [illegible]

[illegible] [3]) [illegible] [4]) [illegible] [5]) [illegible]

---

1) [illegible] kn. = ook toovermiddel, vooral om liefde bij eene vrouw op te wekken. [illegible] = met een [illegible] eene vrouw betooveren.

2) [illegible] kn. = leeg, onbezet, onvervuld.

3) [illegible] = onsterfelijk.

4) [illegible] = heer der onsterfelijkheid.

5) [illegible] van [illegible] kn. = gevreesd, geëerd.

ꦱꦸꦥꦠꦼꦤ꧀ꦲꦺꦴꦥꦿꦤꦃꦱꦸꦏꦸꦧ꧀ꦏꦸꦧ꧀ꦮꦺꦴꦤ꧀ꦮꦺꦴꦤꦶꦲꦺꦴꦤ꧀ꦪꦸꦩꦤ꧀ꦏꦶꦢꦸꦭꦸꦩꦸꦢ꧀ꦢꦼꦠꦸ꧈ꦱꦏꦠꦃꦠꦃꦫꦤ꧀
ꦕꦿꦶꦏ꧀ꦱꦲꦶꦁꦲꦶꦏꦏꦸꦮꦺꦴꦲꦶꦪꦸꦱꦸꦲꦤꦺꦲꦤꦩꦸ꧈ꦱꦁꦢꦺꦴꦮꦺꦴꦕꦿꦶꦏ꧀ꦧꦶꦲꦮꦶ
ꦲꦤꦢꦺꦴꦮꦺꦴꦱꦶꦧ꧉ꦮꦮꦸꦭꦲꦤꦺꦴꦏꦤꦩꦸꦮꦶꦧꦏ꧀ꦮꦶꦧꦏ꧀ꦮꦺꦴꦤ꧀ꦱꦢꦸꦏꦸꦮꦺꦴꦤ꧀
ꦥꦮꦺꦴꦱꦶꦪꦸꦱꦸꦥꦱꦸꦃꦮꦤ꧀ꦠꦼꦱꦸꦮꦶꦲꦺꦴꦤ꧀ꦱꦲꦺꦴꦏꦤꦼꦭꦶꦱꦸꦮꦮꦺꦴꦲꦶꦪꦸꦱꦸ
ꦏꦤꦼꦲꦤꦏꦤꦩꦸꦪꦸꦮꦶꦩꦸꦱꦸꦲꦤꦺꦴꦪꦸꦱꦸꦥꦱꦸꦃꦮꦤ꧀ꦠꦼꦱꦸ꧈ꦱꦩꦸꦁꦢꦸꦧ
ꦧꦫꦏ꧀ꦮꦺꦴꦪꦸꦱꦸꦲꦿꦸꦩꦸꦢꦺꦴꦤ꧀ꦲꦺꦴꦏꦿꦶꦮꦺꦴꦲꦶꦪꦸꦲꦫꦠꦸꦲꦤꦫꦸꦠ
ꦠꦸꦧꦢꦶꦠꦼꦠꦺꦴꦱꦸ꧈ꦮꦶꦩꦸꦢꦸꦠꦸꦠꦸꦠꦸꦥꦤꦃꦱꦮꦫꦤ꧀ꦲꦤꦺꦴ
ꦏꦩꦸꦧꦶꦱꦲꦺꦴꦥꦮꦺꦴꦱꦶꦪꦸꦮꦶꦩꦸꦢꦼꦏꦶꦩꦸꦪꦸꦢꦸꦮꦺꦴꦪꦸꦱꦸꦥꦱꦸꦃ
ꦮꦤ꧀ꦠꦼꦱꦸꦲꦤꦮꦥꦮꦃꦱꦲꦤꦫꦶꦪꦸꦱꦸꦥꦱꦸꦃꦮꦤ꧀ꦠꦼꦏꦿꦶꦱꦸꦥꦠꦼꦤ꧀ꦲꦺꦴ
ꦲꦤꦶꦲꦺꦴꦤ꧀ꦏꦶꦏ꧉ꦲꦤꦺꦴꦏꦤꦩꦸꦢꦼꦏꦶꦮꦺꦴꦤ꧀ꦱꦸꦠꦸꦱꦸꦩꦸ꧈ꦱꦩꦸꦁꦢꦺꦴꦲꦺꦴꦤ꧀
ꦠꦼꦏꦿꦶꦮꦺꦴꦲꦶꦪꦸꦲꦤꦶꦠꦼꦏꦺꦴꦱꦸꦲꦤꦧꦶꦪꦸꦏꦶꦠꦼꦲꦺꦴꦤ꧀ꦥꦮꦺꦴꦱꦶꦥ
ꦥꦮꦃꦱꦸꦲꦤꦫꦶꦕꦿꦶꦩꦸ꧈ꦢꦼꦏꦶꦱꦸꦠꦶꦱꦸꦠꦶꦲꦺꦴꦤ꧀ꦥꦮꦺꦴꦱꦶꦮꦶꦪꦸꦲꦤꦸ
ꦧꦶꦏꦶꦮꦺꦴꦱꦶꦠꦼꦏꦺꦴꦱꦸꦢꦼꦏꦶꦩꦸꦲꦺꦴꦤ꧀ꦮꦤ꧀ꦱꦸ꧈ꦱꦶꦠꦼꦏꦺꦴꦱꦸꦮꦶꦪꦸꦲꦸ
ꦏꦸꦲꦤꦫꦸꦪꦸꦥꦲꦤꦲꦤꦲꦤꦥꦱꦸꦮꦶ꧈ꦢꦼꦏꦶꦩꦸꦥꦮꦲꦤꦧꦶꦏꦺꦴ꧉ꦲꦼ
ꦲꦤꦺꦴꦏꦤꦩꦸꦮꦶꦪꦸꦱꦸꦏꦸꦲꦤꦧꦶꦮꦤ꧀ꦮꦶꦪꦸꦱꦸꦲꦺꦴꦱꦶꦠꦼꦏꦺꦴꦱꦸ꧈ꦮꦶ
ꦪꦸꦲꦤꦫꦸꦱꦸꦏꦸꦢꦸꦲꦶꦪꦸꦲꦤꦥꦫꦤ꧀ꦥꦠꦸꦃꦢꦸꦱꦶꦮꦤ꧀ꦲꦤꦱꦮꦱꦸꦲꦺꦴꦱꦸ
ꦠꦶꦥꦢꦸꦮꦱ꧀ꦪꦸꦱꦸꦲꦤꦧꦶꦲꦤꦢꦸ꧈ꦱꦲꦶꦥꦢꦸꦱꦸꦲꦮꦶ꧈ꦲꦺꦴꦠꦶꦏ꧀ꦮꦶ
ꦪꦸꦲꦤꦲꦤꦶꦕꦿꦸꦮꦺꦴꦱꦲꦺꦴꦏꦥꦢꦸꦫꦤ꧀ꦱꦸ꧈ꦧꦶꦢꦸꦲꦼꦲꦤꦺꦴꦏꦤꦩꦸꦥ
ꦥꦠꦼꦤ꧀ꦲꦺꦴꦲꦤꦲꦤꦶꦏꦸꦱꦶꦧꦢꦶꦏ꧀ꦱꦠꦼꦠꦼꦧꦮꦤ꧀ꦱꦸꦮꦱꦸꦮꦲꦤꦲ
ꦧꦫꦸꦏꦶꦠꦸꦏꦺꦴꦏꦶꦲꦤꦮꦶ꧉ꦱꦶꦥꦮꦥꦮꦏꦸꦏꦸꦪꦸꦲꦤꦧꦶꦠꦼꦏꦺꦴꦱꦸ꧈ꦲꦤꦧ
ꦱꦸꦮꦶꦲꦼꦲꦤꦠꦮ꧉ꦱꦩꦸꦁꦧꦶꦩꦸꦁꦱꦥꦮꦥꦮꦏꦸꦏꦸꦪꦸꦲꦤꦫꦶꦲꦼꦏ꧀꧈ꦧꦶ

[illegible] [1] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [2]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

---

1) [illegible] kn. = toestandsw. van [illegible] kn. = tegenhouden, inhouden.

2) [illegible] kn. = plaats, waar eenige goederen uit den ouden tijd gevonden worden, en als heilig worden vereerd. [illegible] = als heilig beschouwen.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

1) [illegible] d. i. het gedeelte van de opbrengst van een land dat men aan den vorst moet leveren.

[illegible]

1) [illegible] = heeft feitelijk niet den zin van [illegible] (bil), maar is Ar. en beteekent [illegible] = voortdurend, aanhoudend.

ꦲꦢꦫꦫꦱꦸꦱꦶꦥꦠꦸꦩꦼꦕ꧈ ꦤꦕꦩ꧀ꦧꦺꦏꦺꦴꦥ꧀ꦠ꧀ꦭꦺꦴꦩ꧀ꦲꦸꦢꦶ꧈ ꦥꦺꦲꦶꦏꦺꦲꦸ
ꦢꦕꦸꦥ꧀ꦢꦏꦢꦶꦭꦸꦮꦸ꧈ ꦥꦺꦲꦶꦕ꧇ꦲꦢꦕꦸꦥ꧀ꦢꦏꦢꦶꦤꦸ꧈ ꦲꦸꦱ꧀ꦥꦶꦲꦸꦢ꧀ꦢ
ꦥꦶꦕꦫ꧈ ꦥꦸꦫꦏꦶꦭꦸꦢꦕꦸꦥ꧀ꦢꦢꦶꦏꦺꦱ꧈ ꦩꦲꦶꦏꦶꦩꦲꦶꦥꦸꦲꦿꦸ
ꦕꦸꦩꦿꦶꦏꦶ ꦏꦏꦸꦱꦸ꧈ ꦲꦶꦥꦸꦏꦺꦴꦩꦶꦲꦥꦲꦸꦲꦶꦲ꧈ ꦲꦥꦶꦲꦏꦺꦴ
ꦢꦫꦏꦸꦩꦤꦱ꧉

꧋ꦕꦸꦥ꧀ꦢꦏꦢꦶꦭꦸꦮꦸꦤꦤꦤꦿꦱ꧀ꦫꦏꦸꦥꦶꦤꦺꦏꦭ꧈ ꦲꦢꦥꦿꦸꦕꦸꦤ
ꦤꦤꦥꦲꦸꦩꦸꦢ꧉

꧋ꦕꦸꦥ꧀ꦢꦢꦶꦤꦸꦲꦤꦤꦤꦿꦱ꧀ꦲꦶꦱ꧀ꦫꦏꦸꦲꦶꦏꦫꦶꦤꦏꦲꦢ
ꦥꦿꦸꦕꦸꦥꦸꦏꦺꦲꦶꦕꦿꦸꦏꦾ꧈

꧋ꦕꦸꦥ꧀ꦢꦥꦶꦕꦫꦲꦤꦤꦤꦿꦱ꧀ꦲꦶꦱ꧀ꦫꦏꦸꦲꦶꦏꦫꦶꦕꦸꦫꦥꦲꦸꦢ
ꦥꦿꦸꦕꦸꦥꦸꦏꦺꦤꦤꦥ꧉

꧋ꦕꦸꦥ꧀ꦢꦢꦶꦏꦺꦱꦲꦤꦤꦤꦿꦱ꧀ꦲꦶꦱ꧀ꦫꦏꦸꦥꦶꦲꦶꦏꦫꦶꦥꦲꦫ
ꦏꦲꦢꦥꦿꦸꦕꦸꦥꦸꦏꦺꦲꦸꦩꦸꦢ꧉

꧋ꦤꦤꦤꦲꦥꦿꦸꦕꦸꦩꦿꦶꦏꦶ ꦏꦏꦸꦱꦸꦥꦶꦲꦶꦤꦤꦤꦿꦱ꧀ꦫꦏꦸꦥꦏꦶꦥꦶ
ꦏꦲ꧇ꦏꦺꦥꦶ꧈ ꦲꦏꦫꦶꦤꦺꦏꦭ꧈ ꦫꦏꦸꦏꦶꦏꦥꦶꦕꦶꦏꦶꦏꦲꦶꦢꦶ
ꦲꦕꦥ꧇ꦥꦶꦲꦏꦫꦶꦤꦺꦏꦭ꧉ ꦲꦸꦤꦏꦲꦲꦿꦸꦢꦲꦲꦱ꧀ꦏ
ꦥꦸꦢꦸꦏꦶꦩꦿꦸꦲꦶ꧉

꧋ꦫꦫꦱꦸꦱꦶꦥꦠꦸꦩꦼꦕꦤꦢꦤꦶꦤꦥꦺꦏꦲꦶꦫꦥꦶꦩꦶꦲꦥꦲꦸ
ꦲꦶꦲ꧈ ꦢꦶꦲꦥꦶꦤꦥꦱ꧀ꦥꦿꦶꦲꦶꦤꦺꦏꦭꦢꦶꦏꦥꦤꦥꦱ꧀ꦥꦿꦶꦲꦶꦥꦸ
ꦢꦶꦥꦸꦲꦕꦲꦾ꧈ ꦢꦶꦲꦥꦶꦤꦥꦱ꧀ꦥꦿꦶꦲꦶꦤꦥ꧈ ꦢꦶꦤꦏꦱ꧀ꦥꦿꦺꦏꦥꦤ
ꦤꦥꦱ꧀ꦥꦿꦶꦲꦶꦥꦸꦱꦸꦤꦱ꧀ꦥꦿ ꦏꦏꦸꦥꦶꦤꦫꦲꦾ꧈

꧋ꦲꦤ꧀ꦠꦸ ꦭꦶꦂ ꦭꦼꦤ꧀ ꦧ ꦥ ꦲꦤ꧀ꦢ꧀ꦮ ꦭꦶ ꦱꦤ꧀ ꦥ ꦲꦤ ꦲꦤ꧀ꦠꦸꦃ (ꦲꦤ꧀ꦠꦸ ꦥ ꦱꦤ꧀ ꦏꦶꦫꦸ ꦲꦺ (ꦥꦿꦸ
ꦕꦸꦕꦸ ꦧꦾ ꦧꦼ ꦤ ꦪꦸ ꦪꦸ ꦲꦶ ꦲꦤ꧈ ꦪꦸꦲꦶꦫꦸ ꦭꦼ ꦮꦤ꧀ꦭꦶ ꦱꦶ ꦮꦤꦱ ꦲꦏꦶꦫꦸ ꦪꦸ ꦲꦤ꧀ꦠꦸ꧈
ꦲꦶ ꦕ ꦲꦶ ꦭꦶ ꦗꦶ ꦪꦸ ꦲꦶꦫꦸ ꦲꦤꦱ ꦲꦶ ꦥ ꦮ ꦲꦶꦫꦸ ꦲ ꦭꦶ꧈ ꦱ ꦥ ꦭ ꦱꦤ꧀ ꦲꦶꦫꦸ ꦪꦸ ꦲꦸꦭꦸꦪꦸ
ꦲꦤ꧀ꦠꦸ ꦥ ꦲꦤ꧀ꦢ ꦥ ꦕ ꦲꦤ꧀ꦠꦸ ꧈ꦲꦶꦁꦒꦶꦭ꧀[1]) ꦲꦤ ꦕ꧈ꦕ ꦥ ꦲꦤ ꦲꦶꦫꦸ ꦪꦸ ꦲ ꦲꦺ ꦕ ꦲꦤ꧀ꦠꦸ ꦱ
ꦥ ꦭ ꦱꦤ꧀ ꦲꦸꦭꦸꦪꦸ ꦲ ꦲꦸ ꦲꦶ ꦲꦤ (ꦲꦤ꧀ꦠꦸ ꦥ ꦱꦤ꧀ ꦲꦶꦫꦸ ꦭꦶ ꦗꦶ꧈ ꦲ ꦕꦶ ꦭꦶ ꦲꦺ ꦪꦸ (ꦕꦸ ꦗ
ꦥ ꦤ ꦲꦶꦫꦸ ꦮ ꦮ ꦲꦸꦪꦸ ꦧ꧈ ꦲꦤ ꦲꦺ ꦱ ꦲꦤ ꦲ ꦲꦶ ꦲꦸ ꦕꦸ ꦥ ꦧꦾ ꦲꦶꦫꦸ ꦲ ꦲꦏ (ꦕꦸ
ꦥ ꦭ ꦱꦤ꧀ ꦲꦤ꧀ꦠꦸ꧈ ꦥ ꦭ ꦲꦶꦫꦸ ꦲ ꦲꦶ ꦕꦸ ꦲꦸꦱ ꦗꦶ꧈ ꦱꦶ ꦮ ꦱ ꦲꦏꦶ ꦪꦸ ꦲꦸ ꦕꦸ ꦧꦶ
ꦪꦸ ꦲꦸ ꦥ ꦤ ꦱ ꦲꦏꦶ ꦲꦸ ꦲ ꦲꦶ ꦥ ꦲꦺ ꦪꦸ ꦲꦶ ꦲꦤ꧈ ꦗꦶ ꦕꦶ ꦲꦸ ꦗꦸ ꦕꦶ ꦪꦸ ꦲꦸ ꦲꦺ ꦥ
ꦥ ꦮ ꦲꦸ ꦲ ꦲꦺ ꦲꦶ ꦥ ꦲ ꦲꦸ ꦲ ꦲꦶ ꦲꦤ ꦭꦶ ꦪꦸ ꦲꦸ ꦲꦸ ꦲꦶ ꦭꦶ ꦲꦶ ꦲꦸ ꦲꦸꦱ
ꦗꦶ꧈ ꦱ ꦕ ꦕ ꦲꦶ ꦕ ꦲꦺ ꦱꦶ ꦮ ꦱ ꦲ ꦲꦸ ꦲ ꦲ ꦲꦸ ꦲꦶꦫꦸ ꦪꦸ ꦲꦸ ꦥ ꦤ ꦲꦸꦗꦸ
ꦱꦗꦶ꧉

꧋ ꧐ ꧋ꦪꦸ ꦲ ꦭꦱꦶ ꦕꦶ ꦪꦸ ꦲꦶꦫꦸ ꦮ ꦗꦶ ꦤ ꦭ꧈ ꦭꦶ ꦪꦸ ꦲ ꦲꦺ
ꦭꦶ꧈ ꦲ ꦮ ꦗꦶ ꦲꦶ ꦭꦶ ꦗꦶ꧉ ꦧꦶ ꦲꦤ ꦲꦶ ꦲꦶꦫꦸ ꦲꦤ꧀ꦠꦸ꧈ ꦱ ꦥ ꦗ꧈ ꦲꦶ ꦲꦶ ꦭ ꦲꦸ ꦪꦸ ꦲꦶ
ꦲꦤ꧈ ꦲꦶ ꦲꦺ ꦭꦶ ꦪꦸ ꦲ ꦲꦏ ꦪꦸ꧈ ꦱꦶ ꦪꦸ꧈ ꦲꦶ ꦭꦺ ꦲꦶ ꦱꦤ꧀ ꦲ꧈ ꦲ ꦭꦶ ꦱꦶ ꦤ ꦤ꧈
ꦥ ꦤ ꦭꦶ ꦲꦶ ꦭꦶ ꦪꦸ ꦱꦶ꧈ ꦲꦤ ꦭꦶ ꦲ꧈ ꦱꦶ ꦪꦸ꧈ ꦥ ꦭ ꦱꦶ ꦲꦺ ꦧꦶ ꦱꦤ꧀ ꦭ꧉ ꦱ ꦲꦸ
(ꦪꦸ ꦕꦸ ꦕꦸ ꦧꦾ ꦧꦶ ꦤ ꦪꦸ ꦲꦺ ꦕ ꦲꦶ ꦲꦸ ꦲꦶ ꦲꦶꦫꦸ ꦗ ꦥ ꦱꦤ꧀ ꦥ ꦲꦸ ꦲꦶꦫꦸ ꦲ ꦲꦶ ꦲꦶ
ꦥ ꦭ ꦲꦶꦫꦸ ꦲ ꦭꦶ꧈ ꦲ ꦧ ꦲꦶ ꦪꦸ ꦲꦶꦫꦸ ꦮ ꦗꦶ ꦭꦶ ꦪꦸ ꦲ ꦲꦶ ꦭꦶ꧈ ꦭꦶ ꦪꦸ ꦲꦸ ꦧ
ꦲꦶꦫꦸ ꦲꦶ ꦭꦶ ꦗꦶ꧈ ꦲꦤ ꦭꦶ ꦮꦶ ꦲꦸ ꦲꦶ ꦲꦶꦫꦸ ꦗꦶ ꦥ ꦲꦸ ꦲꦤ ꦭꦶ ꦪꦸ ꦥ ꦲꦸ ꦭꦶ ꦲꦶ ꦭꦶ ꦪꦸ
ꦱꦶ꧈ ꦪꦸ ꦭ ꦥ ꦤ ꦱꦶꦫꦸ ꦲꦺ꧈ ꦲꦤ ꦭꦶ ꦥ ꦤ ꦥ ꦲꦸ ꦭꦶ ꦲꦶ ꦭꦶ ꦪꦸ ꦱꦶ꧈ ꦱꦶ ꦲꦶ
ꦱ ꦲꦏꦶ ꦪꦸ ꦲꦸ ꦭꦶ꧈ ꦱꦶ ꦲꦺ ꦥ ꦭ ꦱꦶ ꦲꦺ ꦥ ꦕ ꦱꦶ ꦲꦶꦫꦸ ꦤ ꦲꦸ ꦲꦶ ꦲ ꦲꦶ ꦗ꧈

---

1) ꦲꦶꦁꦒꦶꦭ꧀ kn. = oppositie van ꦲꦤ꧀ꦝꦥ꧀ꦲꦱꦺꦴꦂ = hoog, verheven.

[illegible] [1] [illegible]

[illegible] [2] [illegible]

---

1) [illegible] hooghartig, trotsch.

2) [illegible] kn. eig. plukken, maar hier van het meisje gesproken is het een verkorting van de uitdrukking: [illegible] = de bruid naar het huis van den bruidegom voeren (meestal in groote optocht).

1) [illegible] kn. wordt gezegd van iemand die altijd door zingt en dus geen verdriet schijnt te kennen.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] van [illegible] = gekheid maken. [illegible] = een verhaal van minnenden en verliefden.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [1])

---

1) [illegible] = [illegible] Volgens R. alleen als vocativus gebezigd, doch dit is onjuist, daar beide woorden gelijk van beteekenis zijn; ki van [illegible]

[illegible]

1) [illegible] kn. = bezoek, dat men iemand brengt om met hem kennis te maken.

[illegible]

1) [illegible] kw. = [illegible] kn. = voltallig.

[illegible]

1) [illegible] is hier beter.

2) [illegible] = [illegible] = bijgebouw.

3) [illegible] de ruimte in huis welke niet door de bale-bale wordt ingenomen. Eigenlijk [illegible] van het woord [illegible]

4) [illegible] = [illegible] = sterk zweetend, kletsnat van 't zweeten.

[illegible]

1) [illegible] eigenlijk [illegible] een uitroep waarvan de beteekenis de Inlander niet kent.

ꦥꦤ꧀ꦗꦿꦼꦔꦺꦴꦤ꧀ꦤꦺꦴꦤ꧀ꦗꦸ꧈ ꦥꦔꦺꦴꦤ꧀ꦢꦸꦠꦼꦏꦶꦩꦤ꧀꧈ ꦥꦤꦶꦤꦶꦥꦸꦤ꧀ꦏꦶꦩꦤ꧀ꦲꦶꦥꦤ꧀ꦲꦸꦠꦼꦩꦶ

ꦭꦸꦩꦤꦶꦁꦗꦼꦤꦼꦁꦭ꧈ ꦱꦭꦼꦩꦶꦥꦸꦤ꧀ꦤꦁꦭꦥꦸꦤꦶꦢꦤ꧀꧈ ꦥꦠꦸꦏꦏꦼꦤꦶ꧇

ꦩꦼꦤꦶꦁꦢꦲꦏ꧀ꦗꦼꦁꦥꦤ꧀ꦱꦿꦶꦠꦩꦤꦺꦴꦩ꧀ꦤꦶꦏꦸꦥꦸꦤ꧀ꦗꦸ ꦤꦼꦁꦭꦥꦁꦢꦺꦴꦤ꧀

ꦤꦺꦴꦲꦏ꧀ꦏꦸꦏꦸꦥꦸ ꦏꦼꦂꦥꦠꦩꦤ꧀ꦏꦼꦂꦤꦺꦴꦩꦺꦴꦂꦏꦶꦠꦥꦶꦤ꧀ꦱꦼꦔꦶꦮꦶꦧꦶ꧈ ꦏꦼꦤ

ꦭꦼꦩꦶꦠ꧇ꦮꦁꦮꦤ꧀ꦱꦏꦼꦤ꧀ꦗꦼꦁꦩꦶꦥꦸꦏꦏꦠꦏꦏꦼꦤꦶ꧇꧈ ꦥꦤ꧀ꦢꦺꦤ꧀ꦢꦼꦤꦶ

ꦠꦸꦩꦶꦥꦸꦏꦼꦮ꧀[1] ꦮꦶꦥꦤ꧀ꦢꦼꦩꦼꦩꦶ꧉ ꦩꦶꦭꦩꦶꦲꦥꦶꦥꦠꦏꦏꦼꦤꦶ꧇ꦥꦏꦸ꧈

ꦥꦸꦗꦼꦁꦱꦤ꧀ꦠꦏꦮꦏꦼꦏꦼꦮ꧀ꦮꦶꦥꦤ꧀ꦢꦼꦩꦶꦏꦼꦤꦭꦱꦸꦥꦸꦏꦼꦩ꧀ꦠꦸ

ꦩꦼꦁ ꦏꦼꦤꦭꦮꦼꦩꦶꦭꦺꦴꦥꦸꦢꦼꦤꦶ꧉ ꦢꦸꦮꦢꦤꦸꦩꦶꦥꦸꦤ꧀ꦢꦏꦤ꧀ꦤꦸꦭꦗꦼꦤꦼꦠ

ꦥꦸꦤ꧀ꦱꦼꦔꦶꦮꦶꦧꦶ꧈ ꦏꦼꦤꦭꦱꦢꦸꦩꦩꦤ꧀ꦢꦩꦤ꧀ꦮꦶꦱꦏꦼꦁ꧈ ꦥꦏꦼꦤꦶ꧇ꦏꦼꦤꦮ

ꦲꦥꦸꦮꦼꦱꦥꦸꦩꦶꦥꦸꦢꦩꦶꦩꦤ꧀ꦩꦶꦥꦸꦏꦼꦤꦢꦮꦏꦢꦼꦩꦶꦠꦩꦤ꧀ꦏꦼꦤꦶꦩꦤꦼꦁ ꦏꦼꦤꦶ

ꦏꦼꦤ꧀ꦥꦱꦼꦁꦤꦢꦺꦴꦤ꧀ꦏꦼꦤꦶꦏꦸꦮꦼꦢꦱꦼꦁꦲꦤ꧀꧈ ꦢꦩꦶꦩꦤꦮꦶꦱꦢꦿꦼꦤ꧀ꦩꦶꦥꦮ

ꦮꦤ꧇ ꦲꦤꦮꦿꦶꦢꦥꦤꦮꦶꦢꦲꦢꦢꦺꦴꦤ꧀ꦱꦸꦏꦼꦁ ꦩꦶꦮꦼꦢꦲꦏ꧀ꦏꦼꦁꦱꦿꦶꦏꦼꦤ꧀ꦏ

ꦢꦮꦲꦏꦏꦼꦤ꧀ꦲꦤꦮꦺꦴꦤ꧀ꦢꦩꦤ꧀ꦢꦲꦮꦶꦩꦶ꧈ ꦢꦮꦤ꧀ꦏꦥꦸꦏꦸꦮꦮꦶꦥꦸ

ꦩꦼꦢꦲꦩꦤ꧀ꦏꦼꦤꦥꦱꦢꦺꦴꦤ꧀ꦏꦼꦁ ꦤꦶꦏꦶꦢꦏꦭꦤꦶꦱꦶꦥꦮꦶꦲꦏꦢꦮ

ꦲꦏꦏꦼꦤ꧀ꦥꦥꦸꦢꦥꦏꦩꦤ꧀ꦢꦏꦸꦤ꧀ꦥꦸꦱꦿꦶꦩꦶꦮꦶꦧꦶ꧈ ꦥꦶꦩꦤꦱꦭꦸꦮ

ꦩꦶꦢꦩꦤ꧀ꦢꦲ꧉ ꦱꦥꦸꦱꦶꦏꦩꦤ꧀ꦏꦢꦮꦤ꧀ꦱꦩꦶꦥꦸꦤ꧀ꦤꦼꦩꦶ꧇꧈ ꦭꦼꦤꦶ

ꦥꦼꦁ꧉ ꦩꦶꦲꦥꦶꦥꦩꦤ꧀ꦤꦺꦴꦲꦩꦶꦲꦏ꧀ꦮꦢꦮꦤ꧀ꦱꦼꦁꦱꦼꦱꦢꦥꦮꦮꦼꦁ

ꦢꦤꦼꦁ꧈ ꦱꦢꦥꦮꦏꦼꦭꦢꦼꦁꦏꦶꦢꦩꦤ꧀ꦏꦼꦁꦏꦶꦩꦶꦮꦶꦏꦼꦁ ꦥꦶꦢꦩꦤ꧀

ꦢꦱꦼꦏꦼꦁꦩꦸꦥꦶꦢꦮꦤ꧀ꦢꦮꦤ꧀ꦏꦼꦤꦭꦱꦢꦮꦤ꧀ꦱꦼꦁꦩꦼ

ꦩꦤ꧀ꦩꦶꦏꦸꦥꦿꦼꦠꦏꦶꦩꦤ꧀ꦱꦸꦥꦸꦠꦸ꧈ ꦠꦠꦩꦶꦩꦶꦱꦥꦶꦢꦲꦥꦮ

---

1) ꦱꦸꦩꦁ is hier kr. van ꦲꦶꦁ꧉

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible] [3] [illegible]

---

1) [illegible] kw. = spreekw. beteekent neervallen en blijven liggen; een [illegible] = waterschepper, [illegible] zonder staart.

2) [illegible] = [illegible] 't vreemde, 't eigenaardige.

3) [illegible] kw. = [illegible] [illegible] dus hier vieemd gebruikt; wellicht bedoeld [illegible] = [illegible] = vermoeden, voorgevoel; [illegible] kn. = vlug.

[illegible]

[illegible]

ꦤꦲꦏꦤꦥꦃꦏꦾ ꦲꦤꦶꦲꦤ꧀ꦱꦼꦠꦤꦼꦴꦃꦤꦥꦃ꧉ ꦱꦁꦥꦿꦧꦸꦢꦺꦮ
ꦭꦱꦼꦠꦺꦴꦗꦶꦠꦼꦴꦝꦶꦤꦶꦮꦭꦶ꧈ ꦱꦁꦗꦤꦏꦂꦝꦼꦴꦤ꧀ꦲꦼꦴꦮꦝꦶꦱꦁ
ꦥꦿꦧꦸꦲꦼꦴꦝꦶꦮꦶ꧈ ꦱꦥꦸꦥꦏꦶꦥꦤꦸꦮꦤꦮꦲꦶꦥꦸꦤ꧀ꦲꦸꦱꦲꦸꦏꦾꦱꦁ
ꦗꦤꦏꦂꦝꦼꦴꦤ꧀ꦲꦼꦴꦮꦝꦶꦱꦁꦥꦿꦧꦸꦧꦸꦮꦥꦏꦾ ꦥꦸꦗꦝꦶꦥꦲꦮ
ꦮ꧈ ꦱꦥꦱꦏꦸꦲꦺꦴꦲꦸꦏꦶꦗꦶꦮꦸꦮꦶꦮꦲꦸꦱꦸꦱ꧈ꦥꦲꦶꦗꦶꦲꦶ
ꦗꦶꦲꦶꦮꦤꦸꦗꦶꦃꦱꦼꦮꦮꦲꦶꦥꦸꦗꦶꦮꦁꦮꦮ꧈ꦮꦏꦶꦗꦸꦗꦸ꧉ ꦱꦁꦥꦿ
ꦧꦸꦭꦢꦺꦠꦗꦸꦮꦶꦲꦼꦴꦤꦠꦃꦲꦺꦴꦥꦸꦤꦮꦝꦶꦲꦶꦭꦶꦥꦸꦱꦶ꧈ ꦥꦶꦲꦼꦴ
ꦏꦶꦗꦭꦤꦥꦃꦗꦶꦲꦶꦥꦸꦮꦶꦥꦸꦱꦁꦠꦏꦾ꧈ ꦱꦥꦸꦮꦥꦸ꧈ ꦭꦢꦺꦗ
ꦗꦼꦴꦮ꧈ꦤꦥꦃꦗꦶꦲꦮꦸꦮꦶ꧉ ꦱꦁꦥꦿꦧꦸꦭꦢꦺꦏꦗꦸꦮꦝꦶꦲꦼꦴ
ꦮꦲꦠꦠꦼꦤꦏꦃꦤꦥꦃꦲꦶꦥꦸꦲꦶꦲꦼꦴꦥꦸꦧꦸꦭꦠꦶ꧈ ꦲꦮꦥꦸ
ꦭꦲꦶꦏꦾ ꦲꦸꦮꦲꦿꦧꦿꦶꦲꦶꦮꦶꦮꦶꦱꦶꦲꦼꦴꦗꦢꦶ꧈ ꦱꦠꦤꦲꦸꦮ
ꦲꦸꦲꦲꦗꦶꦥꦸꦲꦲꦶ꧈ꦲꦸꦮꦲꦪꦲꦏꦤꦮꦝꦶꦮꦤꦥꦿꦲꦶ꧈
ꦥꦸꦲꦶꦲꦲꦸꦭꦠꦸꦥꦸꦲꦲꦶꦗꦸꦠꦲꦲꦶꦲꦼꦴꦮꦤꦮꦃꦱꦿꦤꦮꦃ
ꦮꦶꦲꦶꦥꦸꦏꦾꦧꦸꦱꦸꦲꦸꦥꦸꦲꦠꦶꦥꦸꦮꦲꦸꦥꦸꦏꦾꦲꦸꦮꦲꦿꦧꦿꦶ
ꦲꦼꦴꦝꦶꦮꦶ꧉ ꦤꦮꦝꦶꦲꦶꦭꦶꦥꦸꦱꦶꦠꦲꦶꦲ꧈ ꦤꦮꦲꦸꦤꦲꦃꦤꦲꦃꦱꦶꦮ
ꦠꦶꦠꦲꦭꦲꦼꦴꦥꦿꦸꦱꦲꦲꦤꦲꦝꦶꦢꦺꦮꦗꦸ꧈ ꦲꦥꦸꦲꦸꦮꦶꦲꦸꦝꦶ
ꦢꦺꦮꦗꦸꦠꦶꦱꦮꦗꦸ ꦮꦶꦤ꧈[1]) ꦥꦸꦧꦿꦸꦮꦗꦸꦠꦶꦱꦮꦤꦮꦃꦤꦭ꧈ꦥꦸ
ꦧꦿꦶꦤꦲꦮꦗꦸ꧈ ꦮꦝꦶꦝꦶꦢꦺꦮꦗꦸꦗꦸ ꦮꦶꦤ꧈ ꦮꦮꦤꦠꦼꦴꦃꦱꦭꦸꦥꦸ꧉
ꦤꦮꦲꦸꦤꦲꦃꦤꦲꦃꦲꦼꦴꦮꦝꦶꦲꦥꦸꦲꦸ꧈ ꦱꦶꦮꦤꦥꦿꦲꦶꦠꦼꦴꦱꦶꦲꦶꦮ
ꦤꦗꦲꦶꦠꦤꦮ꧉ ꦤꦮꦲꦶꦲꦸꦗꦶꦱꦶꦮꦤꦥꦿꦲꦶ꧈ ꦱꦶꦮꦠꦶꦗꦸꦗꦶꦮꦶ

1) ꦢꦸꦮꦶ kn. ꦗꦸꦤꦤꦤꦏꦾ ꦱꦤꦤ = echt, zuiver.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = [illegible] = berucht, schrik.

[illegible]

---

1) [illegible] is Maleisch; Javaansch is eigenlijk [illegible] veinzen, zich voordoen als.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

---

1) [illegible] kn. = verzot zijn op iemand, dolveel van iemand houden, gek zijn op iemand ([illegible]).

ꦲꦏꦶꦂꦤꦺꦥꦢꦲꦤ꧀ꦠꦸꦏ꧀ꦠꦸꦏ꧀ꦏꦸꦥꦶꦢꦤ꧀ꦥꦤꦶꦂꦲꦤ꧀ꦢꦶꦤꦸꦤꦥꦤꦶꦁꦏꦸ꧈ ꦥ
ꦤꦶꦫ꧀ꦲꦶꦁꦒꦲꦥꦼꦪꦢꦸꦏ꧀ꦠꦶꦲꦏꦁꦤꦼꦁꦤꦁꦏꦸꦤꦼꦢꦶꦏꦼꦥꦿꦶꦪꦸ꧈ ꦠꦤꦶꦁꦏ
ꦱꦭꦶꦁꦥꦲꦏꦶꦂꦤꦼꦁꦥꦿꦶꦤꦸꦩꦁꦒꦼꦭꦩꦼꦱ꧀ꦠꦶ꧈ ꦭꦶꦂꦤꦼꦁꦲꦁꦒꦒꦸꦁꦢꦼ
ꦗꦫ꧀ꦭꦶꦤꦤꦩꦒꦸꦩꦼꦭꦥꦼꦩꦁꦠꦸꦤ꧀ꦱ꧈ ꦲꦥꦸꦲꦏꦁꦕꦶꦭꦏꦁꦲꦁꦒꦺꦥ
ꦲꦸꦁ꧈ ꦱꦼꦥꦿꦶꦪꦠꦤꦶꦁꦲꦩꦺꦲꦲꦁꦱꦶꦭꦶꦭꦥꦼꦩꦁꦠꦸꦤ꧀ꦱꦲꦁꦩꦲꦁꦱꦩꦪ
ꦲꦶꦤꦤꦢꦩꦠꦶꦁꦭꦲꦩꦸꦂꦱꦶꦤꦩꦭꦱꦩꦭꦸꦂꦲ꧈ ꦱꦶꦲꦶꦁꦭꦶꦁꦲꦸꦁ꧈
ꦭꦲꦶꦤꦢꦸꦂꦭꦸꦂꦲꦼꦁꦲꦶꦁꦠꦤꦲꦸꦁ ꦩꦿꦶꦪꦱꦩꦱꦱꦼꦠꦤꦭꦁ
ꦠꦥꦭꦶꦏꦸꦂꦤꦶ[1] ꦢꦶꦥ꧈ ꦱꦶꦲꦩꦼꦱꦶꦲꦩꦼꦲꦩꦿꦶꦩꦪꦲꦼꦁꦒꦢꦶꦠꦸꦢꦶ
ꦲꦸꦩꦭꦸꦂꦥꦿꦶꦲꦩꦤ꧈ ꦗꦼꦁꦩ꧈ ꦢꦤꦶꦭꦶꦠꦢꦶꦭꦸꦂꦲꦸꦁꦭꦶꦲꦶꦁꦲꦶꦤꦲꦼꦁꦥꦗꦼ
ꦠꦩꦥꦲꦩꦤꦼꦁꦠꦲꦥꦿꦶꦲꦩꦤꦭꦶꦲꦶ꧈ ꦱꦠꦠꦱꦼꦲꦶꦁꦲꦶꦤꦥꦤꦶꦫ꧀
ꦥꦸꦭꦶꦱꦶ꧉ ꦤꦩꦲꦶꦭꦭꦶꦩꦠꦺꦤ꧀ꦱꦲꦩꦒꦸꦥꦩꦒꦱꦱꦩꦸꦂꦤꦶ
ꦲꦱꦶꦤ꧀ꦠꦶꦫ꧀꧉ ꦤꦸꦤꦤꦶꦁꦥꦲꦤꦶꦫ꧀ꦩꦠꦱꦶꦂꦤꦸꦂꦤꦶꦂꦢꦶꦂꦲꦸꦂ
ꦱꦠꦸꦂꦢꦶꦥꦺꦁꦒꦩꦒꦱꦱꦼꦲꦶꦠꦸꦂꦲꦶꦁꦥꦲꦶꦁꦒꦩ꧉ ꦱꦼꦥꦿꦶꦠꦸꦗꦼꦤ
ꦭꦥꦤꦶꦱꦶꦤꦢꦸꦂꦤꦶꦁꦲꦶꦤꦭꦶꦥꦿꦶꦤꦸꦁꦭꦶꦤꦶ꧈ ꦥꦤꦶꦥꦿꦶꦲꦩꦼꦱꦼ
ꦠꦢꦩꦸꦂꦲꦩꦏꦤꦶꦲꦏꦩꦤꦶꦁꦩꦠꦱꦸꦂꦲꦸꦂ ꦱꦒꦪꦲꦼꦪꦲ
ꦪꦭꦶꦤꦼꦁꦒꦩꦒꦱꦱꦼꦠꦶꦁꦥꦸꦂꦩꦱꦢꦸꦁꦥꦿꦸꦠꦏꦶꦱꦶꦤ
ꦢꦸꦁꦱꦼꦠꦥꦤꦶꦥꦿꦶꦲꦩꦼꦱꦼꦪꦤꦶꦲꦼꦤꦤꦶꦭꦶꦤꦶꦠꦤꦥꦸꦂꦭꦶꦲꦏꦤ
ꦤ꧈ ꦠꦸꦂꦩꦸꦂꦤꦶꦥꦲꦏꦶꦩꦸꦂꦢꦶꦭꦲꦩꦸꦁꦱꦼꦢꦸꦂꦢꦶꦭꦲꦩꦩꦪꦱ
ꦱꦏꦶꦤꦶꦤꦶꦥꦿꦸꦢꦶꦭꦱꦶꦱꦫ꧀ꦲꦶꦥꦲꦏꦶꦥꦿꦸꦗꦼꦤꦭꦲꦸꦥꦪꦲꦏ
ꦥꦿꦶꦲꦶꦤꦶꦤꦶ꧈ ꦭꦪꦼꦩꦪꦱꦸꦂꦲꦼꦱꦼꦤꦤꦤꦶꦥꦲꦸꦁ ꦢꦶꦤꦶꦱꦼꦱꦶꦥ

---

1) ꦩꦿꦶꦪꦱꦩꦱꦱꦼꦠꦤꦭꦁ en ꦭꦶꦏꦸꦂꦤꦶ zijn uit het Hollandsch overgenomen.

ꦏ꧀ꦮꦕꦸꦩꦢꦶꦮꦕꦸꦥꦠꦺꦴꦩꦩ꧀ꦧꦸꦁꦩ꧀ꦧꦏ꧀ꦭꦸꦁ ꦩꦧꦺꦴꦥꦿꦗꦚ꧀ꦗꦶ [1]) ꦠꦴꦤ꧀ꦱꦏ꧀ꦱꦶꦱꦶꦧꦺ

ꦮꦤꦶꦱ꧀ꦤꦶꦫꦁꦱꦩꦧꦺꦴꦏ꧀ꦮꦥꦼꦏꦶꦥꦧꦺꦴꦤꦸꦏ꧀ꦏꦶꦠꦺꦴꦥꦼꦏ꧀ꦏꦺꦤꦥꦼꦁ꧉

ꦲꦤꦿꦺꦤꦶꦤꦸꦧꦺꦴꦥꦏ꧀ꦲꦸꦤꦤꦶꦤꦤꦶꦤ꧈ꦪꦶꦩ꧈ꦪꦶꦤꦸꦤꦺꦴꦧꦺꦴꦕꦸꦏ꧀ꦏꦤ

ꦭꦭꦤꦺꦴꦧꦿꦺꦴꦕꦶꦤꦶꦤꦶꦤꦶ꧈ꦠꦤ꧀ꦧꦿꦺꦴꦩꦤꦮꦮꦸꦥꦲꦸꦁꦮꦸꦥꦲꦤꦶꦏꦺꦴ

ꦤꦶꦤ꧈ꦪꦶꦤꦸꦤꦺꦴꦏꦶꦠꦥꦏ꧀ꦭꦸꦁ꧈ꦧꦸꦠꦸꦠꦸꦧꦺꦏ꧀ꦪꦤꦧꦶꦪꦶꦤꦸꦤꦶꦤꦶꦤꦶꦩꦪꦸ

ꦏꦧꦺꦴꦱꦶꦤꦶꦮꦱ꧀ꦤꦶꦤꦸꦤꦺꦴꦤꦶꦤꦏꦺꦴꦮꦲꦧꦺꦥꦼꦲꦤꦺꦴꦤꦶꦤꦤꦺꦴꦏꦺꦴꦥꦤꦏ꧀ꦏꦶ

ꦤꦸꦥꦏ꧀ꦏꦩꦩ꧀ꦧꦸꦁ ꦩꦠꦺꦠꦤ꧀ꦠꦺꦠꦤ꧀ꦧꦺꦴꦏ꧀ꦏꦸꦧꦸꦥꦏꦭꦲꦤꦺꦴ

ꦤꦶꦤꦤ꧀ꦪꦪ꧈ꦭꦺꦴꦲꦸꦠꦸꦠꦸꦤꦺꦴꦤꦶꦤꦭꦶ꧈꧈ꦩꦏꦠꦶꦤꦠꦸꦏ꧀ꦮꦏꦼꦤ

ꦥꦕꦸꦥꦠꦶꦤꦠꦸꦮ꧈ꦩꦏꦧꦸꦤꦸꦩ [2]) ꦤ꧀ꦤꦶꦤꦶꦤ꧀ꦤꦶꦥꦪꦥ꧈ꦲꦸꦤꦸ

ꦧꦿꦺꦴꦩꦥꦲꦥꦏ꧀ꦏꦺꦴꦥꦪꦤꦶꦤꦸꦲꦸꦁꦤꦸꦧꦿꦺꦴꦕꦼꦏꦤꦭ꧈ꦮꦥꦪꦲꦤꦺꦴꦠꦶꦏ꧀ꦏꦺꦴ

ꦮꦸꦪꦮꦥꦶꦩꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧉

꧋ꦥꦲꦤꦩꦥꦤ꧀ꦭꦧꦺꦴꦤ꧀꧈ꦪꦶꦤꦸꦏ꧀ꦮꦥꦪꦲꦤꦺꦴꦠꦶꦏ꧀ꦏꦺꦴ꧈ꦩꦧꦺꦴꦲꦗꦺꦤꦶ

ꦲꦤꦮꦶꦠꦸꦮꦥꦲꦸꦁ ꦭꦼꦏꦥꦩꦏꦥꦲꦤꦶꦲꦸꦥꦧꦺꦲ꧀ꦲꦸꦠꦸꦠꦸꦧꦺꦏ꧀ꦪ

ꦪꦶꦠꦮ꧉ ꦲꦸꦥꦧꦺꦏ꧀ꦏꦸꦥꦤꦕꦸꦥꦪꦥꦲꦪꦶꦲꦸꦤꦸꦧꦿꦺꦴꦮꦥꦪꦲꦤꦺꦴ

ꦠꦶꦏ꧀ꦏꦺꦴꦱꦶꦲꦤꦭꦶꦮꦲꦸꦁ ꦥꦠꦤꦺꦏꦺꦏ꧀ꦏꦸꦭꦥꦏ꧀ꦏꦸꦏꦶꦧꦺꦏ꧀ꦠꦸꦭ꧀ꦭꦸꦥꦲꦤ꧀ꦥꦲꦸꦁ

ꦩꦏꦥꦠꦤꦺꦏꦺꦴꦤꦺꦴꦧꦺꦏ꧀ꦠꦏ꧀ꦏꦸꦪꦶꦠꦶꦮꦸꦥꦩꦮꦤꦶꦤꦸꦲꦧꦿꦶꦮꦏ꧀ꦕꦸ

ꦲꦤꦺꦴꦕꦺꦤ꧈ ꦠꦶꦱ꧀ꦤꦶꦱ꧀ꦗꦸꦤꦶ꧈ꦪꦼꦤꦸꦲꦤꦶꦤꦸꦲꦤꦶꦲꦸꦮꦧꦺ꧀ꦧꦸꦠꦸꦏꦼꦤ

ꦭ꧉ ꦥꦠꦶꦏ꧀ꦏꦺꦴꦲꦪꦠꦸꦧꦺꦏꦸꦱꦶꦏꦸꦁꦪꦶꦤꦲꦸꦪꦥꦪꦩꦤ꧀ꦠꦤꦠꦶꦏ꧀ꦏꦶꦤꦸ

ꦲꦸꦥꦤꦶꦤꦸꦲꦤꦶꦠꦼꦏ꧉ ꦲꦸꦥꦧꦺꦲꦤꦺꦴꦠꦸꦲꦸꦠꦶꦕꦶꦏꦸꦁ ꦩ

1) ꦥꦚ꧀ꦗꦶ kn. = ꦱꦩꦪ = ꦗꦚ꧀ꦗꦶ = belofte, afspraak. ꦥꦚ꧀ꦗꦶꦠꦩꦪ = met elkander afspreken.

2) ꦱꦸꦩꦺꦴꦁꦒ kn. ꦤꦿꦶꦩ = er zich bij neerleggen.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = [illegible] = berucht, schrik.

[illegible] [1] [illegible]

---

1) [illegible] is Maleisch; Javaansch is eigenlijk [illegible] veinzen, zich voordoen als.

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

---

1) [illegible] kn. = verzot zijn op iemand, dolveel van iemand houden, gek zijn op iemand ([illegible]).

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [1] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

1) [illegible] en [illegible] zijn uit het Hollandsch overgenomen.

ꦩꦸꦏ꧀ꦠꦸꦱꦧꦶꦮꦠꦸꦤꦕꦺꦱꦩꦸꦢꦸ ꦱꦧꦼꦤ꧀ꦠꦿꦶꦥꦿꦗꦚ꧀ꦗꦶ [1]) ꦠꦼꦩꦼꦤ꧀ꦱꦶꦫꦶꦧ ꦪꦼꦠꦿꦶꦢꦸꦱꦧꦼꦤ꧀ꦠꦸꦮꦸꦥꦏꦸꦒꦸꦥ꧀ꦠꦸꦩꦼꦤ꧀ꦠꦶꦠꦼꦤꦠꦿꦠꦸꦠꦸꦔꦺꦥꦤꦸ꧈ ꦩꦼꦪꦥꦏꦺꦴꦧꦼꦤ꧀ꦤꦺꦴꦲꦏꦩꦏꦶꦩꦏꦶꦩ꧈ ꦪꦶꦱꦺꦴꦪꦶꦠꦸꦩꦼꦤ꧀ꦏꦼꦕꦼꦤꦺꦴꦏ ꦭꦭꦩꦼꦤ꧀ꦏꦼꦕꦶꦩꦶꦪꦶꦮꦶ꧈ꦕꦏꦼꦕꦸꦱꦏꦮꦮꦸꦥꦩꦸꦮꦸꦥꦩꦼꦠꦶꦩꦸ ꦏꦶꦪꦶꦠꦸꦩꦼꦤ꧀ꦠꦶꦠꦼꦤꦠꦿꦸꦩꦸ꧈ꦏꦸꦠꦸꦠꦸꦏꦿꦤ꧀ꦥꦤꦧꦶꦪꦒꦸꦩꦶꦪꦶꦮꦶꦱꦪꦸ ꦧꦼꦧꦼꦠꦶꦱꦶꦮꦕꦶꦒꦸꦩꦼꦤ꧀ꦠꦶꦩꦸꦮꦩꦧꦤꦸꦠꦸꦩꦤꦩꦶꦩꦼꦤ꧀ꦠꦸꦤꦏꦶ ꦒꦸꦤꦸꦠꦸꦱꦩꦸꦩꦸ ꦱꦕꦕꦼꦕꦕꦼꦧꦼꦤ꧀ꦠꦸꦏꦸꦤꦼꦧꦭꦩꦤꦼ ꦩꦶꦩꦼꦤꦼꦪꦪ꧈ꦪꦸꦩꦸꦠꦸꦠꦸꦩꦼꦤ꧀ꦠꦶꦏꦪꦶꦱꦸ꧈ꦱꦺꦴꦧꦕꦶꦠꦸꦧꦺꦴꦕꦏ ꦤꦼꦧꦸꦥꦕꦶꦠꦸꦮ꧈ ꦱꦺꦴꦧꦧꦸꦥꦸꦱ [2]) ꦕꦩꦶꦩꦶꦕꦼꦩꦶꦤꦼꦪꦥ꧈ ꦩꦸꦥꦸ ꦏꦼꦠꦸꦱꦤꦼꦩꦤꦼꦱ꧀ꦭꦤꦼꦪꦮꦶꦥꦸꦩꦸꦥꦸꦏꦼꦠꦶꦏꦼꦕꦏꦭ꧈ ꦮꦤꦼꦪꦩꦼꦤ꧀ꦕꦶꦠꦸ ꦪꦸꦪꦮꦪꦶꦱꦸꦏꦭ꧉

꧋ꦤꦼꦩꦼꦤ꧀ꦱꦥꦼꦤ꧀ꦭꦧꦼꦤ꧀ꦪꦶꦥꦸꦩꦸꦤꦼꦪꦩꦼꦤ꧀ꦕꦶꦠꦸ꧈ ꦱꦧꦼꦤ꧀ꦩꦸꦕꦶ ꦩꦏꦮꦶꦠꦸꦮꦥꦩꦸ ꦭꦏꦼꦤꦼꦱꦥꦩꦼꦤ꧀ꦩꦶꦩꦸꦥꦧꦩꦼꦤ꧀ꦏꦸꦠꦸꦠꦸꦧꦸ ꦪꦶꦠꦮꦶ꧉ ꦩꦸꦥꦧꦸꦩꦸꦤꦼꦏꦠꦸꦤꦼꦪꦤꦼꦩꦪꦶꦩꦸꦥꦸꦏꦼꦠꦸꦮꦤꦼꦪꦩꦼꦤ꧀ ꦕꦶꦩꦶꦩꦏꦪꦶꦮꦩꦸ ꦤꦼꦕꦼꦤ꧀ꦕꦶꦩꦸꦭꦥꦩꦸꦩꦸꦕꦶꦧꦸꦭꦸꦤꦼꦩꦼꦤ꧀ꦕꦥꦩꦸ ꦱꦺꦴꦧꦤꦼꦕꦼꦤ꧀ꦕꦶꦩꦼꦤ꧀ꦧꦶꦩꦸꦪꦶꦕꦶꦮꦶꦪꦸꦥꦱꦮꦩꦶꦥꦸꦩꦼꦤ꧀ꦏꦸꦪꦩꦸ ꦩꦼꦤ꧀ꦏꦶ꧈ ꦕꦶꦩꦸꦩꦸꦩꦶꦪꦶꦩꦏꦶꦥꦸꦩꦼꦤ꧀ꦩꦶꦩꦸꦮꦧꦼꦧꦸꦠꦸꦠꦼꦏ ꦭ꧉ ꦥꦕꦶꦩꦏꦪꦠꦸꦧꦕꦸꦱꦶꦕꦸꦪꦶꦩꦸꦪꦤꦼꦪꦱꦕꦕꦶꦥꦸ ꦩꦼꦪꦥꦏꦶꦥꦸꦩꦼꦤ꧀ꦩꦶꦠꦼꦔꦼ꧉ ꦩꦸꦥꦧꦩꦼꦤ꧀ꦏꦸꦩꦸꦕꦶꦏꦶꦕꦸꦩꦸ ꦱꦼ

---

1) ꦥꦿꦗꦚ꧀ꦗꦶ kn. = ꦥꦶꦠꦸꦮꦸ = ꦗꦁꦗꦶ = belofte, afspraak. ꦥꦿꦗꦚ꧀ꦗꦶꦪꦤ꧀ = met elkander afspreken.

2) ꦧꦸꦥꦸꦱ kn. ꦧꦿꦶꦧ = er zich bij neerleggen.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [1] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = verzot op, verliefd zijn op.

[illegible]

1) [illegible]

[illegible]

[illegible]

1) [illegible] is Maleisch = [illegible] Ng. [illegible] kr.

[illegible]

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = [illegible] = iets, wat goed gesloten, gedekt is.

2) [illegible] kn. = spraak, taal.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

---

1) [illegible] k. [illegible] ng. = belooven wat iemand gevraagd wordt, maar innerlijk van plan zijn het niet te doen (fig.).

[illegible] [1]) [illegible] [2]) [illegible] [3]) [illegible]

---

1) [illegible] = [illegible] = opening, [illegible] = de negen gaten in het menschelijk lichaam sluiten dus een tapaleven leiden waarbij men alles nalaat wat tot de functiën van die negen gaten behoort om zich met de godheid te vereenzelvigen.

2) [illegible] of [illegible] = het onderwerp van een wedstrijd, waarbij aan den winner een zekeren prijs wordt beloofd, dus prijsvraag.

3) [illegible] ng. [illegible] kr. de man, die door het noodlot bestemd is om de echtgenoot te worden van een vrouw.

ꦱꦁꦥꦿꦧꦸꦗꦸꦭꦺꦁꦲꦤ꧀ꦲꦤꦱꦱꦺꦴꦠꦸꦮꦤ꧀ꦤ꧀ꦒꦼꦠꦸꦱ꧀ꦱ꧀ꦲꦠꦸꦤ꧀ꦠꦼꦤ꧀ꦠꦺꦤ꧀
ꦭꦱ꧀ꦲꦭꦶꦃ꧈ ꦲꦩ꧀ꦮꦺꦴꦁꦤ꧀ꦏꦺꦴꦤꦶꦲ꧀ꦏꦼꦤꦶꦮꦶꦠꦸꦭꦶꦥꦸꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦲꦏꦺꦤ꧀ꦠꦺꦃ
ꦏꦺꦴꦲꦶꦥꦶꦤꦺꦴꦲꦶꦮꦶ꧈ ꦒꦶꦠꦸꦮꦸꦏꦺꦴꦁꦱꦶꦠꦸꦭꦶꦥꦸꦤ꧀ꦠꦸꦮꦲꦮꦲ꧉ ꦲꦺꦴꦁꦱ
ꦒꦸꦫꦸꦤꦶꦠꦸꦠꦺꦴꦏꦶꦠꦺꦁ꧈ ꦱꦺꦴꦠꦮꦶꦲꦥꦸꦃꦲꦩ꧀ꦲꦶꦲꦺꦴꦁꦲꦩ꧀ꦤꦶꦠꦸ
ꦠꦺꦴꦏꦶꦠꦶꦮꦶꦭꦸ꧈ ꦱꦲꦶꦤ꧀ꦠꦼꦤ꧀ꦤ꧀ꦲꦤ꧀ꦲꦶꦥꦸꦭꦶꦲꦺꦴꦲꦶꦥꦶꦏꦸꦤꦶꦒꦏ꧀ꦭꦶ
ꦲꦸ ꦥꦸꦥꦸꦲꦸꦲꦸꦱꦼꦠꦸꦁꦲꦶꦥꦸꦲꦏꦶꦤ꧀ꦱꦶꦥꦶꦮꦏꦶꦁꦤ꧀ꦲ꧈ ꦲꦶ
ꦏ꧀ꦭꦶꦲꦸꦒꦶꦮꦃ꧈ ꦝꦺꦒꦶꦮꦸꦠꦸ ꦲꦠꦶꦥꦸꦥꦸꦲꦸꦲꦸꦱꦼꦤ꧀ꦤ꧀ꦠꦸꦏꦺꦴꦲꦱ꧀
ꦮꦶꦏ꧀ꦭꦶꦏꦺꦴꦤꦶꦏꦺꦴꦲꦸ ꦱꦠꦺꦴꦲꦸꦱꦼꦤ꧀ꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦠꦺꦴꦭꦸ ꦲꦼꦤ꧀ꦲ꧈
ꦲꦶꦏ꧀ꦭꦶꦲꦸꦒꦶꦮꦃ꧈ꦝꦺꦒꦶꦮꦸꦏ꧀ꦭꦸꦁꦲꦩ꧀ꦠꦼꦏꦺꦴꦠꦿꦶꦲꦸꦭꦼꦁꦠꦿꦸꦤꦿꦸꦭꦿꦸꦠꦺ
ꦮꦸꦥꦸꦒꦶꦭꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦠꦺꦴꦭꦸꦲꦶꦥꦸꦲꦸꦲꦸꦱ꧀ꦠꦿꦶꦲꦸ꧈ꦲꦶꦠꦸꦒꦠꦶ
ꦤ꧀ꦠꦺꦴꦭꦭꦁ꧈ ꦤ꧀ꦭꦠꦲꦶꦥꦸꦲꦸꦲꦸꦤ꧀ꦱꦥꦤ꧀ꦤ꧀ꦲ꧈ ꦲꦶꦲꦺꦴꦁꦥꦶ
ꦮꦲꦶꦏ꧀ꦭꦶꦲꦸꦒꦶꦮꦃ꧈ꦝꦺꦒꦶꦮꦸꦠꦸꦲꦩ꧀ꦲꦶꦤ꧀ꦱꦲꦩ꧀ꦠꦶꦲꦸꦲꦸꦱ꧀
ꦲꦸꦲꦶꦲꦩ꧀ꦤ꧀ꦠꦺꦏꦺꦴꦲꦱ꧀ꦮꦶꦏ꧀ꦭꦶꦠꦲꦸ ꦱꦠꦠꦸꦥꦸꦤ꧀ꦲꦲꦭꦥꦃ
ꦤ꧀ꦥꦤ꧀ꦏ꧀ꦭꦶꦲꦸꦱꦮꦶꦥꦸꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦥꦸꦲꦸꦲꦩ꧀ꦤꦶꦤ꧀ꦱ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦱꦲꦶꦠꦏ꧀ꦭꦶꦮꦶꦥꦸꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀
ꦲꦒꦶꦭꦶ꧈ꦭꦁꦲꦩ꧀ꦠꦸꦠꦺꦴꦏꦶꦲꦶꦤ꧀ꦭꦶꦥꦸꦤ꧀ꦠꦸꦠꦲꦒꦶꦠꦮꦸꦥꦸ꧈
ꦒꦶꦭꦲꦩ꧀ꦭꦶꦤ꧀ꦲꦤ꧀ꦧꦸꦮꦶꦱꦥꦸꦲꦶꦲꦩ꧀꧈ ꦏꦺꦴꦲꦶꦥꦶꦤꦺꦴꦲꦶꦮꦶꦲꦱꦮꦶ
ꦥꦸꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦥꦏ꧀ꦭꦶꦤ꧀ꦲ꧈ ꦒꦶꦭꦲꦩ꧀ꦠꦺꦴꦭꦃꦥꦸꦧꦸꦮꦶꦱꦥꦸꦲꦶꦲꦩ꧀꧈ ꦒꦶꦲ
ꦥꦶꦤ꧀ꦥꦤ꧀ꦏ꧀ꦭꦶꦲꦸꦲꦤ꧀ꦭꦺꦴꦲꦸꦤ꧀ꦭꦤ꧀ꦥꦲꦸꦤꦸꦠꦸꦥꦸꦲꦶꦮꦶ꧈ ꦧꦸꦲꦶꦲꦩ꧀ꦤꦸ
ꦠꦺꦴꦥꦶꦒꦶꦭꦶ꧈ ꦒꦶꦱꦶꦠꦒꦸꦤ꧀ꦠꦼꦤ꧀ꦠꦺꦴꦲꦸꦮꦸꦏ꧀ꦭꦶꦠꦸꦧꦶꦭꦭꦱꦮꦶꦥꦸ
ꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦲ꧈ ꦱꦠꦠꦤ꧀ꦏꦿꦶꦃꦲꦶꦠꦸꦭꦶꦲꦩ꧀ꦠꦸꦃꦲꦶꦥꦸꦏ꧀ꦭꦶꦤ꧀ꦲꦲꦶꦲꦺꦴꦁꦤ꧀
ꦤ꧀ꦥꦤ꧀ꦏ꧀ꦭꦶꦲꦸꦱꦮꦶꦥꦸꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦲꦠꦿꦶꦲꦸ꧈ ꦱꦺꦴꦠꦥꦸꦤ꧀ꦭꦤ꧀ꦥꦠꦸꦠꦺꦁꦲꦶ

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible] [3] [illegible]

---

1) [illegible] v. ([illegible] = vloed der zee) = overstroomd; overstelpt met.

2) [illegible] = bidhuis; hiervan is afgeleid de naam [illegible]

3) [illegible] = hard. [illegible] = steenen boempang.

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible] [3] [illegible]

1) [illegible] = bast van een boom.

2) [illegible] kw. = [illegible] = zonder gevaar.

3) [illegible] kr. = vechten tot de dood volgt of de overwinning.

ꦭꦶꦮꦺꦴꦁꦒ꧀ꦒꦺꦴꦠꦺꦴꦮꦶꦁꦒ꧀ꦒꦸꦭꦸꦩꦸ꧈ ꦱꦩꦺꦴꦱꦧꦤ꧀ꦢꦸꦃ ꦥꦿꦺꦴꦭꦺꦩꦼꦤ꧀ꦢꦼꦩ꧀ꦥꦺꦴꦥꦿꦠꦧꦢꦤ꧀ꦥꦪꦥ꧀
ꦲꦸꦮꦺꦴꦠꦺꦴꦮꦶꦮ꧀ꦮꦺꦴꦲꦺꦴꦠꦺꦴꦮꦸ꧈ꦥꦤ꧀ꦥꦿꦶꦧꦺꦤ꧀ꦢꦿꦶꦪꦶꦤ꧀ꦢꦶꦱꦤ꧀ꦢꦶꦪꦶꦱꦺꦴꦢꦿꦶꦲꦸꦃ꧇
ꦪꦤ꧀ꦧꦺꦭꦶꦪꦶꦥꦤꦶ꧈ ꦪꦤ꧀ꦧꦺꦭꦶꦪꦶꦠꦺꦴꦠꦸ꧈ ꦢꦸꦩꦺꦴꦏ꧀ꦏꦸꦩꦃꦲꦸꦮꦶꦠꦸꦪꦶꦧꦸ
ꦭꦸꦱꦸꦥꦿꦶꦧꦃꦠꦺꦴꦢꦪꦤ꧀꧈ ꦲꦺꦴꦪꦤ꧀ꦲꦪꦶꦭꦸꦧꦼꦪꦶꦲꦸ꧈ ꦠꦶꦱꦩꦸꦠꦸꦃꦥꦤ꧀
ꦤꦱꦼꦥꦠꦺꦴꦲꦸꦥꦤꦠꦸ ꦱꦠꦺꦴꦠꦺꦴꦏꦥꦤ꧀ꦲꦸꦤꦸꦢꦠꦺꦴꦃꦪꦤ꧀ꦱꦢꦥ꧀ꦭꦸꦠꦸ
ꦧꦃ꧉ ꦪꦺꦴꦢꦮꦲꦶꦥꦸꦲ ꦥꦿꦺꦴꦢꦪꦤ꧀ꦢꦿꦶꦲꦏꦶ ꦥꦿꦶꦲꦸꦠꦺꦴꦢꦪꦤ꧀ꦱꦼꦥꦠꦸ
ꦮꦸꦭꦸꦭꦲꦸ꧈ ꦱꦠꦶꦲꦶꦢꦿꦶꦲꦼꦧꦶꦮꦺꦴꦠꦸꦮꦶꦮ꧀ꦮꦺꦴꦲꦺꦴꦠꦸꦮꦸ ꦭꦶꦮꦺꦴꦁꦭꦶ
ꦲꦶꦮꦺꦴꦁ꧈ ꦥꦿꦺꦤ꧀ꦢꦿꦶꦧꦿꦶꦪꦶꦤ꧀ꦢꦶꦧꦪꦶꦃꦪꦺꦴꦮꦃꦲꦥꦸꦤꦸꦲꦸꦲꦶꦥꦸꦲꦸ ꦱꦠꦺꦴ
ꦠꦺꦴꦏꦸꦲꦶꦪꦶꦲꦺꦴꦧꦺꦴꦮꦶꦃꦭꦠꦶꦪꦶꦥꦸꦢꦿꦶꦧꦏꦸꦭꦏꦼꦪꦶ꧈ ꦲꦺꦴꦢꦪꦤ꧀ꦢꦿꦶ
ꦲꦏꦶꦭꦸꦧꦼꦥꦿꦶꦲꦸ꧈ ꦭꦠꦶꦢꦿꦶꦥꦸꦲꦏꦸꦭꦶꦃꦱꦤꦠꦸꦥꦠꦺꦴꦏꦲ
ꦭꦶꦲ꧈ ꦥꦮꦶꦪꦺꦴꦱꦃꦥꦿꦺꦴꦧꦭꦶꦃ꧉ ꦥꦿꦺꦤ꧀ꦢꦿꦶꦧꦿꦶꦪꦶꦤ꧀ꦢꦶꦪꦶꦭꦶꦲꦸꦥꦸꦲꦶ
ꦲꦢꦲꦠꦶꦲꦥꦠꦸꦢꦿꦶꦥꦠꦺꦴꦏꦲꦶꦢꦿꦶꦥꦠꦺꦴꦭꦶꦧꦺꦃ꧈ ꦱꦲꦶꦲ
ꦠꦃꦪꦶꦥꦸꦢꦿꦶꦪꦺꦴꦭꦠꦶꦠꦸꦲꦠꦃꦪꦶꦥꦸꦲꦏꦺꦴꦢꦮꦲꦶꦪꦤꦶꦮꦶꦢꦥ꧀
ꦲꦏꦼꦠꦶ꧈ ꦭꦸꦧꦼꦠꦶꦥꦸꦠꦢꦥ꧀ꦢꦥ꧀ꦢꦠꦺꦴꦢꦭꦸ ꦢꦠꦺꦴꦢꦭꦺꦴꦃ꧉
ꦥꦸꦲꦶꦲꦥꦸꦪꦲꦶꦥꦸꦲꦏꦶꦲꦶꦢꦶꦤꦶꦱꦤ꧀ꦢꦿꦶꦲꦶꦢꦭꦢꦸꦢꦥ꧀ꦢꦪꦢꦸꦃ
ꦢꦿꦶꦲꦸꦥꦸꦲꦸꦧꦶꦲꦶꦠꦺꦴꦭꦤ꧈ ꦮꦶꦠꦸꦮꦺꦴꦢꦿꦶꦧꦏꦸꦭꦸꦲꦸ ꦭꦸꦧꦼꦠꦶꦢꦠꦺꦴꦃ
ꦢꦭꦺꦴꦃ꧉ ꦱꦩꦺꦴꦱꦧꦏꦲꦏꦼꦠꦸꦮꦭꦸꦭꦢꦥꦶꦲꦶꦥꦸꦲꦸꦪꦺꦴꦢꦮꦲꦶ
ꦥꦿꦺꦴꦮꦶꦠꦸꦮꦶꦮ꧀ꦮꦺꦴꦲꦶꦠꦸꦮꦏꦼꦠꦶꦲꦶꦢꦿꦶꦲꦸ ꦠꦺꦴꦲꦸꦥꦿꦺꦤ꧀ꦢꦿꦶꦠꦺꦴꦏꦼꦲꦶꦧꦺ
ꦮꦭ꧈ ꦪꦤ꧀ꦥꦸꦥꦿꦺꦴꦪꦤ꧀ꦠꦸꦥꦭꦶꦪꦠꦶ꧈ ꦤꦢꦪꦲꦏꦼꦠꦿꦶꦪꦸꦪ
ꦤꦪꦶꦱꦏꦼꦮ꧈ ꦱꦠꦺꦴꦲꦺꦴꦤꦪꦶꦤꦢꦪꦲꦏꦼꦠꦿꦶꦢꦲꦧꦏꦸꦮꦶꦠꦸ
ꦧꦸꦠꦺꦴꦏꦧꦢꦸ꧉ ꦢꦸꦲꦢꦱꦪꦸꦲꦲꦢꦱ꧀ꦤꦲꦸꦱꦠꦺꦴꦢꦸꦢꦤ

[illegible]

1) [illegible] = klapperboon.

[illegible]

1) [illegible] of [illegible] [illegible]. = op een plaats blijven en niet weggaan.

2) [illegible] = onzeker naar alle richtingen loopen zonder te weten waarheen, slenteren.

[illegible]

ꦲꦤꦸꦭꦶꦂꦏꦲꦏꦤꦭꦶꦂꦲꦶꦂ꧈ꦪꦤꦸꦪꦥꦸꦪꦽꦱ꧀ꦧꦽꦔ꧀ꦔꦤꦏꦮꦃꦏꦲꦃ
ꦏꦪꦺꦥꦿꦲꦮꦏꦤꦪꦤꦲꦸꦱꦶꦱꦶꦲꦁꦲꦺꦴ꧈ ꦪꦶꦂꦲꦸꦲꦤꦉꦴ ꦪꦁ
ꦤꦏꦪꦮꦸꦉꦏꦲꦾꦸꦲꦸꦮꦁꦪꦤꦲꦁꦧꦶꦲꦸ꧈ ꦧꦸꦤꦸꦲꦪꦶꦥꦸꦗꦸꦲꦿꦏ
ꦏꦲꦸꦪꦮꦮꦲꦸ꧈ ꦭꦸꦥꦸꦭꦸꦥꦸꦲꦺꦴꦪꦶꦱꦶꦮꦁ꧈ ꦪꦁꦗꦏꦲꦴꦪꦏꦲꦴ
ꦤꦶꦪꦶꦴꦥꦺꦴꦴ꧈ ꦤꦏꦪꦱꦕꦏꦮꦲꦺꦤꦮ꧉ ꦱꦲꦲꦥꦸꦥꦲꦸꦏ
ꦏꦪꦏꦲꦿꦃꦏꦪꦥꦸꦧꦸꦤꦸꦪꦤꦲꦸꦱꦶꦪꦕꦶꦮꦪꦶꦱꦉꦤꦲꦲꦺ
ꦲꦉꦲꦺꦲꦧꦲꦤꦏꦲꦧꦏꦲꦴꦏꦪꦃꦏꦭꦴꦱꦶꦱꦶꦲꦁꦲꦺꦴ꧈
ꦪꦧꦸꦗꦏꦭꦲꦸꦪꦱꦁꦗꦏꦲꦸꦭꦪꦱꦸ꧈ ꦮꦲꦸꦺꦴꦤꦭꦧꦸꦴ꧈
ꦺꦥꦸꦲꦪꦶꦱꦸꦲꦶꦲ꧈ ꦪꦸꦺꦲꦸꦱꦏꦧꦸꦪꦲꦸꦲꦸꦕꦶꦱꦧꦸ
ꦺꦲꦾꦧꦶ꧈ ꦲꦪꦶꦤꦶꦲꦸꦲꦸꦪꦲꦶꦲꦁꦪꦧꦲꦸꦲꦸꦗꦮꦪꦲꦸ꧈ ꦲꦪꦁ
ꦱꦭꦸꦲꦶꦲꦤꦲꦭꦶꦪꦸꦲꦸꦗꦲꦺꦴꦲꦧꦶꦪꦸꦲꦉꦏꦮꦁꦮꦲ꧈ ꦲꦸꦭ
ꦪꦺꦂꦃꦲꦲꦸꦲꦸꦧꦶꦲꦪꦶꦗꦶꦺꦥꦸꦲꦶꦲꦏꦪꦃꦱꦤꦶꦲꦁꦱꦧꦸꦲꦉ
ꦧꦸꦲꦸ ꦪꦲꦧꦶꦭꦶꦱꦶꦧꦸꦭ꧉ ꦏꦪꦪꦶꦲꦶꦭꦶꦥꦸꦱꦶꦗꦲꦶꦲ꧈ ꦪ
ꦲꦸꦪꦶꦱꦶꦮꦸꦃꦪꦲꦲꦸꦪꦶꦥꦸꦗꦶ꧈ ꦺꦥꦸꦲꦮꦏꦪꦃꦏꦭꦃꦏꦪꦮꦗꦶ
ꦪꦶꦲꦸꦏꦪꦃꦮꦪꦪꦶꦪꦪ꧈ ꦏꦪꦃꦭꦲꦁꦮꦗꦶꦪꦱꦲꦸꦱꦤꦶꦤꦶ
ꦲꦶꦭꦁꦗꦶꦏꦗꦃꦲꦶꦪꦪꦶꦗꦲꦸꦏꦱꦉꦗꦏꦪ꧉ ꦺꦥꦸꦗꦸꦲꦺꦴꦤꦭ
ꦧꦸꦁ꧈ ꦺꦥꦸꦲꦪꦶꦱꦸꦲꦶꦲ꧈ ꦧꦸꦤꦶꦱꦏꦧꦸꦪꦲꦸꦲꦸꦲꦸꦧꦸ
ꦲꦤꦶꦲꦁꦤꦪꦴꦗꦪꦲꦸꦮꦸꦲꦸꦗꦸꦧꦸꦴꦪꦶꦲꦸꦲꦺꦴꦪꦶꦏꦗꦃꦲꦶ
ꦲꦸ ꦱꦁꦲꦺꦴꦧꦮꦱꦶꦥꦸꦴꦪꦶꦥꦸꦲꦸ ꦧꦶꦪꦴꦮꦪꦸꦥꦸꦲꦉꦧꦶꦱꦏꦧꦸ
ꦪꦲꦸꦲꦸꦲꦸ ꦲꦸꦭꦱꦧꦸꦏꦲꦸꦃꦲꦶꦲꦸꦮꦲꦸꦧꦸꦗꦗꦤꦲ
ꦪꦶꦱꦸꦲꦶꦲ꧉ ꦏꦪꦪꦶꦲꦶꦭꦶꦥꦸꦱꦶꦗꦲꦶꦲ꧇ ꦏꦪꦲꦶꦏꦲꦃꦏꦲꦃ

[illegible] 1) [illegible] 2) [illegible] 3) [illegible] 4) [illegible]

---

1) [illegible] kr. = [illegible] = metgezel.

2) [illegible] = geheel van iemand afhangen.

3) [illegible] = met iemand breken.

4) [illegible] = [illegible] = ontkennen.

[illegible]

[illegible]

1) [illegible] kr. = [illegible] kw. = voorwendsel.

2) [illegible] verkorting van [illegible]

[illegible]

ꦱꦼꦫꦱ꧀ꦠꦾꦥ꧀ꦮꦤ꧀ꦢꦼꦁꦲꦤꦺꦥꦶꦲꦤ꧀ꦲ꧉ ꦩꦲꦸꦁꦱꦤ꧀ꦥꦿꦺꦕꦩꦢꦤ꧀ꦥꦸꦥ꧀ꦥꦸ
ꦲꦤ꧀ꦝꦤꦭꦗꦶꦤꦶꦤꦱꦼꦫꦕꦼꦁ ꦱꦤ꧀ꦥꦿꦺꦕꦭꦼꦁꦲꦶꦢ꧀ꦣꦭꦶꦭꦶꦲꦤ꧀ꦪꦺꦥꦿ
ꦫꦝꦤꦲꦸꦢ꧀ꦣꦤꦲꦸꦩꦢ꧈ ꦲꦤ꧀ꦤꦕꦢ꧀ꦝꦶꦗꦲꦸꦩꦫꦶꦩꦲꦸꦤꦼꦁ꧉
ꦱꦼꦫꦱ꧀ꦢꦼꦁꦲꦤꦤꦫꦶꦕꦲꦼꦲꦤ꧀ꦝꦶꦲꦤ꧀ꦪꦺꦥꦿ꧈ ꦭꦼꦁꦲꦤꦪꦸꦕꦼꦭ꧀ꦭꦲꦼ
ꦲꦸ꧈ ꦥꦿꦺꦕꦲꦼꦤꦶꦫꦶꦭꦼꦁꦕꦲꦶꦲꦤ꧈ ꦢ꧀ꦣꦤꦲꦸꦩꦢꦤꦼꦲꦤꦫꦭ
ꦪꦺꦴꦝꦕꦤꦢꦲꦶꦫꦤꦶꦲꦶꦤꦼꦲꦼꦲꦶꦫꦲꦤ꧀ꦢꦲꦶꦫꦤꦫꦶ꧈ ꦲꦤ꧀ꦢꦲꦶ
ꦫꦪꦮꦤ꧀ꦭꦶꦤꦶꦢ꧀ꦣꦕꦲꦸ ꦩꦝꦫ꧈ꦲꦶꦤꦶꦲꦼꦲꦶꦫꦲꦤ꧀ꦪꦝꦤꦩꦪ
ꦭꦺꦴꦤꦝꦤ꧇ꦲꦸ꧉ ꦫꦝꦤ꧀ꦥꦸꦲꦸꦩꦫꦶꦭꦼꦁꦤꦲꦸꦕꦤꦼꦪꦺꦕ
ꦩꦲꦤ꧀ꦭꦶ꧈ꦪꦲꦶꦤ꧇ ꦢꦼꦲꦶꦢꦩꦤ꧈ ꦤꦕꦶꦤꦕꦢꦤ꧀ꦲꦸꦱꦼ
ꦭꦸ꧉ ꦫꦝꦤ꧀ꦥꦸꦲꦸꦩꦫꦶꦕꦲꦶꦲꦤꦢꦭꦶ꧈ꦤꦤꦲꦤ꧀ꦢꦩꦕꦶꦪ
ꦤꦫꦤꦶꦩꦤ꧀ꦤ꧈ꦱꦼꦫꦲꦤ꧀ꦢꦩꦕꦶꦝꦲ꧇ꦢꦤ꧀ꦩꦶꦫꦤ꧈ꦤ
ꦩꦤꦲꦤꦶꦕꦫꦤꦲꦸ꧈ ꦤꦶꦭꦶ꧈ꦝꦤ꧇ꦢ꧀ꦣꦶꦲꦸ ꦤꦶꦫꦭꦤꦝꦩꦲ꧉
ꦩꦢꦤ꧀ꦲꦶꦢꦭꦲꦤ꧀ꦲꦶꦲꦤ꧉ ꦤꦤꦤꦶꦥ꧀ꦩꦢ꧉ ꦩꦢꦤ꧀ꦲꦸꦲꦤꦪ
ꦮꦺꦴꦥ꧀ꦥꦿꦢꦢꦺꦤꦢꦲꦕꦢꦤ꧀ꦥꦿꦺꦕꦕꦫꦤꦲꦸ ꦲꦤꦤ
ꦪꦤꦤꦼꦲꦱ꧀ꦭꦶꦤꦱ꧀ꦪꦺꦥꦿꦤꦶꦢ꧀ꦣꦪꦲꦸ ꦲꦢꦝꦤꦤꦶꦩꦝꦫꦫ
ꦲ꧉ ꦤꦤꦤꦪꦫꦤꦝꦲꦝꦤꦤꦶꦩꦝꦫꦫꦲꦤꦶꦲꦸ꧉ ꦩꦲꦶꦲꦤ
ꦪꦲꦶꦕꦲꦶꦪꦲ ꦤꦕꦶꦤꦕꦢꦤ꧀ꦲꦶꦲꦼꦤꦫꦶꦕꦫꦤꦝꦱ꧀ꦠꦲꦼꦲꦤ꧀
ꦩꦭꦸꦭꦶ꧈ꦲꦤ꧀ꦲꦤꦝꦤ꧇ꦝꦩ꧀ꦤꦶꦩꦝꦫꦫꦲꦤꦤꦪꦲꦶꦪꦲꦸ꧈ ꦩꦭꦶ
ꦫꦝꦲꦤꦤꦲꦸꦲꦶꦤꦤꦤꦶꦲꦸꦁ꧉ ꦢꦼꦝꦲꦲꦼꦢꦤꦶꦫꦶ꧈ꦲꦤꦝꦤ꧇ꦱ꧀ꦲꦼ
ꦝꦲꦱꦶꦪ꧈ꦤꦲꦸ꧈ ꦲꦼꦲꦼꦝꦤ꧀ꦤ꧈ ꦲꦼꦲꦼꦤ꧀ꦤꦶꦪꦲꦤ꧉ꦲꦼ꧉ ꦤꦤꦲꦤꦤ

[illegible]

1) [illegible] = lang, hoog, slank.

2) [illegible] = vlug en klein, bewegelijk.

3) [illegible] = fijn en schoon.

4) [illegible] = een soort beestjes, waarvan het mannetje steeds op het vrouwtje zit.

5) [illegible] = als een apem (een soort pannekoek doch erg gerezen) dus gezwollen, dik.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = spoedig.

2) [illegible] = [illegible] van [illegible] = [illegible] = spoedig, vlug.

[illegible] [1] [illegible]

---

1) [illegible] = spreekwoord: door het huwelijk tusschen kinderen van verwanten, de verwantschap nader doen komen, vaster of hechter maken.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] en [illegible] van [illegible] en [illegible] rijst in de hand tot een bal kneeden, dus met iemand handelen naar eigen verkiezing.

ꦝꦮꦥꦤꦸ ꦥꦮꦤꦶꦁꦱꦸꦢ ꦥꦿꦗꦶꦤꦶꦫꦶꦏꦸꦭ꧀ꦮꦗꦶꦤ꧀ꦲꦲ꧈ ꦱꦶꦫꦏꦸꦤ꧀ꦲꦶ [1]
ꦏꦢꦺꦴꦮꦲꦲꦤ꧀ꦥꦮꦱꦶꦥꦢꦺꦴꦱ꧀ꦗꦧꦺꦧꦺꦏꦲꦩꦶꦥꦿꦢꦺ
ꦗꦶꦢꦮꦥꦤꦸ꧈ ꦱ꧀ꦥꦿꦏꦿꦩꦥꦸ꧇ꦩꦫꦶꦭꦯꦶꦮꦢꦺꦪꦺꦴꦱꦸꦭꦸꦤꦸ ꦩ
ꦏꦩ꧇ꦱꦸꦥꦮꦶꦢꦫꦶꦲ ꦯꦶꦤ꧀ꦧꦾꦺ꧉ ꦭꦪ꧀ꦗꦶꦲꦶꦗꦧꦫꦁ
ꦲ꧈ ꦩꦺꦴꦲꦥꦫꦲꦮꦥꦿꦏꦿꦢꦮꦥꦤꦸ꧈ ꦲꦤ꧀ꦧꦾꦺꦫꦺꦴꦱ
ꦲꦶꦲ꧈ ꦭꦼꦢꦶꦭꦭꦤꦱꦸꦱꦸꦩꦥꦸꦱꦠꦺꦱꦶꦱꦲꦯꦶꦲꦶꦢꦮꦥ
ꦤꦸꦤꦸ ꦥꦶꦱꦢꦺꦴꦫꦶꦪꦸꦲꦏꦩꦏꦮꦏꦫꦶꦲ ꦤꦢꦶꦫꦶꦲꦱꦶ꧇ꦭꦤ꧀
ꦱꦭꦸ ꦱꦺꦴꦤꦭꦸ ꦤꦸꦗꦶꦗꦶꦱꦸꦪꦶ꧈ ꦱꦺꦴꦤꦭꦸ ꦥꦶꦮꦲ
ꦭ꧈ ꦗꦶꦤꦱꦶꦢꦺꦢꦸ꧈ ꦱꦶꦲꦥꦸꦗꦲꦪꦸꦩ꧈ ꦤꦤ꧀ꦱꦭꦯꦶꦱꦏꦮ
ꦲ꧉ ꦗꦶꦱꦩꦢꦶꦏꦢꦫꦶꦤꦮꦶꦢꦮꦥꦤꦸꦏꦲꦢꦺꦴꦲꦯꦿꦏꦿ꧈
ꦭꦺꦲꦗꦶꦧꦭꦸꦤꦸ ꦥꦿꦧꦗꦧꦶꦭꦺꦲꦥꦿꦶꦲꦯ꧉ ꦥꦿꦢꦺ
ꦢꦮꦥꦲꦶꦪꦲꦶꦥꦸꦱꦸꦭꦸꦲꦶꦥꦸꦲꦯꦶꦲꦤ꧀ꦮꦲ꧈ ꦭꦤ꧀ꦲꦾꦸꦱꦸꦲꦶꦭꦶ
ꦤꦭꦶ꧇꧈ ꦲꦤ꧀ꦥꦸꦧꦾꦺꦲꦢꦏꦤꦲꦯꦶꦤꦸ ꦱ꧀ꦗꦲꦩꦢꦺꦲꦥꦶ
ꦭꦸꦢꦺꦲꦶꦥꦸꦲꦯꦶꦲꦤ꧀ꦲꦲꦸꦲꦯꦶꦲꦤꦮꦶꦲꦭꦶꦭꦶ꧉ ꦮꦏꦩꦤꦸ
ꦧꦩꦤꦸꦱꦸꦧꦧꦺꦴ꧈ ꦗꦶꦤꦶ꧇ꦱꦫꦶꦤꦶꦲꦢꦺꦴꦥꦶꦭꦸꦢꦺ꧈ ꦱ꧀ꦗꦥꦸ
ꦲꦥꦱꦥꦶꦤꦺꦴꦲꦱꦯꦶꦥꦸꦲꦯꦶꦲꦤ꧀ꦮꦧ꧈ ꦱꦶꦩꦩꦭꦶꦥꦸꦲꦯꦺꦴ
ꦮꦲꦶꦲꦯꦶꦲꦤ꧀ꦥꦧꦤꦸ꧈ ꦥꦿꦏꦿꦢꦮꦥꦲꦶꦲ꧇ ꦧꦩꦤꦸꦱꦸꦧ꧈
ꦥꦮꦩꦺꦧꦸꦭꦶ꧇ꦧꦮ꧀ꦲꦭꦶꦮꦶꦭꦶꦱꦶꦲꦏꦭꦏꦮꦲꦸꦩꦲꦏꦲꦏ
ꦏꦲ꧈ ꦩꦸꦭꦶ꧇ꦥꦮꦧꦮ꧀ꦲꦶꦭꦶꦮꦶ꧈ ꦏꦢꦱꦸꦲꦥꦸꦭꦶꦢꦮꦏꦲꦶ

1) ꦱꦶꦏꦧꦤꦸ = een werk en passant tegelijk verrichten, omdat men den tijd of de gelegenheid er toe heeft.

ꦢꦤꦒ꧀ꦢꦲꦸꦧꦲꦶꦗꦤꦺꦴꦲꦸꦗ꧀ꦗꦼꦏꦶꦏꦸꦭꦺꦴ꧀ꦲꦶꦩꦼꦴꦠꦼꦧꦲꦼꦴꦗꦧꦲꦶꦩꦲꦼꦴꦏꦸ

ꦕꦸꦏꦶꦮꦶꦗꦶ꧈ ꦤꦭꦲꦿꦗꦧꦲꦶꦗꦭꦏꦼꦴꦏꦫꦤꦲꦼꦴꦢꦸꦗꦭꦲꦸ

ꦱꦼꦲꦧꦲꦶꦗꦝꦸꦥꦸꦒ꧀ꦢꦼꦏꦶꦱ꧀ꦥꦼꦭꦲꦶꦲꦊꦢꦗꦤꦒ꧀ꦢꦊꦢꦤꦒ꧀ꦢꦲꦸ꧈

ꦱ꧀ꦢꦭꦲꦸꦥꦸꦧꦥꦸꦝꦸꦩꦠꦼꦏꦶꦩ꧈ ꦩꦼꦏꦶꦩꦼꦏꦩꦏꦼꦏꦶꦲꦸꦱꦼꦏꦸꦤ꧀

ꦭꦲꦿꦶꦏꦶꦭꦼꦭꦶꦭꦲꦸ꧈ ꦱꦪꦸꦤꦱ꧀ꦒ꧀ꦢꦶꦲꦸ ꦲꦼꦴꦥꦸꦏꦸꦱꦶꦭꦭ

ꦱꦺꦶꦩꦼꦭꦶꦱ꧀ꦥꦸꦱ꧀ꦭꦸꦲꦼꦭꦶꦢꦼꦱꦭꦸ꧈ ꦗꦤꦭꦲꦿꦢꦸꦱꦶꦥꦸ꧈ ꦭꦤ

ꦤꦲꦧꦸ ꦗꦤꦭꦲꦩꦼꦢꦸꦭꦲ꧈ ꦗꦤꦭꦲꦸ ꦱ꧀ꦢꦭꦲꦸꦥꦸꦧ꧈ ꦱꦼ

ꦧꦭꦗꦥꦸꦏꦸꦥꦸꦏꦸꦱꦶꦭꦭꦱꦺꦶꦢꦸꦏꦲꦭꦼꦴꦤꦭꦱ꧉ ꦱꦼ

ꦏꦸꦕꦸꦭꦼꦏꦼꦢꦶꦭꦭꦸꦏꦶꦲꦶꦭꦭꦏꦸꦶꦧꦶ꧈ ꦭꦶꦲꦼꦴꦭꦤꦭꦱꦶꦢ

ꦏꦼꦢꦶꦥꦸꦲꦏꦸꦶꦧꦶ꧈ ꦥꦸꦏꦸꦢꦸꦗꦭꦲꦿꦏꦶꦭꦲꦸ ꦲꦧꦤꦭꦶ

ꦲꦸꦥꦸꦭꦲꦶꦢꦸꦧꦸ꧈ ꦗꦭꦤꦭꦲꦸ ꦱ꧀ꦢꦭꦲꦸꦥꦸꦧꦱꦪꦸꦏꦶꦩꦼꦴ

ꦭꦶꦭꦶꦲꦶꦥꦸꦤꦲꦶꦲꦸꦥꦸꦭꦲꦶꦢꦸꦧꦸ ꦱꦱꦧꦶꦏꦸꦱꦢꦼꦏꦶꦏꦶ

ꦥꦸꦲꦶꦱꦼ꧈ ꦱꦤꦭꦭꦭꦶꦥꦸꦤꦲꦶꦲꦸꦥꦸꦭꦲꦶꦢꦸꦏꦶꦥꦸꦲꦶꦗꦶꦤ

ꦤꦲꦸꦧꦤꦭꦲꦸ꧈ ꦢꦸꦲꦮꦶꦩꦱꦢꦼꦏꦶꦏꦶꦭꦭꦶ꧉ ꦤꦭꦗꦭ

ꦲꦶꦱꦶꦱꦲꦸ ꦤꦪꦺꦤꦩꦤꦲꦭꦥꦸꦤꦲꦤꦭꦲꦿꦲꦭ

ꦭꦶꦢꦭꦤꦥꦸꦢ꧈ ꦭꦲꦶꦱꦮꦶꦭꦶꦤꦱꦲꦿꦶꦤꦱꦲꦶꦥꦸꦥꦶꦭ꧉ ꦱ

ꦲꦼꦶꦮꦶꦭꦢꦲꦶꦥꦸꦲꦩꦏꦶꦤꦏꦸꦧꦭꦏꦶꦤꦭꦮꦶꦲꦸꦥꦸꦭꦲꦶꦢꦸ

ꦧꦸ ꦏꦶꦢꦶꦲꦸꦥꦸꦲꦸꦤꦭꦱ꧀ꦒ꧀ꦢꦶꦭꦱꦶꦗꦧꦸ ꦩꦶꦏꦶꦏꦶꦢꦶꦲꦸ꧈

ꦤꦱ꧀ꦥꦤꦢꦧꦲꦶꦭꦏꦶꦤꦭꦮꦶꦲꦸꦥꦸꦭꦲꦶꦢꦸꦤꦱꦲꦸꦧꦤꦭꦲꦸ ꦢ

ꦲꦶꦩꦱꦢꦼꦏꦶꦏꦶꦭꦭꦶ꧉ ꦩꦥꦸꦥꦸꦢꦢꦶꦤꦧꦿꦤꦭꦲꦸꦥꦸ

ꦢꦸꦩꦿꦶꦲꦼꦴꦏꦼꦗꦧ꧈ ꦲꦸꦥꦸꦤꦲꦶꦤꦭꦲꦶꦢꦲꦸ ꦭꦶꦗꦥꦭꦧ

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible][1] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible][2] [illegible]

---

1) Na [illegible] had [illegible] moeten volgen.

2) [illegible] = overspel plegen.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [1] [illegible]

---

1) [illegible] = uit het hoofd iets fantaseeren of opzeggen.

[illegible] [1] [illegible]

[illegible] [2] [illegible] [3] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [4] [illegible]

[illegible]

---

1) [illegible] = naam van de gamelanwijze wat in zang kinanti heet.

2) [illegible] = [illegible]

3) [illegible] = jonge pas uitgesproten bladeren.

4) [illegible] = [illegible] = een soort gele cocosnoot.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

1) [illegible] kn. = [illegible] kn. = treffen, samen komen, samen treffen.
[illegible] = het voorwaarts trekken der soldaten.

[illegible]

1) [illegible] kn. = [illegible] ng. [illegible] k. = ook = Mal djoega.

[illegible]

---

1) [illegible] (= [illegible]) = de geur van een soort reukwerk.

2) [illegible] = drukken, neerdrukken; ook = [illegible] of [illegible] = nauwkeurig, nauwgezet, voorzichtig.

3) [illegible] = [illegible] = dikwijls, herhaald.

4) [illegible] in zijn hart iets willen maar doen of men het niet doen wil, of met het bovenlijf heen en weer slingeren in zittende houding.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible]

2) [illegible] dik, opgeblazen en kort.

3) [illegible] = [illegible] = gelijk, gelijkelijk over het geheel verdeeld.

4) [illegible] = vooruit steken, zwanger zijn, opkomen.

5) [illegible] = eigenlijk [illegible] = zich als Ratih voordoen.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] niet willen.

2) [illegible] = heeft hier de zin van [illegible] wat niet algemeen is [illegible] is zonder manieren ([illegible]).

3) [illegible] = [illegible] begeerte, opbrengst.

4) [illegible] = zich voordoen door gebaren alsof men erg boos is om bang te maken.

5) [illegible] = [illegible] = vader.

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible] [3] [illegible]

1) [illegible] met de platte hand iemand van zich afduwen.

2) [illegible] = van [illegible] kw. = [illegible] = bedoeling, doel.

3) [illegible] = (een uitdrukking die hier niet goed gebruikt is) = zich dan zus dan zoo voordoen, zich telkens anders gedragen.

[illegible]

---

1) [illegible] een kleine ronde aarde pot, [illegible] = een hap, de spreekwijze is [illegible] (of [illegible]) en beteekent: hevige strijd komt altijd voort door twist over den grond of over een vrouw.

2) [illegible] = [illegible]

3) [illegible] met geweld of zonder den bezitter te vragen iets zich toeeigenen.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = slap neerhangen als de borsten van een oude vrouw.

2) [illegible] kn. = bemorst.

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible]

---

1) [illegible] (beter [illegible]) = zegt men van het opkomen van de maan, wanneer die afnemende is en dus laat opkomt.

2) [illegible] kn. = haardvuur.

[illegible]

1) [illegible] = een bol opium of klèlèt.

2) [illegible] = een groote soort waaier van bamboe.

[illegible]

1) [illegible] een geluid nabootsend woordje = [illegible] ook het geluid van dun glas dat men fijn wrijft.

2) [illegible] ook een geluid nabootsend woordje, ([illegible]) nl. het geluid dat iets (bijv. een groot voorwerp) maakt, dat men ergens neerlegt of neersmijt.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [1] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [2] [illegible]

[illegible]

---

1) [illegible] = takken van bamboe, takken met doorns welke men ergens neerzet om te beletten dat iemand het een of ander aanraakt of om dat te beschermen tegen schending.

2) [illegible] kw. = [illegible] = hulp.

[illegible]

---

1) [illegible] = opbollen van volheid, bijv. de wangen als men te veel eten in den mond steekt, hier fig. opgeblazen, trotsch.

2) [illegible] ... [illegible] ... = dan ... dan weer ...

[illegible]

1) [illegible] kn. water, dat men uit een gendi na het eten over zijne vingers schenkt om die te wasschen, fig. restant, overschot, liefdegave.

2) [illegible] = [illegible] = overeenkomst, gelijkheid, instemming.

3) [illegible] = [illegible] = aanraken, peuteren.

4) [illegible] = [illegible] = [illegible] = misschien, wellicht.

5) [illegible] = [illegible] = verjaard, over den tijd.

[illegible]

ꦥꦢꦏ ꦭꦶꦁꦏꦁꦢꦺꦲꦶꦏꦸꦲꦶꦤꦩ꧀ꦲꦶꦁꦏꦁꦮꦩꦶꦏꦸꦗꦿꦼꦤꦼꦁ꧉ ꦮꦥꦢꦱꦸꦁꦏꦸꦁ
ꦱꦒꦶ꧈ ꦱꦩꦸꦱꦗꦶꦏꦭꦶꦗꦼꦤꦺꦤꦤꦼꦁꦠ꧈ ꦮꦥꦢꦱꦸꦁꦏꦸꦁꦱꦒꦶꦗꦼ
ꦥꦺꦤꦤꦤꦭꦫꦏꦶꦏꦭꦶꦏꦁꦤꦏꦶꦏꦸꦤꦼꦁ꧉ ꦱꦢꦱꦤꦼꦁꦏꦸꦲꦭꦏꦶ
ꦤꦼꦁ꧈ ꦮꦥꦢꦱꦸꦁꦏꦸꦁꦱꦒꦶꦢꦺꦲꦶꦏꦸꦱꦸꦁꦲꦼꦁꦢꦼꦁ꧉ ꦢꦺꦲꦶꦢꦱꦶꦱꦸꦒꦶ
ꦠꦏꦤ꧈ ꦱ꦳ꦤꦲꦶꦏꦸꦱꦺꦴꦤꦶꦱꦭꦶ꧈ ꦢꦱꦶꦱꦸꦒꦶꦠꦏꦤꦢꦺ
ꦤꦼꦁ꧈ ꦥꦢꦏꦭꦺꦤꦼꦤꦏꦠ꧈ꦮꦥꦢꦏꦸꦠꦤꦶꦥꦺꦴꦁꦱ꧈ ꦮꦥ
ꦥꦢꦱꦸꦁꦏꦸꦁꦱꦒꦶꦢꦺꦱꦸꦗꦸꦁꦏꦶꦗꦭꦥꦁꦥꦤꦺꦴꦏꦸꦱꦸꦏꦭꦶꦁꦏꦁꦮꦏ
ꦱ꦳ꦶꦠꦢꦏꦺꦴꦱꦸ꧈ꦢꦱꦶꦱꦸꦒꦶꦠꦏꦤꦢꦺꦤꦏꦸꦏꦢꦺꦲꦶꦲꦶꦁꦏꦁ
ꦮꦲꦶꦮꦥꦢꦱꦸꦁꦏꦸꦁꦱꦒꦶ꧈ ꦲꦶꦱꦸꦲꦶꦠꦺꦗꦸꦲꦶ꧈ꦗꦮꦏꦶ ꦲꦶ ꦒꦶ ꦲꦶ
ꦤꦶꦤꦼꦁ꧉ ꦤꦱ꧀ꦗꦸꦤꦼꦁꦥꦏꦢꦮꦗꦸꦲꦶꦲꦶ꧈ ꦥꦤꦱꦸꦥꦤ꧀ꦠꦸꦱꦸꦭꦥ
ꦥꦤꦤꦏꦶꦗꦸꦥꦏꦥꦺꦤꦥꦱ꧀ꦠꦸꦥꦢ꧈ ꦥꦤꦥꦢꦗꦸꦲꦶꦢꦗꦮ
ꦏꦶꦠꦮ꧈ ꦏꦶꦲꦶꦥꦤꦥꦢꦥꦸꦱꦸꦮꦱꦸꦁ꧉ ꦏꦤꦶꦢꦺꦲꦶꦱꦏꦭꦶꦱ
ꦥꦱ꧀ꦠꦸꦥꦢꦗꦼꦁꦏꦁꦗꦱ꧀ꦠꦸꦢꦼꦁꦲꦸꦢꦮꦲꦶꦱꦱꦶꦠ꧈ ꦥꦢꦏꦭ
ꦤꦸꦢꦏꦥꦤꦥꦏ꧈ ꦮꦥꦢꦱꦸꦁꦏꦸꦁꦱꦒꦶꦢꦺꦥꦤꦏꦶꦥꦸꦭꦸꦱ꧀ꦠꦶꦏꦶ
ꦏꦿꦶꦤꦼꦁ꧈ ꦥꦤꦱꦢꦭꦏꦶꦠꦒꦶꦤꦼꦁꦮꦢꦤꦼꦁ꧉ ꦢꦏꦶ꧈ꦤꦼꦁꦱꦸꦏꦶꦏꦿꦶ
ꦤꦱ꦳ꦶꦏꦿꦸꦲꦸ꧈ ꦮꦥꦢꦤꦼꦁ꧉ ꦗꦸꦢꦤꦼꦁꦱꦸꦗꦥꦭꦥꦭꦥꦱ꧀ꦠꦸꦏꦸ
ꦢꦭꦸꦢꦏꦶꦏꦶꦲꦶꦒꦶ꧈ ꦤꦏꦭꦥꦗꦶꦤꦼꦁ꧈ ꦱꦶꦏꦿꦸꦲꦸꦢꦁꦏꦿꦸꦤꦼꦁꦮꦶꦤ
ꦗꦶꦏꦮꦶꦥꦥꦏꦸꦏꦱ꦳ꦤꦤꦭꦏꦶꦮꦶꦏꦁꦮꦶꦭꦸ꧈ ꦏꦤꦶꦥꦤꦏꦶ
ꦏꦸꦮꦢꦏꦗꦶꦭꦭꦤꦼꦁꦮꦶꦤꦥꦶꦱꦸ꧉ ꦢꦗꦸꦢꦁꦠꦭꦶꦢꦁꦥꦠꦏꦸ
ꦱꦸꦏꦸꦠꦸꦤꦏꦸꦱꦤꦥꦢꦗꦸ꧈ ꦱꦩꦸꦱꦗꦶꦏꦭꦱꦭꦸꦏꦶꦗꦸꦢ
ꦏꦸꦱꦸꦏꦶꦏꦶꦏꦸꦢꦺꦤꦏꦿꦸꦤꦭꦶꦏꦶꦮꦤꦼꦁ꧉ ꦱꦢꦭꦢꦺꦤꦥꦢꦱꦶ

ꦥꦿꦶꦪꦤ꧀ꦢꦮꦶꦂꦮꦺꦴꦤ꧀ꦠꦤ꧀ꦱꦺꦴꦤ꧀ꦥꦿꦪꦺꦴꦒꦺꦴꦠꦸꦭ꧈ ꦩꦶꦭꦲꦶꦁꦲꦤ꧀ꦢꦺꦴꦤ꧀ꦠꦶꦠꦤ꧀ꦭꦶꦂ
ꦮꦶꦂꦲꦏꦠꦶꦥꦠꦸꦠꦸꦫꦤ꧀꧈ ꦲꦥꦶꦁꦱꦺꦴꦤ꧀ꦥꦿꦪꦺꦴꦒꦮꦶꦂꦒꦺꦴꦠꦸꦭꦱꦥꦤ꧀ꦱꦮꦺꦴꦤ꧀ꦲꦸꦂ
ꦲꦺꦴꦠꦤ꧀ꦭꦶꦂꦮꦶꦂꦲꦏꦠꦶꦥꦠꦸꦠꦸꦫꦤ꧀ ꦮꦶꦥꦸꦤ꧀ꦠꦶꦠꦶꦱꦥꦶꦗꦶꦏ꧀ꦲꦶꦲꦤꦺꦴꦱꦥꦸꦤ꧀
ꦲꦤ꧀ꦝꦸꦱꦶꦤ꧀ꦢꦮꦶꦂꦮꦺꦴꦤ꧀ꦭꦺꦴꦠꦸꦱꦲꦤ꧀ꦢꦼꦏꦶꦂꦲꦸꦁꦏꦺꦴꦲꦤ꧀ꦢꦺꦴꦤ꧀ꦤꦺꦴꦏꦶꦩꦶ
ꦠꦶ꧈ ꦲꦲꦶꦠꦶꦥꦲꦁꦲꦶꦠꦸꦱꦲꦤ꧀ꦢꦼꦏꦶꦂꦲꦸꦁꦏꦸꦲꦩꦸꦏꦸꦤ꧀ꦏꦶꦁꦲꦶ꧈ ꦮꦶꦂ
ꦮꦶꦂꦠꦸꦱꦲꦤ꧀ꦢꦼꦏꦶꦂꦲꦶꦁꦲꦶꦠꦺꦴꦥꦼꦴꦤ꧀ ꦲꦶꦥꦸꦁꦥꦸꦂꦏꦶꦁꦥꦸꦂꦥꦶꦂ
ꦥꦁꦲꦶꦁ꧈ ꦩꦶꦭꦲꦩꦶꦢꦶꦲꦸꦁꦥꦶꦁꦭꦠꦸꦤ꧀ꦠꦺꦴꦠꦶꦥꦸꦭꦶ꧈ ꦩꦼꦠꦶꦠꦶꦮꦶ
ꦭꦸꦂꦮꦺꦴꦠꦮꦺꦴꦠ꧈ ꦲꦮꦶꦮꦶꦠꦶꦏꦺꦴꦠꦺꦴꦠꦶꦥꦸꦂꦲꦺꦴꦤ꧀ꦠꦸꦭ꧈ ꦏꦼꦠꦸ
ꦱꦮꦶꦁꦥꦶꦮꦶꦠꦶꦁꦏꦸꦤ꧀ ꦲꦤ꧀ꦲꦮꦶꦂꦲꦺꦴꦤ꧀ꦥꦶꦤ꧀ꦥꦸꦲꦶꦩꦶꦮꦶꦂꦲꦶꦠꦶꦥꦠꦸꦠꦸ
ꦫꦤ꧀꧈ ꦏꦸꦥꦱꦮꦲꦤ꧀ꦠꦤ꧀ꦱꦤ꧀ꦏꦸꦁꦲꦺꦴꦤ꧀ꦥꦲꦸꦁꦱꦶꦤ꧀ꦩꦶꦭꦤ꧀ꦢꦺꦴꦱ
ꦱꦲꦸꦤ꧀ ꦥꦠꦸꦲꦸꦁꦮꦶꦂꦲꦶꦩꦶꦠꦶ꧉ ꦩꦥꦸꦩꦸꦏꦶꦤ꧀ꦢꦶꦱꦶꦲꦶꦁꦥꦸꦩ
ꦲꦶꦭꦸꦤ꧀ ꦏꦶꦏꦶꦥꦶꦮꦶꦭꦸꦮꦶꦂꦲꦶꦩꦶꦠꦶ꧈ ꦲꦲꦱꦮꦱꦠꦸꦁꦲꦶꦲꦤ꧀ꦠ
ꦠꦸꦥꦮꦶꦏꦶꦏꦭꦠꦸꦥꦸꦂꦲꦸꦁꦠꦶ꧉ ꦭꦶꦤ꧀ꦢꦶꦭꦶꦥꦸꦱꦱꦸꦲ
ꦲꦶꦁꦲꦸꦂꦮꦶꦭꦺꦴꦲꦸꦥꦱꦶ꧉ ꦱꦮꦶꦮꦶꦭꦶꦩꦸꦩꦶꦱꦮꦶꦩꦸꦱꦠꦶꦠꦲꦮ
ꦲꦶꦏꦶꦂꦱꦲꦶꦤ꧀ꦥꦸꦤ꧀ꦤꦶꦤꦶꦏꦸꦩꦸꦂꦏꦸꦤ꧀ꦮꦶꦂꦠꦲꦶꦏꦸꦮꦶꦂꦲꦶꦩꦶꦠꦶ꧉

꧋ꦱꦏꦤ꧀ꦲꦩꦥꦤ꧀ꦠꦱꦮꦤ꧀ꦏꦸꦁ ꦏꦸꦩꦸꦏꦸꦤ꧀ꦏꦶꦁꦲꦶ꧈ ꦏꦶꦠꦸꦮꦶꦂꦥꦸꦲꦤ꧀
ꦲꦶꦤ꧀ꦲꦤ꧀ꦠꦸꦠꦸꦠꦤ꧀ ꦥꦶꦤ꧀ꦩꦸꦏꦶꦮꦶꦂꦲꦶꦏꦤ꧀ꦠꦩꦶꦱꦶꦠꦶꦏꦲꦏ꧈
ꦏꦭꦶꦭꦸꦁꦏꦶꦭꦶꦮꦭꦸꦤ꧀꧈ ꦩꦮꦶꦏꦶꦥꦸꦁꦏꦠꦶꦲꦶꦩꦶꦠꦶ꧈ ꦭꦏꦶ
ꦱꦶꦮꦶꦮꦶꦏꦶꦮꦶꦂꦲꦶꦤ꧀ꦠꦶꦠꦶ꧉ ꦲꦶꦤ꧀ꦠꦶꦠꦲꦸꦁ꧇ ꦲꦥꦩꦠꦱꦤ꧀
ꦩꦶꦠꦭꦠꦩꦤ꧀ꦲꦠꦸꦠꦥꦸꦤ꧀꧈ ꦲꦶꦤ꧀ꦥꦸꦂꦠꦸꦠꦸꦤ꧀꧇ ꦮꦶꦥꦸꦁ
ꦏꦶꦁꦲꦸꦁꦮꦶꦤꦠꦸꦁꦏꦶꦥꦠꦲꦥꦿꦪꦺꦴꦠꦸꦠꦥꦸꦤ꧀ ꦩꦠꦺꦴꦠꦺꦴꦤ꧀ꦏꦶꦱ

[illegible]

[illegible] [1] [illegible]

[illegible] [2] [illegible]

---

1) [illegible] = [illegible] = bang zijn voor iemand, tegen iemand opzien.

2) [illegible] = [illegible] = met iets of iemand handelen zoo als het hem goeddunkt zonder jammer of eenige onderscheiding.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = [illegible] = gulzig.

[illegible]

[illegible] 1) [illegible]

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = woud.

[illegible]

[illegible]

1) [illegible] = fort.

2) [illegible] kn. = [illegible] = leeg, onbezet.

[illegible]

1) [illegible] moet zijn [illegible] van [illegible] = [illegible] = godsdienst.

2) [illegible] = in beslagneming van iemands gelden, iemand al zijne bezittingen ontnemen.

3) [illegible] = [illegible] = op het water laten drijven.

[illegible] 1)

[illegible] 2) [illegible]

---

1) [illegible] verkorting van [illegible] van [illegible] = stevig, hecht, vast, hier godsdienst.

2) [illegible] = [illegible] = [illegible] (ar.) = [illegible] dus dronken van den naam van God door ingenomen met den godsdienst te zijn.

[illegible]

1) [illegible] = of [illegible] met loshangende haren, hier moet het zijn [illegible] iemand die rondloopt zonder vaste verblijfplaats, landlooper.

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [1] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

1) [illegible] = geest (letterlijk: fijne bloem).

[illegible]

[illegible]

1) [illegible] = een kleur tusschen blauw en paarsch in: paarschachtig blauw.

2) [illegible] = maqna arb = [illegible] = beteekenis, verklaring.

[illegible]

1) [illegible] = halfgek, simpel, fig. gekheid maken.

ꦥꦱꦫꦏ꧀ꦧꦺꦏꦴꦱ꧀ꦭꦺꦭꦶꦭꦶꦩꦼꦒꦺꦲꦺ꧈ ꦲꦸꦭꦤꦸꦭꦸꦂꦢꦶꦭꦸꦂꦒꦺꦏꦴꦱ꧀ꦒꦺꦩꦴꦭꦶꦩꦸ
ꦤꦸꦏꦁꦲꦸꦏꦸ꧉ ꦤꦲꦺꦢꦺꦴꦭꦺꦴꦤꦸꦏꦥꦿꦏ꧈ ꦢꦶꦏꦭꦶꦢꦶꦏ
ꦺꦏꦴꦥꦏ꧀ꦱꦢꦥꦭꦫꦏꦸ꧉ ꦏꦒꦸꦭꦺꦕ꧀ꦧꦶꦏꦸꦥꦿꦏꦫꦺꦏꦴꦱ꧀ꦧꦶꦢꦏ꧀ꦏꦤꦏꦁ
ꦩꦸꦏꦸꦧꦸꦏꦶꦩꦸꦏꦸ꧉ ꦭꦶꦱ꧀ꦧꦺꦏꦸꦒꦸ꧈ꦭꦶꦩꦸꦭꦶꦧꦶꦤꦭꦶꦏ ꦏꦺꦏꦴꦧꦮꦕ꧀ꦧꦱ꧀ꦏꦶ
ꦮꦥꦺꦕꦫꦤ꧈ ꦭꦶꦱ꧀ꦧꦏꦸꦱꦱ꧈ꦭꦏꦶꦩꦸꦧꦶꦤꦏꦏ ꦺꦕꦸꦲꦺꦒꦭꦶ꧈
ꦭꦶꦩꦸꦏꦿꦏꦭꦶ꧈ ꦭꦶꦱ꧀ꦧꦏꦸꦱꦱ꧈ꦭꦏꦶꦩꦸꦧꦶꦤꦏꦭꦶꦮꦒꦶ꧈ ꦤ
ꦕꦁꦭꦶꦭꦤ꧈ꦭꦶꦩꦸꦏꦸ꧈ ꦥꦤꦏ꧀ꦏꦺꦏꦴꦏꦁꦥꦏꦏꦁꦥꦢꦁ
ꦤꦏ꧀ꦏꦶꦏꦒꦶꦥꦱꦫꦏ꧀ꦧꦺꦏꦴꦏꦸꦩꦸ꧈ ꦥꦏꦒꦶꦏꦭꦱ꧀ꦧꦏꦸꦏ꧀ꦏꦶꦥꦱꦫꦏ꧀ꦧ
ꦺꦏꦴꦧꦶꦤꦏꦕꦏꦁꦥꦤꦫꦱ꧈ꦺꦏꦴꦏꦶꦱꦱꦶꦩꦸꦏꦁꦥꦢꦁꦤꦏꦸꦏꦶ
ꦢꦶꦮꦏ꧈ꦱꦸꦭꦥꦤꦫꦱꦒꦶꦒꦺꦭꦶꦮꦶꦩꦸꦏꦸꦥꦤꦏꦁꦢꦁꦏꦸꦏꦸꦥ
ꦥꦏꦒꦶꦱꦥꦢꦁꦤꦏꦁꦏꦸ꧈ꦱꦥꦢꦁꦤꦏꦢꦶꦭꦱꦶꦮꦢꦸ꧈
ꦩꦸꦏꦭꦱꦥꦢꦁꦤꦥꦏꦫꦺꦏꦴꦏꦁꦏꦿꦶ꧈ꦩꦏꦒꦶꦩꦸꦏꦢꦭꦏꦭ
ꦱ꧈ꦱꦭ꧈ꦢꦏꦺꦏꦴꦥꦏꦢꦥꦭꦫꦏꦸꦱꦥꦢꦁꦤꦏꦁꦏꦸꦧꦸꦏ
ꦺꦏꦴꦏꦸ ꦥꦒꦫꦺꦏꦴꦏꦒꦶꦢꦏꦤꦏꦒꦸꦭꦺꦕ꧀ꦧꦶꦩꦸꦏꦸ ꦥꦏꦒꦶꦏ
ꦭꦱ꧀ꦧꦏꦱꦶꦤꦤꦺꦏꦴꦱꦶꦱꦢꦶꦱꦢꦶꦢꦏꦸꦥꦏꦭꦥꦒꦮꦏꦸ ꦤ
ꦏꦁꦏꦭꦏꦏꦒꦶꦩꦸꦏꦁꦥꦢꦁꦤꦏꦸꦥꦭꦫꦏꦶꦱꦺꦏꦴꦭꦏꦶꦏ
ꦲꦺꦭꦏꦢꦶꦒꦶꦩꦸꦧꦶꦤꦏꦱꦢꦁꦏꦸꦥꦱꦫꦱꦱꦶꦒꦶꦒꦶꦩꦸꦏꦁꦏꦿ
ꦏꦸ ꦢꦶꦏꦸꦮꦺꦏꦴꦒꦸꦮꦒꦶꦩꦸꦏꦸ꧈ ꦱꦥꦢꦁꦤꦥꦏꦫꦏꦸ꧈ꦥ
ꦥꦭꦏꦸ꧈ ꦺꦏꦴꦏꦢꦭꦏꦏꦭꦱꦏꦮꦥꦏꦢꦥꦭꦫꦏꦁꦏꦭ
ꦭꦶꦏꦤꦥꦤꦫꦱꦁꦏꦸꦏꦁꦥꦢꦁꦤꦏꦸ ꦱꦒꦒꦁꦥꦢꦁ
ꦤꦏ꧀ꦏꦶꦏꦱꦶ꧈ꦭꦶꦩꦸꦏ꧀ꦏꦶꦢꦭꦏꦭꦱ꧈ ꦭꦸꦤꦭꦁꦥꦢꦁꦤꦏꦸ

ꦱꦿꦸꦏꦸꦤꦒꦤ꧀ꦠꦸꦤꦼꦧꦸꦏ꧀ꦏꦶ꧈ ꦧꦸꦏꦸꦱꦶꦥꦸꦃ ꦲꦶꦁ ꦲꦁꦲꦤ꧀ꦤꦶꦥꦤ꧀ꦠꦺꦴꦤ꧀ꦱꦸꦏ꧀ꦱꦼꦤꦏ ꦧꦸ

ꦥꦠꦸꦏꦶꦧꦸꦏꦸ ꦱꦲꦶꦱꦤꦱꦺꦭꦴꦤꦏꦺꦏꦴꦁꦥꦠꦸꦏꦺꦴꦏꦸ꧈ ꦲꦸꦮꦸꦱꦤ

ꦤꦱꦺꦭꦴꦤꦏꦺꦏꦴꦁꦥꦠꦸꦏꦺꦴꦏꦶꦮꦃꦤꦺꦴꦁꦲꦤ꧈ ꦲꦤꦲꦁꦱꦺꦴꦤꦶꦤ꧀ꦧ

ꦏꦶꦧꦸꦏꦶꦲꦤ꧀꧈ ꦭꦏꦺꦏꦤꦱꦺꦭꦴꦤꦏꦺꦏꦴꦁꦥꦠꦸꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦭꦶꦤꦺꦴ

ꦭꦶꦤꦸꦏꦶꦏꦸꦭꦏꦶꦮꦧꦶ꧈ ꦲꦤꦁꦤꦱꦺꦴꦤ꧀ꦭꦭꦺꦴꦱꦶꦧꦂꦏꦸꦮꦏꦶ

ꦏꦸꦧꦸꦭꦏꦶꦏ꧀ꦱꦺꦴꦏꦸꦥꦱ꧉ ꦤꦏꦁꦏꦶꦏꦏꦺꦏꦺꦴꦤꦱꦺꦭꦴ

ꦏꦶꦏꦸ꧈ ꦧꦸꦧꦸꦂꦤꦤꦏꦶꦧꦸꦏꦶꦏꦱꦏꦏꦺꦴꦭꦶꦏꦶꦭꦸꦤꦸ ꦱꦏꦶꦤ

ꦤꦏꦸꦱ ꦤꦱꦺꦭꦴꦏꦶꦏꦸꦥꦭꦶ꧈ ꦤꦥꦁꦭꦥꦭꦶꦮꦏꦸꦭꦁ [1]) ꦧꦠꦿꦸ

ꦭꦶ [2]) ꦥꦤꦏꦧꦸꦃ꧈ ꦥꦶꦤꦏꦧꦸꦃꦲꦶꦧꦤꦶꦁ꧈ ꦥꦶꦭꦸꦮꦺꦧꦱꦲꦤ꧉

ꦧꦸꦏꦥꦱꦠꦶꦧꦸꦏꦺꦤꦱꦺꦭꦴꦏꦸꦲꦤꦲꦁꦱꦶꦏꦸ [3]) ꦥꦶꦱꦏꦶꦮꦺ

ꦤꦲꦸ ꦱꦶꦏꦏꦺꦏ꧈ꦏꦥꦶꦱꦸꦏꦶꦏ꧈ ꦱꦲꦸꦥꦱꦶꦏꦮꦶꦏꦺ

ꦏꦸꦏꦤꦸꦧꦏꦶꦤꦮꦺꦥꦶꦱꦤꦱꦺꦭꦴꦏꦶꦧꦸꦏꦸꦏꦸꦱꦸꦏꦺꦴꦤ꧀ꦮ

ꦏꦸ꧈ ꦱꦧꦧꦺꦤꦱꦺꦭꦴꦏꦸꦱꦶꦏꦸꦧꦸꦱ꧈ꦥꦏꦶꦧꦸꦏꦶꦲꦤ꧀ꦥꦭꦶ

ꦏꦸ ꦲꦱꦶꦏꦸꦮꦤꦶꦲꦏꦶꦧꦸꦏꦸꦏꦸ꧉ ꦲꦸꦏꦮꦶꦏꦺꦏꦸꦏꦸ꧈

ꦥꦏꦸꦥꦏꦶꦮꦶꦏꦤꦮꦤꦸꦱꦺꦥꦥꦶꦏꦸ꧈ ꦱꦏꦶꦤꦏꦸꦱꦤꦱꦿ

ꦲꦏꦺꦏꦏꦤꦏꦁ꧉ ꦧꦏꦤꦏꦁꦱꦥꦸꦱꦶꦥꦸꦥꦁꦏꦸꦏꦸꦭꦱꦏ

ꦏꦸ ꦭꦺꦏꦏꦶꦭꦸꦧꦸꦧꦸꦧꦸꦏ ꦤꦺꦴꦤꦸꦏꦏꦏ꧈ ꦱ

ꦧꦸꦱꦤꦥꦤꦱꦶꦥꦸ ꦲꦭꦺꦥꦏꦸꦏꦶꦏꦸꦭ꧈ ꦱꦤꦮꦃꦏꦶ

ꦥꦏꦸꦥꦶꦭꦸꦧꦸꦏꦸ ꦧꦸꦏꦤꦭꦤꦲ꧈ꦧꦶꦤꦱꦤꦏꦶꦤꦱꦤꦏꦸꦤꦏ

1) ꦱꦶꦤꦲꦸ = ꦒꦭꦶꦃ = leeren, oefenen.

2) ꦧꦠꦿꦸꦭꦶ = ꦲꦶꦢꦼꦂꦫꦤ꧀ = patrouilleeren, omgaan, rondgaan.

3) ꦠꦼꦤꦸꦁ = tooverij.

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = [illegible] = krachteloos, zonder invloed.

[illegible] [1] [illegible]

[illegible] [2] [illegible]

1) [illegible] = volgen, achtervolgen.

2) [illegible] = [illegible] = [illegible] = in de war zijn, verbijsterd raken, verward zijn.

ꦧꦶꦗꦸꦩꦤ꧀ꦲꦶꦁꦱꦭꦸꦭ꧀ꦮꦤꦲꦶꦥꦸꦏꦸ꧉ ꦥꦸꦤꦶꦥꦺꦥꦿꦧꦸꦏꦿꦺꦠꦧꦶꦲ
ꦭꦏꦤꦶꦥꦿꦗꦶꦁꦱꦸꦒꦼꦁꦭꦤꦤꦺꦲꦶꦭꦶꦱꦩꦸꦗ꧈ ꦭꦶꦤꦶꦂ꧉ ꦥꦸꦤꦶꦏꦏꦤ
ꦤꦶꦥꦤ꧀ꦱꦩꦸꦲꦶ꧈ ꦲꦶꦁꦏꦁꦱꦶꦒꦼꦤꦾꦲꦶꦁꦱꦶꦮꦥꦸꦩꦸꦒꦼꦁꦕꦲꦸ ꦥꦿꦧꦸꦏꦿꦺꦠꦧꦶꦲ
ꦭꦥꦥꦸꦮꦕꦸꦒꦸꦤ꧈ ꦤꦶꦤ꧀ꦗꦏꦱꦤꦶꦗ꧀ꦭꦲꦸꦱꦶꦥꦿꦶꦏꦸ ꦥꦸꦤꦶꦏ
ꦥꦿꦧꦸꦏꦿꦺꦠꦧꦶꦲꦭꦭꦶꦱꦩꦸꦗ ꦥꦸꦤꦶꦥꦺꦥꦿꦧꦸꦏꦿꦺꦠꦧꦶꦲꦭꦏꦤꦶꦥꦿꦗꦶꦁ
ꦱꦸꦒꦼꦁꦱꦶꦒꦼꦤꦾꦲꦶꦭꦤꦤꦺꦮꦱꦸꦭꦸ ꦏꦸꦭꦗꦶꦱꦤꦶꦗ꧀ꦭꦏꦥꦿ
ꦤꦶꦤ꧀ꦲꦶꦭꦶꦲꦶꦁꦱꦶꦒꦤ꧀꧈ ꦏꦤꦶꦤ꧀ꦱꦩꦸꦲꦶꦏꦤꦶꦥꦤ꧀ꦥꦿꦶꦏꦸꦲꦶꦥꦸꦲꦶ
ꦲꦶꦁꦱꦶꦭꦶꦤꦶꦥꦿꦗꦶꦁꦱꦸ꧈ ꦲꦶꦕꦸꦒꦤꦶꦭꦤ꧀ꦱꦭꦥꦶꦱꦥꦿꦶꦏꦸ꧇ ꦭꦶꦲꦶꦁ
ꦱꦭꦶꦤꦶꦥꦿꦗꦶꦁꦱꦶꦏꦱꦶꦏꦸꦱꦤꦶꦱꦤꦲꦶꦥꦸꦲꦤꦥꦿꦤꦗꦭꦸꦱ
ꦲꦶꦲꦶꦭꦲꦶꦥꦸꦲꦗꦮꦥꦭꦶ꧈ ꦱꦺꦒꦥꦮꦕꦸꦥꦒꦶꦭꦶꦥꦱꦶꦱꦶꦗꦶ
ꦥꦂꦗꦥꦮ꧈ ꦭꦶꦲꦶꦁꦱꦗꦲꦤꦗꦶꦗꦕꦶꦭꦤꦤꦗꦶꦭꦶꦱꦸꦗ ꦮ
ꦤꦤꦲꦗꦒꦂꦤꦶꦥꦸꦲꦶꦁꦏꦒꦸꦗꦶꦲꦶꦮꦒꦸꦤꦶꦥꦿꦶꦏꦸꦤꦮꦶꦤꦶꦗ
ꦏꦸ ꦲꦗꦱꦸꦭꦸꦲꦶꦲꦮ꧉ ꦱꦸꦁꦱꦗꦏꦸꦒꦸꦗꦶꦲꦶ꧈ ꦭꦺꦕꦸꦮꦤ
ꦲꦶꦲꦤꦮꦶꦗꦧꦥꦭꦶꦒꦸ ꦏꦤꦥꦤꦮꦏꦸꦲꦶꦲꦤꦶꦒꦤꦭꦤ
ꦲꦏꦸꦭꦶꦧꦤ꧈ ꦏꦭꦶꦂꦱꦸꦲꦏꦸꦲꦸꦁ꧈ ꦒꦶꦤꦱꦸꦲꦏꦸꦥꦸꦱꦸ ꦱꦺꦒ
ꦥꦮꦕꦸꦥꦒꦶꦥꦱꦶꦱꦶꦗꦶꦥꦂꦗꦥꦮ꧈ ꦭꦶꦲꦶꦁꦱꦗꦲꦤꦗꦶꦗ
ꦕꦶꦭꦤꦤꦗꦶꦭꦶꦱꦸꦗ꧈ ꦱꦸꦁꦥꦒꦶꦂꦤꦧꦂꦤꦗꦤ꧀ꦲꦕꦸꦕꦸꦒꦸꦏꦸꦥꦿꦶ
ꦏꦤꦲꦶꦁꦥꦺꦒꦮꦤꦥꦤꦲꦗꦒꦂꦱꦸꦥꦸꦲꦶꦏꦱꦗꦏꦸꦒꦸꦗꦶꦲꦶꦮꦒ
ꦤꦥꦤ꧀ꦏꦸꦲꦸꦤꦮꦶꦤꦶꦗꦏꦸ ꦲꦗꦱꦸꦭꦸꦲꦶꦲꦮ꧈ ꦱꦲꦶꦁꦭꦶꦕꦏꦒꦶ
ꦥꦸꦲꦗꦮꦥꦭꦶꦱꦤꦭ꧈ ꦭꦲꦗꦮꦕꦸꦥꦒꦶꦥꦱꦶꦱꦶ꧈ ꦗꦥꦮ꧈
ꦲꦶꦁꦱꦗꦲꦤꦗꦶꦗꦕꦶꦭꦤꦤꦗꦶꦭꦶꦱꦸꦗ ꦱꦺꦒꦱꦸꦭꦸꦲꦶꦲꦮ

ꦮꦼꦏꦼꦠꦼꦫꦶꦔꦤ꧀ꦝꦫꦤꦸꦥꦤꦶꦥꦱꦶꦱꦶꦂꦱꦶꦂꦏꦺꦴꦩꦸꦁꦒꦸꦫꦱꦥꦤꦸꦒ꧀ꦲꦶꦥꦸ
ꦲꦏ꧀ꦭꦥꦭꦥꦠꦶꦭꦭꦸꦤ꧀ ꦟꦸꦒꦸꦫꦤ꧀ꦝꦤ꧀ꦱꦶꦭꦃꦲꦤ꧀ꦫꦶꦩꦥꦫꦶꦩꦥꦤ꧀ꦲꦱꦝ
ꦥꦶꦏꦸꦤ꧀ ꦱꦸꦱꦶꦒꦸꦤ꧀ꦠꦼꦏꦸꦤꦸꦤ꧀ꦫꦶꦔꦥꦶ꧉ ꦱꦥꦸꦲꦶꦏꦺꦴꦱꦩꦸꦝꦸꦱꦶꦭ
ꦭꦸꦤ꧀ ꦱꦲꦶꦲꦤ꧀ꦫꦶꦤꦶꦩꦏꦸꦤ꧀ ꦏꦺꦴꦥꦤꦲꦱꦏ꧀ꦭꦏꦺꦴꦥꦶꦱꦶꦱꦿꦶꦲꦸꦏꦺꦴ
ꦱꦿꦶꦲꦶ꧉ ꦱꦥꦸꦱꦸꦒꦸꦕꦸꦱꦶꦥꦸꦠꦲꦶꦲꦤ꧀ꦝꦤ꧀ꦏꦺꦴꦂꦫꦶꦥꦸꦲꦤ꧀ꦝꦏꦺꦴꦃꦤꦔꦃ
ꦥꦩꦲꦸꦱꦶꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦤ꧀ ꦮꦼꦏꦼꦭꦥꦸꦃꦭꦏꦺꦴꦥꦏꦺꦴꦃ꧈ ꦭꦥꦸꦃꦥꦶꦥꦸꦲꦸ
ꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦤ꧀꧇ ꦥꦶꦏꦸꦱꦿꦶꦥꦭꦥꦏꦺꦴꦃ꧈ ꦏꦺꦴꦥꦸꦥꦥꦝꦱꦶꦥꦏꦺꦴꦃꦗꦥ
ꦥꦏꦺꦴꦲꦥꦲꦲꦥꦶꦏꦸ꧈ ꦥꦶꦱꦸꦥꦲꦤ꧀ꦲꦫꦩꦼꦠꦺꦴꦏꦺꦴ꧈ ꦥꦸꦥꦲꦔꦥꦲꦶ
ꦥꦭꦩꦱꦸꦏꦺꦴꦤ꧀ꦝꦤ꧀ꦩꦥꦶꦱ꧀ꦭꦩꦲꦏꦺꦴꦥꦸꦥꦥꦝ꧈ ꦱꦏꦺꦴꦥꦶꦱꦸꦥꦲꦸ
ꦥꦥꦥꦶꦭꦱꦸꦱꦶꦒꦸꦤ꧀ꦩꦱꦸꦏꦺꦴꦤ꧀ꦝꦤ꧀ꦩꦥꦶꦱ꧀ꦭꦩꦸꦤ꧀꧈ ꦥꦶꦱꦸꦥꦲꦸꦲꦥꦶ
ꦱ꧀ꦠꦸꦥꦭꦥꦲꦃꦩꦫꦥꦥꦶꦥꦠ꧈ ꦥꦸꦥꦸꦲꦸꦫꦱꦸꦒꦸꦥꦥꦝ꧈ ꦏꦺꦴꦫꦶ
ꦥꦶꦫꦥꦸꦗꦸꦫꦶꦱꦸꦲꦸꦤ꧀꧈ ꦥꦭꦲꦱꦶꦥꦏꦺꦴꦃꦥꦩꦲꦶꦲꦸꦤꦶꦫꦏꦸꦥꦶꦏꦶ
ꦥꦱ꧀ꦭꦲꦶꦏꦶꦱꦸꦥꦠꦲꦶꦱꦸꦲꦸꦤ꧀ ꦤꦶꦱꦸꦥꦸꦲꦸꦱꦿꦸꦲꦠꦶꦱꦶꦱ꧀ꦭꦥꦭꦤ
ꦏꦺꦴꦝꦫꦶꦠꦥꦲꦏꦺꦴ꧉ ꦥꦶꦱꦸꦲꦸꦱꦿꦶꦩꦩꦤꦶꦠꦺꦴꦠꦥꦭ꧈ ꦭꦔꦱꦸ
ꦱꦃꦤꦶꦥꦸꦒꦸꦏꦺꦴꦲꦶꦫ꧈ ꦭꦤꦥꦥꦫꦸꦱꦥꦱ꧀ꦭꦥꦲꦱꦶꦤꦶꦏꦸꦤ꧀꧈ ꦏꦺꦴ
ꦱꦿꦸꦃꦭꦲꦶꦫꦥꦏꦺꦴꦃ꧈ ꦤꦤꦶꦱꦥꦶꦲꦶꦥꦶꦱꦸꦲꦏ꧀ꦩꦸꦫꦸꦥꦸꦤ꧀ ꦥꦭꦲꦶ
ꦥꦏꦺꦴꦃꦥꦶꦲꦶꦲꦶꦏꦺꦴꦥꦶꦥꦸꦔꦥꦸꦂꦱꦏꦺꦴꦏꦼꦏꦶꦥꦠ꧈ ꦩꦠꦼꦏꦺꦴꦥꦲ
ꦥꦏꦺꦴꦃꦥꦶꦲꦸꦩꦏ꧀ꦤ[1] ꦥꦸꦏꦺꦴꦸ꧈ ꦩꦲꦤꦥꦶꦏꦺꦴꦱꦫꦶꦱꦸꦱ꧀ꦭꦫꦱꦶꦥꦂ
ꦭꦤꦗꦂꦤꦶꦠꦶꦲꦸꦤ꧀ ꦥꦭꦲꦫꦤꦶꦥꦭꦥꦱ꧀ꦭꦲꦏꦺꦴꦝꦤ꧀ꦥꦏꦺꦴ꧈ ꦥꦭꦲꦶꦱ
ꦩꦸꦂꦫꦶ꧈ ꦥꦭꦲꦸꦤ꧀ꦏꦺꦴꦥꦶꦏꦼꦗꦸꦂꦤꦶꦱꦏꦺꦴꦥꦶꦱꦸꦲꦸꦤ꧀ ꦒꦸꦤꦲꦲ

1) ꦩꦏ꧀ꦤ = maqna (Arb.) — ꦠꦶꦠꦶꦱꦤ꧀ = beteekenis, benaming.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [1]) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [2]) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = gehaast, ongeduldig, opgewonden.

2) [illegible] waarschijnlijk [illegible] = dwingend en kwellend, gehaast en met kracht; hier sterk, krachtig of [illegible] = kwebbelig, kijverig.

[illegible]

---

1) [illegible] spreekwoord: wordt gezegd van iemand die men goed behandelt en later ondankbaar is.

2) [illegible] eigenlijk [illegible] = [illegible] = erfgoed, nagelaten goed, nalatenschap.

[illegible]

---

1) [illegible] kw. = [illegible] = aan het wankelen gebracht, twijfelachtig gemaakt.

2) [illegible] = (van [illegible] = [illegible] = [illegible] = afwachten, tegenstaan) alle wapenen en benoodigdheden voor den oorlog.

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible]

---

1) [illegible] = [illegible] = [illegible] = opnemen, verheffen.

2) [illegible] = zwaar te doorstaan, moeielijk te dragen; hier moeielijk te weerstaan.

[illegible]

1) [illegible] = terug duwen met de platte hand ([illegible]).

2) [illegible] = [illegible] = zekerlijk, zeer, het kan niet anders of = [illegible]

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = spreekwoord: iemand schijnbaar goed behandelen en op het eind hem toch schade of kwaad doen.

2) [illegible] = [illegible] = vrij, loslaten, de volle vrijheid geven.

ꦥꦏꦸꦤꦶꦫꦶꦤ꧀ꦢꦤ꧈ ꦲꦤꦶꦭꦶꦮꦤ꧀ꦢꦼꦭꦶꦤ꧀ꦢꦲꦶꦁ ꦤꦸꦲꦶꦁꦮꦤꦶꦏꦺꦥꦫ꧈
ꦤꦥꦤꦴꦺꦱꦮꦏꦺꦥꦱ꧀ꦥꦮꦥꦤꦏꦸꦥꦲꦴꦥꦲꦴꦥꦸꦴꦲꦺꦤꦲꦤ
ꦤꦱꦤ꧀ꦲꦶꦁꦤꦤꦱꦮꦤ꧀ꦢꦭꦶꦁꦲꦶꦁꦲꦶꦲꦶꦤꦮꦲꦶꦮꦤꦥꦸꦴ
ꦤꦭꦤꦥꦤꦴꦲꦁ ꦥꦤꦴꦮꦤꦲꦥꦸꦴꦥꦫꦲꦺꦏꦱꦶꦲꦁ ꦥꦤ
ꦲꦤꦲꦤꦥꦸꦴꦥꦫꦲꦺꦏꦱꦶꦲꦁ ꦤꦤꦶꦮꦺꦏꦺꦲꦶ꧉ ꦥꦸꦴꦱ
ꦤꦲꦶꦤꦿꦱꦲꦶꦮꦥꦤꦴꦲꦶꦤ꧀ꦢꦲꦁ ꦤꦲꦤꦸꦲꦶꦁꦮꦥꦱꦤꦲ
ꦤꦶꦲꦶꦤꦶꦺꦤꦶꦺ꧈ ꦱꦶꦤꦤꦺꦤꦶꦲꦶꦤꦲꦺꦲꦶꦭꦤꦭꦶꦮꦤ꧈ ꦱ
ꦤꦺꦁꦥꦮꦿꦥꦤꦴꦲꦶꦤꦲꦺꦲꦤ꧈ ꦺꦲꦤꦤꦥꦲꦶꦥꦤꦥ
ꦥꦤ꧈ ꦤꦶꦱꦤꦶꦺꦱꦶꦮꦤꦤꦶꦤ꧈ ꦤꦶꦱꦸꦭꦤꦭꦁ ꦥꦫꦱꦥꦲꦶ
ꦲꦤꦲꦫꦭꦶꦱꦤꦥꦤꦤꦲꦁ ꦱꦺꦤꦶꦫꦶꦭꦤꦮꦮꦲꦱꦥꦤ
ꦤꦥꦲꦤꦲꦺꦲꦤꦤꦥꦫꦺ꧈ ꦤꦶꦲꦶꦲꦶꦮꦥꦤꦤꦲꦶꦺꦤꦶꦤꦤ
ꦮꦤꦶꦱꦲꦁ ꦱꦤꦤꦮꦫꦤꦺꦤꦶꦲꦤꦶꦱꦶꦺꦥꦫꦥꦲꦴꦲꦤꦥꦲ
ꦤꦤꦤꦭꦤꦱꦁꦤꦤꦲꦶꦲꦥꦫꦺ꧉ ꦤꦺꦤꦶꦺꦲꦺꦫꦲꦤꦶꦲꦶꦲ꧉
ꦱꦿꦫꦭꦺꦲꦶꦤꦥꦭꦴꦥꦭꦴꦱꦁ ꦲꦤꦥꦤꦥꦮꦲꦤꦲꦶꦲꦶ
ꦫꦤꦥꦭꦴꦲꦁ ꦲꦤꦥꦤꦥꦤꦴ꧈ ꦱꦥꦮꦺꦲꦶꦤꦺꦫꦲꦶꦫꦲꦲ
ꦤꦲꦶꦱꦺ꧈ ꦥꦫꦴꦺꦤꦶꦲꦤꦶꦤꦶꦺꦤꦶꦲꦲꦁ ꦥꦭꦴꦥꦭꦴꦱꦲꦶꦱ
ꦲꦤꦺꦲꦶꦱꦲ꧉

꧋ꦤꦲꦶꦶꦤꦶꦤꦶꦲꦶꦲꦁ ꦱꦲꦲꦶꦲꦮ꧈ ꦱꦲꦲꦭꦶ꧈ ꦱꦲꦲ
ꦱꦁ ꦱꦲꦲꦥꦸ꧈ ꦱꦤꦤꦮꦫꦤꦺꦤꦶꦤꦱꦶꦱꦶ꧈ ꦺꦲꦮ꧈ ꦱꦺ
ꦤꦺꦤꦶꦤꦶꦺꦲꦤꦤꦶꦤꦁ ꦲꦤꦤꦤꦲꦶꦲꦶꦮꦲꦭꦶꦺꦤꦶꦤ
ꦲꦺꦥꦺꦲ꧈ ꦤꦶꦤꦺꦤꦶꦺꦮ꧉ ꦲꦶꦥꦸꦲꦶꦱꦲꦺꦤꦶꦤꦲꦺꦥ

1) [illegible] = [illegible] = gevangen, gepakt, gegrepen, komt in deze beteekenis alleen voor in dien vorm.

[illegible]

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] of [illegible] = bespoedigen, vlugger doen plaats vinden.

2) [illegible] moet zijn [illegible] = echt, onvervalscht.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

---

1) [illegible] kn. = [illegible] ng. [illegible] kr. [illegible] ki. sterven.

2) [illegible] = nalaten, in den wind slaan, niet opvolgen.

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible]

1) [illegible] = [illegible] = dwingen, verplichten.

2) [illegible] = [illegible] ([illegible] = [illegible] = [illegible]) = verkeerd gehandeld, een verkeerde weg ingeslagen zijn.

[illegible]

[illegible]

1) ꦲꦢꦩꦶ arb. = ꦩꦤꦸꦱ = mensch.

[illegible]

ꦲꦸꦩꦸꦭꦏꦤꦤꦥꦺꦴꦤꦤꦺꦴ꧉ ꦩꦸꦲꦸꦥꦤ꧀ꦠꦼꦭꦶꦧꦺꦴꦠꦺꦴꦩ꧀꧇ ꦲꦤꦥꦲꦤ꧀ꦥꦲꦤꦲꦸ
ꦽꦧꦺꦴꦕꦤꦸꦧꦸ ꦕꦶꦕꦺꦕꦶꦠꦥꦧꦏꦤ꧀ꦠꦸꦲꦶꦕꦲꦏꦸꦽꦧꦺꦴꦕꦤꦸꦧꦏꦸꦤ꧀ꦠꦸ
ꦲꦶꦤ꧀ꦠꦿꦤꦺꦴ꧉ ꦕꦶꦥꦲꦤ꧀꧈ꦥꦲꦤ꧈ꦲꦏꦤ꧉ ꦤꦺꦠꦿꦶꦲꦺꦶꦠꦲꦸꦕꦸꦧꦶꦪꦸꦲꦏ
ꦧꦺꦴꦩ꧀ꦮꦶꦥꦲꦤ꧈ꦲꦸꦤ꧀ꦕꦺꦕꦶꦲꦤꦮꦶꦧꦥꦕꦤ꧈ꦱꦏꦕꦶꦧꦺꦴꦧ꧀ ꦥꦱ꧈ꦲꦸꦩ꧀ꦪꦸ
ꦕꦶꦧꦲꦥꦶꦤꦺꦠꦿꦶꦲꦺꦶꦠꦲꦸꦕꦸꦧꦸꦱꦶ꧈ꦲꦺꦶꦛꦠꦸꦤ꧀ꦲꦺꦶ ꦽꦪꦥꦠ꧈ꦲꦸꦧꦺꦴ
ꦧꦭꦶ꧈ꦥꦪ꧈ꦲꦸꦤ꧀ꦠꦿꦲ ꦏꦶꦧꦥꦕꦤ꧈ꦱꦏꦕꦶꦧꦺꦴꦧ꧀ ꦧꦲꦥꦶꦥꦠ꧈ꦠꦺꦶꦲꦸꦤ꧀ꦠꦿꦶ
ꦛꦲꦱꦥꦕ꧈ꦱꦏꦸꦲꦸꦕꦺꦴꦩꦶꦕꦶꦱꦤꦶꦲꦤꦪꦶꦪꦸꦲꦸꦕꦺꦴꦤꦸꦧꦸꦥ
ꦥꦱ꧈ꦲꦸꦩ꧀ꦪꦸꦕꦶꦧꦶꦲꦥꦶꦤꦺꦠꦿꦶꦲꦺꦶꦠꦲꦸꦕꦸꦧꦸꦛꦧꦩꦸꦲꦤꦏꦕꦧꦶ
ꦮꦩꦸꦭꦧ꧀ ꦧꦲꦥꦶꦥꦠ꧈ꦠꦺꦶꦲꦸꦤ꧀ꦠꦿꦶꦛꦧꦩꦸꦲꦤꦏꦕꦧꦶꦮꦩꦸꦭꦧ꧀ ꦕꦺꦴ
ꦕꦶꦤꦺꦠꦿꦶꦲꦺꦶꦠꦲꦸꦕꦸꦧꦶꦛꦥꦲꦤ꧈ꦲꦸꦩ꧀꧈ ꦥꦪ꧈ꦲꦸꦤ꧀ꦠꦿꦲꦸꦕꦶꦲꦺꦴꦕꦶꦪꦸꦲꦏꦸ
ꦕꦶꦴꦪꦸꦕꦶꦴꦤꦺꦕꦺꦪꦸꦽꦧꦺꦴꦥꦕ꧈ꦱꦤꦕ꧈ ꦱꦶꦲꦤꦠ꧈ꦲꦤꦠ꧈ꦕꦶꦲꦤ
ꦕꦸꦪꦧꦸꦲꦶꦪꦸꦲꦏꦸꦽꦧꦺꦴꦕꦤꦸꦧꦏꦸꦤ꧀ꦠꦸꦲꦶꦲꦸꦤꦺꦴ꧈ꦪꦸꦽꦧꦺꦴꦕꦤꦸꦧꦸꦪꦸꦲꦶ꧈
ꦪꦠꦪꦸꦲꦸꦤ꧀ꦠꦿꦶꦲꦸꦕꦸꦧꦸꦱꦕꦶꦲꦤꦭꦶꦲꦸꦲꦶꦪꦸꦲꦏꦸꦧꦺꦴꦕꦶ꧈꧈ ꦲꦤꦧꦶꦪꦸꦮꦸ
ꦲꦶꦱ꧈ꦥꦲꦏꦶꦤꦺꦠꦿꦶꦲꦺꦶꦠꦲꦸꦕꦸꦧꦸ꧈ ꦱꦺꦴꦽꦪꦸꦠꦸꦠꦲꦶꦲꦤ꧇ ꦕꦺꦶꦥꦪ
ꦲꦸꦭꦥꦲꦥꦪ꧈ ꦲꦤꦤꦮꦲꦶꦩꦸꦲꦶꦭꦸꦮꦸꦤꦶ꧉ ꦕꦶꦕꦶ꧈꧈ꦱꦲꦺꦶꦲꦤ
ꦭꦶꦲꦸꦲꦶꦪꦸꦲꦏꦸꦽꦧꦺꦴꦕꦤꦸꦧꦸ ꦧꦶꦭꦱꦪꦸꦲꦶꦲꦤꦲꦸꦪꦸꦲꦏꦶ꧈ꦪꦠ
ꦪꦸꦲꦸꦤ꧀ꦠꦿꦶꦲꦸꦕꦸꦧꦸ꧈ ꦱꦺꦴꦽꦪꦸꦠꦸꦽꦠꦸꦥꦶꦛꦪꦠꦲꦶꦲꦤ꧇ ꦕꦺꦶꦥꦪꦲꦏꦶꦪ
ꦧꦺꦴ꧈ꦧꦺꦴꦩ꧀ꦮꦧꦮꦺꦴꦕꦶꦩꦸꦲꦸꦤ꧀ꦲꦸꦥꦲꦸꦤ꧀ꦠꦿꦶꦱꦶꦲꦤ꧀ ꦲꦸꦪꦸꦲꦸꦽꦪꦸꦥꦠ꧈ꦲꦶꦩꦸ
ꦲꦏꦶꦩꦸꦲꦏꦮꦶꦠꦥꦲꦤ꧈ ꦧꦸꦭꦥꦲꦥꦺꦴ꧈ꦛꦪꦥꦪ꧈ꦮꦩꦸꦲꦸꦠꦺꦶ
ꦲꦶꦲꦺꦴꦪꦪꦱꦶꦲꦶꦧꦩꦸꦲꦤꦏꦕꦧꦮꦩꦸꦭꦧ꧀ ꦱꦠꦠꦏꦶꦩꦸꦲꦶꦱꦶ
ꦮꦸ꧈ꦪꦠꦿꦶꦲꦺꦶꦠꦲꦶꦩꦸꦲꦏꦶꦕꦶꦛꦶꦲꦤꦱꦶꦲꦤꦱꦏꦸꦥꦲꦸꦥꦺꦴ꧈ꦛꦪ

[illegible]

1) [illegible] kw. = [illegible] = [illegible] = voltallig, gereed.

[illegible]

1) [illegible] kw. = [illegible] kw. = hoezeer, hoe groot dan toch.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

1) [illegible] kn. = leeren van den godsdienst.

2) [illegible] = [illegible] = belust of begeerig zijn op iets.

3) [illegible] arb. = wat niet bestaat, wat onzichtbaar is.

[illegible]

[illegible] [1]

---

1) [illegible] misschien dezelfde betiteling als [illegible] = de naam van den oppergod der Boeddhisten op Java.

[illegible]

---

1) [illegible] moet zijn [illegible]

2) [illegible] = [illegible] = gebrek, fout.

3) [illegible] = [illegible] en [illegible]

4) [illegible] kw. = rechtstreeks zonder tusschenkomst van een ander iets doen of zijn.

5) [illegible] kw. = gemeen, gewoon = [illegible] = het volk, de kleine man.

6) [illegible] kw. = [illegible] = spijt hebben, berouw gevoelen.

[illegible]

1) [illegible] arb. = hetgeen God gezegd heeft, dus de goeden.

[illegible]

ꦱ꧀ꦭꦶꦥꦸꦲꦏꦸꦤꦶꦧꦺꦴꦲꦧꦒꦸꦥꦸꦩꦶꦩꦩꦸꦭ꧈ꦩꦤꦶꦕꦸꦒꦸꦧꦸꦤꦶꦧꦶꦤꦶꦲ
ꦲꦕꦩꦶꦲꦩꦧꦲꦥ꧀ꦮꦁꦒꦸꦤꦸꦤꦶꦤꦼꦧꦶꦱꦸꦭ꧈ꦩ꧀ꦠꦺꦴꦤꦼꦕꦲꦥꦱ꧀ꦥ
ꦱꦶꦤꦶꦏꦁꦕꦶꦩꦶꦕꦶꦩꦶꦤꦶꦕꦸꦩꦸꦕꦸꦩꦸꦩꦶꦩꦸꦩꦸꦭ꧈ꦱꦠꦺꦴꦱ꧀ꦭꦩꦺꦴꦏ
ꦥꦲꦕꦮꦠꦶꦁ [1] ꦧꦲꦥꦮꦱ꧀ꦭꦶꦠꦺꦴꦱ꧀ꦭꦶꦥꦸꦱ꧀ꦭꦶꦩꦶ꧈ ꦩꦼꦲꦥꦮꦱ꧀ꦭꦶꦩꦠꦼꦠ
ꦕꦁꦥꦠꦶꦥꦸꦩꦠꦶꦤꦶ꧈ ꦤꦲꦤꦮꦱ꧀ꦥꦸꦭꦤꦧꦶꦱ꧀ꦭꦸꦩꦶꦱ꧀ꦭꦶꦕꦶꦥꦶ꧈
ꦲꦥꦮꦱ꧀ꦭꦶꦩꦠꦸꦱꦱ꧀ꦭꦶꦕꦸꦩꦸꦕꦸꦩꦸꦩꦶꦩꦸ꧈ꦩꦶꦩꦸꦠꦺꦴꦩꦏꦺꦥꦭꦺꦧ
ꦱ꧀ꦥꦲꦱ꧀ꦩꦮꦤꦼꦱꦠꦺꦴꦩꦶꦱ꧀ꦭꦶꦩꦁ ꦩꦠꦼꦩꦸꦭꦤꦧꦶꦭꦠꦸꦩꦭꦠꦼꦤꦱ꧀ꦭ
ꦲꦩꦩꦥꦿꦸꦥꦶꦏꦁ ꦧꦶꦱꦏꦸꦥꦸꦏꦸꦩꦸꦭꦥꦶꦠꦶꦲꦱꦮꦱ꧀ꦭꦶꦩꦁ ꦱꦸꦱꦶ
ꦏꦲꦱ꧀ꦭꦮꦤꦩꦏꦸꦱꦶꦩꦶꦩꦸꦭꦩꦶꦲꦧꦠꦮꦩꦠꦶꦥꦶꦱꦱ꧀ꦥꦸꦲꦥꦮꦱ꧀ꦭꦶ
ꦱꦠꦺꦴꦱꦶꦩꦠꦱꦶꦩꦶꦲꦩ꧈ ꦱꦥꦸꦭꦧꦩꦕꦧꦠꦺꦴꦤꦲꦠꦺꦴꦮꦩꦶꦱ꧀ꦭꦶ
ꦩꦶ꧈ ꦩꦸꦭꦲꦧꦼꦮꦱꦲꦤꦱ꧀ꦭꦶꦤꦶꦱ꧀ꦥꦩ [2] ꦤꦧꦶꦭꦠꦼꦥꦕꦩꦶꦏꦩꦲ
ꦲꦥꦮꦱ꧀ꦭꦶꦩꦠꦸꦱꦲꦱ꧀ꦭꦥꦸꦤꦶꦧꦏꦲꦧꦒꦸꦥꦸꦩꦶꦩ꧈ ꦲꦏꦏꦩꦶꦩꦤꦼꦩꦶ
ꦩꦶꦱꦲꦧꦠꦤꦩꦠꦧꦠꦸꦱ꧀ꦭꦶꦲꦭꦮꦲꦏꦮꦥꦁꦠꦺꦴꦩꦠꦤꦧꦶꦱ꧀ꦥꦸꦭ
ꦠꦶꦩꦶꦥꦸꦠꦺꦴꦱ꧀ꦭ [3] ꦭꦶꦏꦸꦥꦸꦏꦸꦩꦸꦭꦲꦤꦱ꧀ꦥꦶꦠꦶꦲꦱꦮꦱ꧀ꦭꦶꦩꦁ ꦱꦧꦸ
ꦱ꧀ꦥꦭꦤꦧꦶꦲꦱ꧀ꦭꦱꦏ꧉ꦲꦤꦱ꧀ꦥꦸꦲꦩꦮꦲꦩꦮꦱꦶꦏꦥꦶꦱꦏꦭꦥꦩꦠꦶ
ꦱꦸꦩꦁ꧈ ꦤꦼꦩꦸꦤꦼꦩꦸꦲꦕꦩꦠꦲꦧꦠꦤꦱ꧀ꦥꦱ꧀ꦥꦸꦩꦶ꧈ ꦩꦤꦧꦶꦱ꧀ꦥꦸ
ꦧꦠꦸꦭꦠꦶꦕꦶꦏꦸꦩꦸꦧꦠꦸꦭꦁ ꦩꦤꦧꦶꦕꦠꦶꦱꦏꦸꦤꦶꦕꦶꦏꦥꦶꦱꦏ꧈
ꦱꦲꦧꦠꦤꦱ꧀ꦥꦭꦤꦶꦲꦧꦼꦮꦱ꧀ꦭꦤꦩꦠꦧꦼꦲꦩꦧꦲꦥꦮꦩꦁ꧈ ꦱꦶ

1) ꦲꦕꦮꦠꦶꦁ kw. = ꦲꦧꦮꦧꦃ = beweging.
2) ꦲꦤꦱ꧀ꦥꦶꦤꦶꦱ꧀ꦥꦩ van ꦤꦶꦤꦶꦩꦁ꧉
3) ꦠꦶꦩꦶꦥꦸꦠꦺꦴꦩꦁ = ꦧꦸꦩꦼꦏꦁꦩꦁ = woordenwisseling, woordentwist.

[Javanese script] [1] [Javanese script] [2] [Javanese script] [3] [Javanese script] [4] [Javanese script]

---

1) [Javanese script] kw. = [Javanese script] kw. = [Javanese script] = geheel en al, alles.

2) [Javanese script] = [Javanese script] = hulp vragen, helper.

3) [Javanese script] = ondersteboven gooien, alles van zijne gewone orde rukken.

4) [Javanese script], = roerend, [Javanese script] = roerende goederen.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

---

1) Uit deze passage blijkt dat schrijver het Chr. geloof erg toegedaan was.

2) [illegible] arb. = God mag het weten.

3) [illegible] kw. = [illegible] = alwetend.

4) [illegible] kw. = helpen, hulp.

[illegible]

1) [illegible] van [illegible] = voor over iets heen gebogen staan, wachten, passen op iemand.

[illegible]

[illegible]

---

1) [illegible] = beter [illegible] = weenen, huilen, want [illegible] is ook vragen, verzoeken.

2) [illegible] kw. = [illegible] = zich er bij neer leggen, spijt hebben van.

3) [illegible] arb. = [illegible] = een middel verzinnen of zoeken om iets te verkrijgen.

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible]

---

1) [illegible] = raadshuis.

2) [illegible] moet zijn [illegible] = een wonderdaad welke door een dongo of adji wordt bewerkt; en [illegible] is een wapen dat gebezigd wordende een wonder in het leven roept als bijv. van Saljo het wapen [illegible]

[illegible]

1) [illegible] van [illegible] = door een geest bezeten.

2) [illegible] = niet gemakkelijk te nemen, veilig, goed bewaard.

3) [illegible] = openen, oplichten van [illegible]

4) [illegible] = een dialect van Kediri = [illegible] = algemeen. Jav. [illegible]

[illegible] [1] [illegible] [2] [illegible]

[illegible] [3] [illegible] [4] [illegible]

---

1) [illegible] = Mal. ganggoe = plagen, tergen, lastig vallen, beschimpen.

2) [illegible] = een vorstelijk kleed, een schaamdeelbedekking voor jonge meisjes van zilver of koper.

3) [illegible] = [illegible] = erg bang, zeer bevreesd.

4) [illegible] = [illegible] voordeel, winst, ook voorbeeld.

[illegible] [1] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

1) [illegible] kw. = [illegible] = reeds geëindigd, reeds bereikt, reeds gekomen zijn tot. [illegible] = kameel. De uitdrukking [illegible] is mij onbekend.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1) [illegible] = [illegible] = afkomst, nakomeling.

ꦩ꧈ ꦥꦸꦏꦤꦠꦠꦤ꧀ꦢꦸꦱꦏꦶꦥꦸꦤ꧀ꦢꦶꦩꦼꦴꦤꦺꦲꦶꦠꦶꦤ꧀ꦢꦸꦗꦒꦺꦱꦏ꧉
ꦤꦺꦲꦶ꧈ ꦗꦏꦲꦶꦱꦠꦶꦏꦶꦥꦸꦤ꧀ꦢꦸꦏꦶꦮꦼꦴꦠꦼꦤ꧀ꦢꦸꦩ꧈ ꦱꦗꦶꦏꦶꦤꦲꦶꦗ꧀ꦗ
ꦩꦼꦴꦠꦼꦏꦶꦥꦸꦏꦶꦏꦱꦗꦶꦏꦶꦗꦶꦤꦒꦶꦠꦠꦗꦶꦮꦱꦸꦩꦸꦭꦸ꧀ꦁ ꦏꦥꦸ
ꦮꦶ꧉ꦱꦭꦗꦒꦶꦱ꧀ꦠꦶꦏꦤꦤ꧀ꦢꦸꦏꦶꦏꦒꦶꦱꦠꦶꦏꦸ꧀ꦁ ꦏꦸꦥꦸꦱ꧀ꦠꦸꦤ꧉ꦱꦶꦏ
ꦱꦶꦗ꧉꧈ ꦭꦼꦏꦺꦤ꧉꧋ ꦏꦸꦲꦶꦠꦸꦗꦤꦭꦤ꧀ꦢꦱꦩꦗꦼꦱꦸꦭꦶ꧇ ꦱ
ꦤꦗꦒꦩꦏꦶꦏꦸꦗꦶꦮꦼꦠꦼꦗꦗꦭꦸ꧀ꦁ [1] ꦱꦶꦭꦩꦗꦏꦸꦏꦸ꧀ꦁ ꦤꦩꦏꦶ
ꦗꦶꦏꦶꦗꦶꦏꦒꦠꦸꦥꦸꦤꦏꦸꦗꦶꦏꦶꦠꦶꦥꦸꦏꦒꦮꦶꦠꦶꦱꦭꦠꦸꦥꦸꦤꦏꦸ꧈
ꦤꦩꦤꦏꦸꦗꦶꦏꦸꦏꦗꦶꦏꦸ꧀ꦁ ꦤꦠꦼꦤ꧀ꦢꦗꦶꦏꦸꦱꦶꦠꦸꦗꦸ꧀ꦁ ꦲꦸꦭꦸ꧀ꦭ꧀ ꦱꦭꦠꦸ
ꦮꦶ꧉ [2] ꧋ꦱꦠꦸꦭꦗꦶꦗꦶꦩꦼꦠꦠꦗꦶꦠꦮꦠꦸ꧀ꦁ ꦭꦏꦶꦏꦸꦠꦠꦸꦗꦶ
ꦠꦼꦏꦶꦏꦸꦭ꧉꧈ ꦏꦠꦮꦶꦗꦶꦏ꧉ꦠꦏꦸꦗꦶꦏꦸꦭ꧉ꦲꦶꦗꦶꦮꦼꦠꦼꦗꦸꦏꦸꦱꦶ
ꦗꦠꦸꦏꦸ꧀ꦁ꧈ ꦏꦶꦠꦮꦶꦒꦶꦗꦏꦶꦏꦸꦱꦏꦶꦤꦏꦠꦸꦏꦒꦏꦸ꧀ꦁ ꦱꦗꦤ
ꦤꦭ꧀ꦢꦏꦶꦏꦸꦱꦶꦭꦒꦶꦩꦱꦏꦶꦥꦸꦏꦒꦮꦭꦭꦶ꧈ ꦏꦶꦏꦸꦩꦼꦴꦱꦗꦸ
ꦏꦶꦗꦸꦩꦼꦴꦮꦏꦸꦠꦮꦶꦗꦶꦏ꧉꧈ ꦱꦠꦶꦏꦸꦠꦸꦏꦒꦠꦶꦤꦏꦸꦤꦠꦼꦴꦗꦶ
ꦏꦸꦤꦭꦴꦱꦸ꧀ꦁ ꦗꦶꦮꦶꦗꦶꦮꦼꦤꦗꦴꦩꦤꦺꦭ꧉ꦏꦤꦭꦴꦱꦶꦏ꧉꧈ ꦲꦭ
ꦱꦶꦠꦤꦏꦸꦱꦏꦶꦤꦏꦤꦠꦼꦴꦗꦶꦏꦸꦠꦶꦭꦒꦠꦸꦗꦶꦠꦗꦶꦏꦸꦭ꧉꧋
꧅ꦏꦸꦲꦶꦗꦶꦗꦤꦏꦴ ꦠꦸꦲꦶꦗꦤꦏꦏꦸꦗꦶꦏꦸꦲꦶꦠꦸꦗꦤꦭꦴ
ꦱꦩ꧈ ꦤꦠꦼꦴꦱꦠꦸꦠꦸꦗꦸꦗ ꦒꦶꦏꦠꦠꦗꦶꦏꦶꦥꦸꦏꦒꦠꦗꦶ
ꦥꦸꦏꦭ꧋ ꦏꦸꦲꦶꦠꦸꦗꦤꦭꦴꦱꦩꦗꦼꦱꦸꦭꦶ꧈ ꦠꦠꦗꦶꦏꦶꦥꦸ

---

1) ꦱꦶꦒꦂꦠꦶ ꦠꦠꦠꦭ꧀ spreekwoord = iets wenschen of willen wat onmogelijk is. ꦱꦶꦒꦂꦠꦶ = splijten, ꦠꦠꦠꦭ꧀ dunne afhaksels van hout.

2) ꦱꦭꦠꦸꦮꦶ꧉ beter is ꦱꦶꦭꦠꦸꦮꦶ꧉ = milddadig.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1) [illegible] = een lang kleed van de hadji's, Arabisch kleed.

[illegible] 1849 [illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

꧋ꦠꦲꦸꦤ꧀ 1854 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

꧋ꦠꦲꦸꦤ꧀ 1862 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 1849
[illegible]
[illegible]

꧋ꦠꦲꦸꦤ꧀ 1865 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible] 1866 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 1873 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

(w. g.) [illegible]

[illegible] (w. g.) [illegible] [1]) [illegible] II [illegible] 22 [illegible] 1885 [illegible]

1 [illegible] . . . . 100 [illegible]

2 [illegible] . . 100 „

3 [illegible] . . . . 100 „

1) Zoon van den Regent van Kĕdiri Fedjokoesoema.

4 ꧋ꦧꦺꦱ꧀ꦭꦶꦠ꧀꧈ ꦥꦤꦸꦠ꧀ꦠꦶꦥꦸꦠꦶꦢꦺꦴꦥꦶꦧꦶꦥꦤ꧀ꦥꦶꦲꦁ
ꦲꦁꦒꦥꦤ꧀ꦲꦁꦒ ꦥꦶꦤ꧀ꦲꦶꦤ꧀ꦤꦺꦴꦧꦶꦏꦶꦤ꧀ꦤꦮꦁꦥꦤ꧀ꦏꦶꦤ꧀ꦤꦮ
ꦧꦺꦲꦤ꧀ꦩꦸ꧈ ꦥꦶꦥꦶꦩ ꦯꦶꦥꦸꦔꦢꦮꦥꦶꦩꦸ꧈
ꦭꦧꦶꦲꦶꦥꦸꦲꦁꦒ . . . . 100 ꦒꦸꦭ꧀ꦢꦺꦤ꧀

5 ꧋ꦧꦺꦱ꧀ꦭꦶꦠ꧀ꦲꦶꦤ꧀ꦠꦼꦤ꧀ꦢꦤ꧀ꦤꦮ꧈ ꦲꦶꦢꦲꦶꦥꦸꦲꦶꦁꦥꦶꦥꦶꦤꦢ꧈
ꦲꦶꦤ꧀ꦤꦺꦴꦧꦶꦏꦶꦤ꧀ꦤꦮꦁꦮꦮꦶꦭꦲꦁꦒ ꦏꦮꦸꦔꦮꦏ꧈
ꦭꦧꦶꦲꦶꦥꦸꦲꦁꦒ . . . . 100 „

6 ꧋ꦧꦺꦱ꧀ꦭꦶꦠ꧀ꦲꦶꦤ꧀ꦠꦼꦤ꧀ꦢꦤ꧀ꦤꦥ꧈ ꦏꦶꦤ꧀ꦤꦮꦮꦏꦺꦴꦤ꧀ꦩꦶꦤ꧀ꦠꦲꦤ꧀ꦯꦶꦂꦥꦶ
ꦮꦢ꧈ ꦲꦶꦤ꧀ꦤꦺꦴꦧꦶꦏꦶꦤ꧀ꦤꦮꦁ꧈ ꦥꦿꦤꦠ ꦏꦩꦸ
ꦏꦶꦤ꧀ꦤꦢꦶ꧈ . . . . 100 „

7 ꧋ꦧꦺꦱ꧀ꦭꦶꦠ꧀ꦲꦸꦥ꧈ ꦥꦿꦤꦠꦮꦺꦴꦤ꧀ꦲꦤ꧀ꦠꦸꦏꦶꦤ꧀ꦭꦤꦺꦴꦫ
ꦥꦤꦥ꧈ ꦥꦁꦏꦥꦶꦏꦩꦶꦤ꧀ꦠꦤ꧀꧈ ꦲꦶꦤ꧀ꦤꦺꦴꦧꦶꦏꦶꦤ꧀ꦤꦮ
ꦮꦁꦥꦿꦤꦠꦥꦭꦩꦮ꧈ . . . . 100 „

8 ꧋ꦧꦺꦱ꧀ꦭꦶꦠ꧀ꦲꦁꦒ ꦮꦥꦫꦏꦁꦏꦲꦁꦢꦮꦭ꧈ ꦥꦶ ꦏꦁꦩꦥꦲꦁ
ꦮꦥ꧈ . . . . 100 „

9 ꧋ꦧꦺꦱ꧀ꦭꦶꦠ꧀ꦠꦺꦴ꧈ ꦥꦿꦤꦠꦧꦺꦥꦤ꧀ꦏꦥꦤ꧀꧈ ꦏꦶꦤ꧀ꦤꦶꦥꦶꦮꦶ꧈ 100 „

10 ꧋ꦧꦺꦱ꧀ꦭꦶꦠ꧀ꦲꦸꦒꦸꦒꦸ꧈ ꦥꦿꦤꦠꦥꦤ꧀ꦧꦼꦩꦲꦤ꧀꧈ ꦥꦿꦤꦠꦮꦺꦴꦤ꧀ꦫ
ꦯꦸꦥꦶꦤ꧀꧈ . . . . 100 „

11 ꧋ꦧꦺꦱ꧀ꦭꦶꦠ꧀ꦲꦸꦥꦮ꧈ ꦥꦏꦺꦴꦏꦶꦏꦮꦲꦸꦒꦮꦤꦺꦴꦥꦿꦧꦶ
ꦲꦸꦲꦁꦒ . . . . 100 „

12 ꧋ꦩꦢꦸꦏ꧀ꦫꦶꦠꦺꦴꦏꦶꦭꦤ꧀꧈ ꦥꦿꦺꦱꦶꦝꦺꦤ꧀ꦤꦶꦁ ꦥꦏꦸꦩ꧀ꦥꦸꦭꦤ꧀ꦕꦺꦴꦏꦼꦠ
ꦤꦤ꧀꧈ . . . . 100 ꦫꦸꦥꦾꦃ

13 ꧋ꦩꦢꦩ꧀ꦥꦤ꧀ꦏꦼꦂꦏ꧀ꦥꦺꦴꦏ꧀꧈ ꦱꦤ꧀ꦠꦶꦤꦶꦏꦸꦱꦸꦱ꧈ ꦥꦿ
ꦗꦸꦫꦸꦕꦿꦶꦠꦤ꧀ꦱꦶꦤ꧀ꦝꦶꦲꦺꦴꦠꦶꦠꦼꦏꦼꦠꦶꦤ꧀ꦕꦫ ꦠꦶ
ꦱꦶꦤꦠꦾ꧈ꦏ꧀ꦥꦸꦱꦸꦠꦶꦤꦺꦩꦼꦂꦠꦩ꧀ . . . 100 〃

14 ꧋ꦩꦢꦩ꧀ ꦱꦿꦶꦠꦺꦴꦱꦿꦶꦥꦤꦺꦴꦥꦺꦴꦠꦺꦴꦏꦸꦥꦠꦤꦺꦴ꧈
ꦥꦿꦺꦱꦶꦝꦺꦤ꧀ꦤꦶꦁꦥꦏꦸꦩ꧀ꦥꦸꦭꦤ꧀ꦩꦼꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦠꦸ꧈ꦏꦺꦴꦢꦺꦴꦏ
ꦏꦺꦴꦕꦿꦥꦿꦶꦏꦺꦴꦠꦼꦩ꧀ . . . . 100 〃

15 ꧋ꦩꦢꦩ꧀ ꦠꦤꦸꦱꦶꦥꦸꦥꦸ꧈ ꦥꦿꦺꦱꦶꦝꦺꦤ꧀ꦤꦶꦁꦥꦏꦸ
ꦩ꧀ꦥꦸꦭꦤ꧀ꦩꦸꦏ꧈ꦏꦶꦢꦠꦤ꧀ꦩꦸꦠꦸꦱꦶꦥꦺꦴꦂ꧈
ꦠꦤꦏꦺꦴꦂꦕꦤ꧈ . . . . 100 〃

16 ꧋ꦩꦢꦩ꧀ ꦠꦤꦱꦶꦏ꧀ꦫꦶ꧈ ꦥꦿꦺꦱꦶꦝꦺꦤ꧀ꦤꦶꦁꦥꦏꦸꦩ꧀ꦥꦸ
ꦭꦏ꧀ꦫꦶꦏ꧀ꦫꦤꦢꦩ꧀ . . . . 100 〃

17 ꧋ꦩꦢꦩ꧀ ꦠꦤꦱꦶꦕꦤ꧈ ꦱꦶꦪꦸꦤ꧀ꦤꦸꦱꦸꦏꦸꦤ
ꦠꦼꦩ꧀ ꦫꦺꦴꦥꦿꦺꦴꦤ꧈ . . . . 100 〃

18 ꦩꦢꦩ꧀ ꦱꦸꦕꦶꦠ꧈ ꦥꦸꦤ꧀ꦕꦿꦤꦺꦴꦫꦺꦴ꧈ . . 100 〃

Hieronder volgt de geschiedenis van het rijk „Kĕdiri" uit den ouden tijd.

In het jaar 1832 vroeg het Gouvernement, aangezien het pas kortelings het rijk Kĕdiri onder zijn bestuur had gekregen, naar de geschiedenis daarvan uit den ouden tijd, aan Mas Ngabehi Poerbå-Widjåja, den eersten fiskaal van Kĕdiri, omdat hij een afstammeling was der Pangèrans [1]) van Kĕtawĕngan, in Kĕdiri van den vierden graad.

Poerbå-Widjåjă riep daarop eenen man, genaamd Dĕrmå-Kondå, eenen wajang-karoetjil-speler [2]), uit het dorp Kondå-irèn, in het district Mådjå-råtå (Kĕdiri). Hij was van den ouden stempel en reeds zeer bejaard.

Toen hij gekomen was, vroeg Poerbå-Widjåjå hem het volgende: „Vadertje! Aangezien gij van jongs af aan tot zoo'n hoogen ouderdom wajang-karoetjil-speler zijt geweest en de geschiedenis van de rijken: Kĕdiri, Djĕnggålå, Ngoerawan en Pånårågå voordraagt, weet en kunt gij de ge-

1) pangeran = prins.

2) Een wajangspel is de voorstelling van de Javaansche mythe, middels-poppen, onder begeleiding der gamĕlan. Een dalang reciteert de geschiedenis, doet de wajangpoppen gesprekken voeren, strijden, enz.

Er bestaan verschillende soorten van wajangs. Eene daarvan is de wajang Karoetjil, die platte houten poppen heeft, niet zooals de wajang golèk, welker poppen meer op menschen gelijken.

Bij de wajang karoetjil is het onderwerp steeds één der Pandjiverhalen. De gamĕlan bestaat meestal uit: de rĕbab, kĕndang, gambang, kĕṭoek, kĕnŏng en kĕmpoel en is dus niet volledig.

schiedenis van het voormalige rijk Kĕdiri, van af zijne stichting tot op den huidigen dag vertellen?

Mij is door de Grooten des Lands [1]) de geschiedenis van dat rijk (van af zijne stichting) gevraagd; wie is de stichter daarvan geweest?

Ik ken die geschiedenis alleen maar van af Pandji en wat daarop volgt tot heden toe, hetgeen vóór hem geschiedde, weet ik niet en dat maakt mij zoo verdrietig, daarom vraag ik het u, want gij zijt een oud wajangspeler, zeker zult gij het weten."

Dĕrmå-Kåndå antwoordde: „Heer! ik ken ook slechts de geschiedenis van af Pandji en wat daarop volgt; die vóór hem ken ik ook niet. Evenwel, indien de Grooten des Lands de oude geschiedenis van het rijk Kĕdiri verlangen te weten, dan vraag ik U thans verlof naar huis te gaan, en ik zal haar vragen aan mijnen vriend, den geest Kijai [2]) Boetå Lotjåjå, die zijn verblijf heeft in den steenen grot in den berg Klôtôk, ten Westen van de grot Selå-manglèng [3]) want daar is 't paleis der geesten van het rijk Kĕdiri, dat ten Oosten van den Wilis, tcn Westen van den Kĕloet ligt en ten Zuiden door de rivier Koendjang en ten Noorden door het land Djapan begrensd wordt. Alle geesten erkennen Boetå Lotjåjå als hunnen vorst.

Wellicht kent hij de aller oudste geschiedenis van het rijk Kĕdiri."

---

1) Hiermede wordt verstaan de hooggeplaatste ambtenaren van het Gouvernement, in de eerste plaats de Resident van het gewest.

2) Kijai is de titel, dien men aan oude, deftige mannen van hoogen stand en aan geestelijken geeft.

3) De grot Selåmanglèng is eene grot in één der voorloopers van den Wilis, Klôtôk genaamd, gehouwen. Zij bestaat uit 2 kamers en eene middengaanderij. In de kamers staan afgodsbeelden, de geheele binnenwand is voorzien van oude inscripties (kawi?) De grot bestaat uit één steen.

Poerbå-widjåjå zeide: „Als dat zoo is, breng dan Boetå Lotjåjå maar met mij in kennis, ik zal hem dan zelf ondervragen."

Dĕrmå-Kåndå antwoordde: „Bijaldien, Heer! hij U ontmoeten wil, zal hij mij toch als bemiddelaar bezigen."

Poerbå-widjåjå sprak: „Al wordt gij zijn incarnatie, raaskal dan toch niet als iemand, die door den boozen geest of door den duivel bezeten wordt, opdat ik U naar waarheid ondervragen kan, want dit verhaal zal den vorst [1]) aangeboden worden; het mag dus niet onwaar wezen."

„Neen! als het offer [2]) maar volledig is, dan zal de mededeeling naar waarheid geschieden, en kan zij in het stuk voor den vorst worden opgeteekend. Aanstaande Vrijdag zal ik dan terugkomen en ik raad U aan een prachtig offer, als voor het houden van wajang-karoetjil benoodigd is, in gereedheid te brengen."

Dĕrmå-kåndå vroeg daarop verlof naar huis te gaan.

Op den vastgestelden Vrijdag om 6 uur 's namiddags kwam hij terug. Poerbå-widjåjå had het bedoelde offer reeds klaar gemaakt, doch Dĕrmå-kåndå bracht geene wajangpoppen mede, maar eenen metgezel, eenen gamĕlanspeler, die reeds zeer oud was, Sŏndŏng genaamd,

Poerbå-widjåjå vroeg: „Waar zijn de wajangpoppen?"

Dĕrmå-kåndå antwoordde: „Ik heb ze niet mede gebracht."

P. „Wat wilt gij dan daarvoor gebruiken?"

---

1) Hier wordt het Gouvernement bedoeld.

2) Bij alle wajangspelen heeft men een offer (sadjèn) noodig. Het bestaat uit: een pitrah (± 2½ kathi) rijst, 2 kokosnoten, 2 sisir pisang, een rol inlandsch garen (lawe) sirih en pinangnoten. Dit is de gewone sadjèn, doch kan aanmerkelijk worden uitgebreid, afhangende van het wajangspel en het doel. Bij sommige lakons, zooals die van Batårå Kålå is de sadjèn zeer kostbaar. Ook wordt steeds wierook gebrand.

D. „Er zijn geene wajangpoppen noodig, Heer! Ik wil niet te veel vooruit praten, straks als ik wierook gebrand heb, moet U maar toeluisteren en goed onthouden al wat ik aan Kaki [1]) Sŏnḏŏng vragen of wat hij mij antwoorden zal, want ik ben uw plaatsvervanger en Kaki Sŏnḏŏng is de incarnatie van Boetå-Lotjåjå, zoodat U niet veel tot hem behoeft te spreken.

Ik zal het wel klaar spelen; U moet maar op uw gemak zitten en toeluisteren,"

Poerbå-widjåjå zeide: „Goed!"

Dĕrmå-kåndå brandde daarop wierook en ging daarna vis-à-vis Sŏnḏŏng zitten en vroeg hem hetgeen hier onder volgen zal:

D. „Ik wensch U heil, Kijai Boetå-Lotjåjå!"

Sŏnḏŏng antwoordde: „Ik dank U! Wat heeft de Fiskaal, dat hij mij roept?"

D. „De reden, dat ik U verzoek hier te komen, is, omdat ik iets noodzakelijks heb te vragen, maar het is van weinig aanbelang. Mij werd door de Grooten des Lands naar de oude geschiedenis van 't rijk Kĕdiri van af zijne stichting gevraagd. Wie heeft daar het eerst als vorst geregeerd?

Ik ken alleen de geschiedenis van Pandji en wat daarop volgt, maar vóór dien weet ik niets en dat maakt mij verdrietig; daarom heb ik U verzocht hier te komen. Ik herinner mij, dat U alleen in staat is de oude geschiedenis van het rijk te verhalen en uiteen te zetten, want U beheerscht al de geesten van het geheele rijk en kent zeker die oude geschiedenis.

S. Boetå-Lotjåjå lachte luid en zei: „Als het dat maar

1) Kaki is de titel, dien men aan oude mannen van lagen rang geeft.

is, dan is het gemakkelijk, ik zal het U vertellen, luister naar mijn verhaal:

„Vroeger heette ik Kijai Dåhå. Ik ontgon een stuk grond in het bosch ten Oosten van de Kĕdiri-rivier. Alles was hier nog bosch en onbevolkt. Mijn metgezel was mijn broeder, genaamd Kijai Ḏåkå. Langzamerhand bloeide de streek en werd volkrijk. Ik en mijn broeder Kijai Ḏåkå werden de oudsten [1]) in deze streek. Daarop daalde Båtårå Wisnoe neder, werd mensch en regeerde als vorst over Kĕdiri; genaamd Praboe Hadji-djåjå-båjå.

Mijnen naam vroeg hij als naam voor het land, ter herinnering in latere dagen, dat het land Kĕdiri mijne ontginning was, daarom maakte hij dien tot den naam van het land. Ik kreeg volgens het verlangen van den vorst Hadji-djåjå-båjå den naam van Boetå-Lotjåjå, dat beteekent: boetå = dom (boetĕng), lo = die, tjåjå = te vertrouwen [2]) omdat ik een dom, eerlijk mensch was, kon ik vertrouwd worden.

Vorst Hadji-djåjå-båjå zeide: „„Hé, gij Kijai! gij zijt een eerlijk mensch, dien ik vertrouwen kan om op uwe nakomelingen een wakend oog te houden [3]). Mij wordt slechts vergund hier als vorst te regeeren. Het wel en wee van het rijk is aan U toevertrouwd en gij moet het maar zelf weten [4])!""

---

1) Elk dorp heeft zijnen eersten ontginner, zijnen oudsten inwoner (tjakal-bakal), die thans als heilige, als beschermer van het dorp wordt beschouwd. Zijn graf ligt dikwijls in den kom van het dorp, meestal onder lommerijke boomen en de inlander brengt bij elke bizondere gelegenheid of op bepaalde heilige dagen daar bloemen en borèh als offer heen.

2) dus boetå-lo-tjåjå beteekent: een dom mensch, die te vertrouwen is.

3) n. l. als beschermgeest (Tjakal bakal zie boven).

4) n. l. wat er alzoo noodig is en er gedaan moet worden voor het heil der menschen.

Daarom werd ik Boetå-Lotjåjå genaamd.

De naam van mijnen broeder Kijai Dåkå werd als naam aan een dorp gegeven; hij kreeg den naam van Toenggoel-woeloeng en werd tot krijgsoverste aangesteld.

D. „Hoelang heeft Hadji-djåjå-båjå als vorst geregeerd en waar ligt nu de plaats, waar hij zijn paleis gebouwd heeft.

S. „Het paleis werd gesticht ten Oosten van de rivier en heette Pamĕnang. Daarom had het rijk Kĕdiri, voor dat het dezen naam kreeg, twee namen Dåhå èn Pamĕnang. Dåhå heette het land, en Pamĕnang het paleis [1]).

De reden, dat het paleis Pamĕnang werd genoemd, is, omdat te dien tijde op geheel Java vorst Hadji-djåjå-bajå de eenige overwinnaar was, die den bijnaam kreeg van: „Kang malang-malang poetoeng, kang rawe-rawe rantas" [2]).

Alzoo was zijn regeeringstijd rustig en gebeurde er niets, daarom is de geschiedenis van den vorst Hadji-djåjå-båjå in Kĕdiri kort, wegens de vrede valt er niets te vertellen.

De vorst en zijne onderdanen, groot en klein, legden slechts alles aan, wat tot hun vermaak en genoegen strekken kon en dikwijls ging hij des avonds met zijne dochter, de vorstin van Pagĕdongan, naar zijn lustoord Wånå-tjatoer. Die hem steeds moesten vergezellen, waren Toenggoel-woeloeng en ik. Daar aangekomen, zette hij zich dikwijls op het voorerf van het buitenverblijf neder om de handelingen van elk zijner onderdanen in 't bizonder na te gaan. Daarom bestaat tot nu toe ten westen van de ruïne der stad Pamĕnang een bosch Tjatoer genaamd [3]), want tijdens de

---

1) De naam van het paleis was in Javaansche rijken tevens de naam van de hoofdplaats, die meestal naar het paleis genoemd werd.

2) Wat dwars ligt breekt af en wat in franjes afhangt, wordt afgerukt. d. w. z. dat alwie zich tegen hem durfde verzetten het onderspit delven moest.

3) naar dat buitenverblijf geheeten.

regeering van Hadji-djåjå-båjå, vroeg hij, wanneer hij moeielijkheden had, mij en mijnen broeder Toenggoel-woeloeng, om daar (in zijn lustoord) al de moeielijkheden des rijks te bespreken.

Naar mijn weten, aten de vorst en zijne dochter, de vorstin van Pagĕdongan nooit rijst of vleesch; wat zij eens in de zeven dagen aten, was het meel van koenir en tĕmoelawak [1]) en het beste voedsel, dat zij aten, was pap van maïs met gajam [2]) daarom zijn tot nu toe ten zuidwesten van de ruïne der stad Pamĕnang dorpen gelegen, welke Koenir en Tlawak heeten en ten Westen dier stad is een dorp, 't welk Djagoeng en ten Noordoosten daarvan een dorp, 't welk Gajam heet, voorheen lusttuinen van koenir, tĕmoelawak, djagoeng en gajam van den vorst.

De vorst was een ziener [3]) en wist alles voordat het hem verteld werd, alleen omdat hij zulk een streng asceteleven leidde.

Dĕrmå-Kåndå vroeg aan Boetå-Lotjåjå: „Is het de vorst Hadji-djåjå-båjå, die den loop des tijds, welke nog niet verloopen is, heeft vastgesteld [4]) en waarvan in het boek Djåjå-båjå melding wordt gemaakt.

S. „Jawel! maar er bestaan 3 dergelijke legenden:

De één is de legende van Sèh Sĕbakir, gezant van den vorst van Turkije, die Java in bescherming nam, en op den berg Tidar (in Kĕdoe) of in Patjitan woonde, Java met menschen

---

1) Koenir en tĕmoelawak zijn beide eene soort wortelstok. De 1e bij ons bekend onder den naam Kurkuma en de 2e is oranjekleurig en zeer bloedzuiverend. Volgens sommigen is de tĕmoelawak een probaat middel tegen leveraandoeningen.

2) Gajam is een socrt van noot, die gekookt zeer goed smaakt.

3) Hadji-djåjå-båjå was volgens de Javanen de incarnatie van de godheid Wisnoe, daarom wist hij alles, voor dat men het hem vertelde. (꧋ꦮꦶꦱ꧀ꦤꦸ).

4) dus, die eene tijdrekening, een kalender, vastgesteld heeft.

bevolkte en die ook een Javaansche tijdrekening verordende, welke tot nu toe het jaar 1761 telt. Deze heeft ook den loop van den tijd, die nog niet gepasseerd is, geregeld, evenals de vorst Hadji-djåjå-båjå; dit werk wordt ook genoemd het boek Djåjå-båjå.

De tweede is de legende van den vorst Hadji-djåjå-båjå in Kĕdiri; welke ik hier vertel.

De derde is die van vorst Bandjaran-sari, den laatsten vorst van Djĕnggålå, die naar Sĕgaloeh verhuisde.

Hebben die werken denzelfden titel, hoewel zij een weinig van elkaar verschillen, hebben zij toch dezelfde strekking; want de vorst Bandjaran-sari was de incarnatie van vorst Hadji-djåjå-båjå van Kĕdiri [1]), daarom waren hunne bovennatuurlijke krachten gelijk en konden zij alle geesten beheerschen.

Te dien tijde was er eene vrouwelijke Boetå [2]), die den vorst Hadji-djåjå-båjå het hof kwam maken en het land binnentrok. Voordat men den vorst kon mededeelen, wat haar doel was, baarde zij bij het volk reeds opzien, daar de menschen van Dåhå nog nimmer Boetå's gezien hadden.

Daarop omsingelden wij haar met ons velen, ik viel haar met Toenggoel-Woeloeng aan. Toen stortte zij neder, doch was niet dood. Zij heette Njai en was afkomstig uit Lodôjông aan het Zuiderstrand, haar doel was om bijzit van den vorst te worden.

---

1) De Javaansche geleerden hebben dus beschreven het leven van Hadji Djåjåbåjå en Bandjaran sari en die beschrijvingen werden genoemd het boek Djåjåbåjå maar feitelijk de geest dezer beide personen één volgens dezen schrijver, nl. de incarnaties van Wisnoe. Volgens de Javaansche mythologie hebben de Goden in de eerste eeuwen van het menschelijk geslacht zich in verschillende vorsten van Java geincarneerd.

2) Boetå is een monsterachtig groot en krachtig menschenras in de oude legende der Javanen, dat menschen at en hun bloed uitzoog.

Toen ik den vorst daarvan kennis gaf, kwam Zijne Majesteit haar zien en toen hij haar ondervroeg, vertelde zij hetgeen hier boven is medegedeeld.

„Als dat je verlangen is," zeide de vorst, „staan de verhevene Goden het niet toe, maar ik wil je eene voorspelling doen: Later na mijn versterf, ongeveer over 20 jaren, zal hier ten Westen een vorst regeeren, zijn land heet Prambanan, zijn naam is Prawåtå-Sari; hij is door de Goden bestemd om je man te worden."

Niet lang daarna stierf zij [1]).

De vorst had veel rouw en zeide mij, dat hij het dorp ten Zuiden van Mĕnang den naam van Goemoeroeh gaf, want tijdens wij de boetå Kjai te dier plaatse omsingelden, was de menigte zeer luidruchtig (gĕmoeroeh). Men maakte van de boetå een beeld van steen. Dat beeld noemde men Rĕtjå Njaï.

Tot heden ten dage is dat steenen beeld nog in het dorp Njaèn, ten Zuiden van de stad Mĕnang. Het dorp kreeg den naam van Njaèn naar het steenen beeld, dat 14 voet hoog is en om het middel gemeten een omtrek heeft van 13 voet. De oogen zijn zoo groot als een schoteltje van een theekopje en het zit met opgetrokken beenen.

Bij het opgaan tot de Godheid van den vorst Hadjidjåjå-båjå en zijne dochter de vorstin van Pagĕdŏngan werden Toenggoel-woeloeng en ik ook onzichtbaar [2]) maar de laatste wil van den vorst was, dat ik in den grot Selå-

1) Ondanks de boetå stierf, kan toch de voorspelling van den vorst uitkomen, want volgens het oude geloof der Javanen, kan zij weder op aarde terug komen, wanneer de door den Goden vastgestelden tijd, dat zij de echtgenoote van dien vorst moest worden, is aangebroken.

2) Zij bleven als geesten op aarde voortleven.

bale, in den berg Klŏtŏk zou verblijven en Toenggoel-woeloeng in den berg Kĕloet, om voor al de geesten te zorgen.

Het gebied ten Westen van de rivier zou door mij uit den grot Selå-bale en dat ten Oosten door Toenggoel-Woeloeng uit den berg Kēloet geregeerd worden.

De last van den vorst aan mij en aan Toenggoel-woeloeng luidde: „Jelui moeten mij niet verkeerd begrijpen. Dat ik de oudste: d. i. Boetå-Lotjåjå ten westen van de rivier laat regeeren, is, omdat dat gebied een rustige streek is, waar niet al te veel kwesties voorkomen, en tevreden is door een oud mensch bestuurd te worden.

De reden, dat ik de jongste, Toenggoel-woeloeng ten oosten der rivier heb geplaatst, is, omdat het een rumoerige streek is, waar vele geschillen voorkomen.

Aangezien de berg Kĕloet eens om de 16 jaren vuur en lava uitbraakt en dorpen of bosschen, die producten opleveren, welke door den mensch gegeten kunnen worden, verwoest, moet jij goed op hem passen; en niet toestaan, dat zijne lava van den ouden weg afwijkt.

Indien hij een dorp, waar menschen in wonen, overstroomen wil, dan moet jij hen, voordat de lava er heen stroomt, een zeer duidelijk teeken of eene aanwijzing in den droom geven. Laat de lieden hun dorp verlaten, opdat niemand verongelukke.

De bosschen op den berg Kĕloet leveren veel op, wat de menschen eten kunnen, die moet gij goed bewaken, opdat ze niet, door de lava worden overstroomd.

Wanneer iemand het durft wagen, boomen in het bosch, die vruchten voortbrengen, welke door den mensch gegeten kunnen worden, te bederven, moet gij hem plagen; gij moet het niet toestaan, dat hij ze bederft, opdat die

bosschen tot schuilplaats [1]) van de arme bewoners der aangrenzende landen dienen mogen, maar sta dezen niet toe, dat zij te veel producten naar hun land medenemen."

Daarom durven de lieden, die nabij den berg Kĕloet wonen, tot heden toe geenen levenden boom, welke vruchten oplevert, die de mensch eten kan, om te hakken, want worden zij niet door tijgers geplaagd, dan worden zij gek, zooveel te meer wanneer er lieden zijn, die het durven wagen, daar ongeoorloofde liefdesbetrekkingen aan te knoopen, dan is het zeker, dat zij gevaar loopen door tijgers te worden geplaagd, want de last van den vorst Djåjåbåjå is, dat indien lieden zich daar gaan vestigen, zij geene slechte inborst mogen hebben, bovendien kan het land Kĕdiri ten oosten van de rivier als schuilplaats dienen van arme lieden, maar als zij rijk geworden zijn, mogen zij niet weggaan.

Als zij, al wat zij in Kĕdiri verworven hebben, naar hun eigen land brengen, verliezen zij alles spoedig weder, omdat Toenggoel-woeloeng het verbiedt.

Tot heden toe regeer ik over de geesten ten westen van de rivier, ik woon in Selå-bale; Toenggoel-woeloeng woont op den Kĕloet.

De vorst had eenen dienaar, dien hij zeer lief had, genaamd Kråmå-troenå. Deze werd ook onzichtbaar [2]) en werd belast met de bewaking van den bron in het dorp Kalassan, ten Zuidoosten van de stad Mĕnang, en ten westen van den berg Kĕloet.

Thans is het nog gebruikelijk gebleven, dat de lieden, die een stuk sawah bezitten, en water uit dien bron krij-

1) n. l. om hun levensonderhoud te zoeken door inzameling der boschproducten.

2) d. w. z. hij bleef als geest voortleven.

gen, daar offeren, wanneer zij gebrek aan water hebben en tot Krâmâ-troenâ bidden, terwijl, als zij in het water plassen, de bron dan een weinig meer water geeft.

Na het opgaan (tot de goden) van den vorst Hadji, djâjâ-bâjâ, werd de stad Dâhâ een woud, het paleis [1]) verplaatste zich naar Poerwâ-tjaritâ, d. i. Mĕndang-Kamoelian [2]) en daar regeerden achtereenvolgend zeven vorsten.

Vorst Sindoelâ werd opgevolgd door zijnen zoon, vorst Dewâtâ-tjĕngkar, die door iemand van den overwal werd opgevolgd, genaamd Adji-sâkâ. Vervolgens werd het land veroverd door Danis-swârâ, zoon van Dewâtâ-tjĕngkar, ook vorst Kaskâjâ of Trimah-Poenggoeng genaamd. Deze werd opgevolgd door zijnen zoon, vorst Kĕlâpâ-gading en deze door zijnen zoon vorst Moending-wangi en deze weer door zijnen zoon Moending-sari.

Het rijk Mĕndang-Kĕmoelian werd aangevallen en gedurende 120 jaren werd er hevigen strijd gevoerd. Het werd veroverd door Prawâtâ-sari, vorst van Prambanan, den broeder van vorst Moending-wangi.

Het paleis verplaatste zich naar Prambanan, gedurende de regeering van twee vorsten, die 10 windoes (80 jaren) geduurde. In Dâhâ werd slechts een stadhouder te Pandjĕr, ten zuidoosten van de ruïne van de stad Mĕnang geplaatst.

Wat de rijken Poerwâ-tjaritâ of Mĕndang-Kamoelian en Prambanan betreffen, daar behoef ik niets van te vertellen, dewijl ik er zelf niets van af weet. Wat ik wel weet, is hetgeen hier te Kĕdiri plaats vond. De bestuurder was de stadhouder van Pandjĕr."

D. „Wat is de reden, dat in het dorp Mĕnang geene ruïne van het groote paleis meer te vinden is?"

1) dus ook de hoofdplaats.

2) Poerwo-tjâritâ is de hoofdplaats van Mĕndang-kamoelian.

S. „Aangezien het dikwijls door lava uit den Kĕloet werd overstroomd, is de ruïne met zand bedekt en niet meer te zien.

Het buitenverblijf Wånå-tjatoer, de lusttuin Bagindåwati, het buitenverblijf Såbå werden ook met zand en asch uit den Kĕloet bedekt.

Van de stichtingen van vorst Hadji-djåjå-båjå bestaan er nog vier:

1e een tempel in het dorp Proedoeng,

2e de tempel Tegå-wangi,

3e de tempel Soerå-wånå, allen ten noordoosten van de stad Mĕnang en

4e een steenen beeld van een paard in het dorp Bôgĕm."

D. „Toen de vorst Hadji-djåjå-båjå een steenen beeld van een onopgetuigd paard met twee koppen, waarvan de achterzijden tegen elkaar staan in het dorp Bogĕm oprichtte, en door een greppel omringde, wat bedoelde hij daarmede. Men kan dat onnuttig werk noemen, dat den kleinen man benadeelt."

S. „De vorst zeide aldus tot mij: „Gij moet weten, Boetå Lotjåjå! Mijne bedoeling met de oprichting van dat steenen beeld van een onopgezadeld paard met 2 hoofden en door een greppel omringd in de desa Bôgĕm is, dat ik een zinnebeeld daar stellen wil ter herinnering aan de eischen van het land Java, opdat in latere dagen, na mijn vertrek, al wie dit beeld aanschouwt, het verlangen der bewoners van Java wete.

Bôgĕm beteekent de bergplaats van het schoonste edelgesteente. De beteekenis van de omsingeling met een greppel is, dat het onschendbaar is; de beteekenis van het onopgetuigde paard is, dat het een gemakkelijk en niet

kostbaar voertuig is en de beteekenis van de koppen tegen elkaar is, dat de zienswijze, de wil, tweeledig is. Je moet weten, dat later na mijn vertrek al de vrouwen van het land Kĕdiri een tweeledig verlangen zullen hebben. Zij zullen niet tevreden zijn met één man vleeschelijke omgang te hebben, zij willen graag dat genot nog met eenen anderen dan haren man smaken, en zullen er dus vele vrouwen zijn, met wie men vleeschelijke gemeenschap hebben kan, zonder veel kosten en zonder de toestemming van den vorst [1]) of van hare ouders.

Wanneer zij aangenaam den bijslaap kunnen doen, worden zij daarna gehuwd en kunnen zij het niet, dan worden zij niet tot vrouw genomen."

De stadhouder van Pandjĕr was een liefhebber van hanengevechten, daarom kwamen er elken dag vele personen, die hanen in het voorportaal lieten vechten.

Daar was ook een man genaamd Gĕndam-sĕmårå-dånå. Hij woonde in het dorp Djalas, ten westen van den berg Kĕloet, hij zag er buitengewoon goed uit. In heel Java was er geen, wiens schoonheid op de zijne geleek, zoodat de vrouwen hem op velerlei wijze bezongen. Vele vrouwen uit het land Dåhå waren op hem verzot en maakten hem het hof. Anderen kwamen daar alleen om zijne schoonheid te zien.

Gĕndam-Sĕmårå-dånå ging op weddingschap uit naar het paleis van den stadhouder van Pandjĕr om zijn haan te laten strijden.

---

1) In vroegere jaren mocht eene maagdelijke vrouw niet trouwen zonder de vergunning van den Vorst. Deze moest het meisje eerst zien of hij haar zelf als bijzit nemen of haar aan zijne familieleden of onderdanen als vrouw geven wilde. Eerst als de Vorst over haar niet beschikte konden de ouders haar uithuwelijken. Ik meen dat in de vorstenlanden nog een dergelijk gebruik bestaat.

Bij zijne aankomst aldaar, werd van wege de vele menschen, die naar hem kwamen kijken, eene opschudding onder de bewoners van Dåhå veroorzaakt.

Toen Gĕndam-Sĕmårå-dånå en de stadhouder van Pandjĕr hunne hanen in het voorportaal lieten vechten, kwam de vrouw van den laatsten daar en werd smoorlijk op Gĕndam-Sĕmårå-dånå verliefd.

De stadhouder merkende, dat zijne vrouw verzot was op Gĕndam-Sĕmårå-dånå, werd zeer boos en stak naar dezen met een kris en trof verkeerdelijk zijn schouderblad.

Gĕndam-Sĕmårå-dånå wreekte zich, hieuw op den stadhouder in met een sabel en trof zijne linkerborst.

Aangezien verhaald werd, dat de stadhouder van Pandjĕr te dien tijde eene bron van levend water bezat, welke, hoeveel wonden men ook had, die oogenblikkelijk genas, wanneer men zich daarin baadde, liep hij dadelijk naar die bron toe.

Gĕndam-Sĕmårå-dånå liep hem achterna.

Toen zij nabij de bron kwamen, schreeuwde Gĕndam-Sĕmårå-dånå hem deze uitdaging toe: „Het is, als stamme hij niet af van eenen krijgsman, de stadhouder van Pandjĕr! In den strijd loopt hij weg, om hulp bij het water te zoeken. Als gij waarlijk een krijger zijt, houd stand, laten wij zien, wie de taaiste huid, wie de hardste beenderen bezit."

Toen de stadhouder de uitdaging, die Gĕndam Sĕmårå-dånå hem toeriep hoorde, hield hij stand, ging zitten en stierf.

Toen Gĕndam-Sĕmårå-dånå daar aankwam, was de stadhouder al gestorvcn en lag voor de bron met het gezicht naar het Noorden gekeerd.

Gĕndam-Sĕmårå-dånå werd toen door de menigte nagezet en hij vluchtte naar Djalas terug.

Toen 't dorp Djalas door de lieden doorzocht werd, verschool zich Sĕmårå-dånå, dook in 't water van de bron Kalassan, verdween en bleef tot heden onzichtbaar.

D. „Is het die Gĕndam-Sĕmårå-dånå, waarvan verhaald wordt, dat hij het toovermiddel geworden is om vrouwen te bekoren?" [1])

S. „Ja!"

Na den dood van den stadhouder van Pandjĕr lieten zijne familieleden een steenen beeld van hem maken, dat thans nog in het dorp Pandjĕr staat.

In Dåhå was gedurende 10 jaren, geen opperbestuurder meer.

Te dien tijde was er iemand, Djåkå-bĕgadoeng genaamd, wonende in de desa Gadoeng, thans Gadoengan genoemd, ten N. W. van den bcrg Kĕloet. Hij had 2 broers. De één heette Djåkå-bĕsåwå, de ander Djåkå-mĕndåwå, beiden woonden ten N. van den berg Kĕloet, ten W. van den berg Rĕdjoenå (Ardjoenå thans).

Er werd verhaald, dat Djåkå-bĕgadoeng en zijne broers onsterfelijk waren, daar zij het toovermiddel Pontjå-sånå [2]) bezaten en ieder er een tijger op na hield, daarom werden zij door alle dorpen in 't land Dåhå gevreesd.

Zij hadden duizenden buffels en koeien en niemand dorst er van te stelen, omdat men bang was voor de bovennatuurlijke macht van Bĕgadoeng en vreesde door den tijger te worden opgevreten. Bĕgadoeng huwde eene vrouw uit het dorp Morangan.

1) Volgens 't Javaansche geloof kan men vrouwen bekoren, indien men Gĕndam Sĕmårå dånå aanbidt en hem een offer brengt. Dat aanbidden geschiedt door een tåpå (niet eten en drinken gedurende zekeren tijd en op de één of andere heilige plaats den nacht doorbrengen) te leiden.

2) Pontjå-sånå, pontjå beteekent 5; sånå plaats. Ieder die dit toovermiddel bezat was onstervelijk.

Eens op een dag was de vrouw van Bĕgadoeng boos geworden en keerde naar het dorp Morangan terug. Toen zij in 't dorp Proedoeng kwam, ging zij voorbij 't huis van den vioolspeler Singå-bĕtå, die juist bezig was zijne viool te bespelen.

Verhaald wordt dat toen Bĕgadoeng merkte, dat zijne vrouw boos was weggeloopen, hij haar volgde naar het dorp Morangan, aldaar naar haar zocht en haar niet terugvond. Hij keerde daarop huiswaarts.

Toen hij het huis van Singå-bĕtå passeerde, liep hij aan en zag, dat zijne vrouw daar was. Hij voer tegen Singå-bĕtå uit, denkende, dat hij zijne vrouw beminde en raakte met hem aan het vechten.

Hij greep Singå-bĕtå bij zijne linker en rechter dij en scheurde hem in tweeën. Deze greep Bĕgadoeng bij zijn hoofd, draaide het om, het brak af en Singå-bĕtå smeet het naar 't Westen. Het viel in 't dorp Singkal, ten W. van de rivier, van Proedoeng op een afstand van één post afliggende.

Om die reden kon Djåkå-bĕgadoeng niet meer herleven, aangezien het hoofd en het lichaam door eene rivier gescheiden waren.

De broeder van Singå-bĕtå, genaamd Djåkå-båjå vernemende, dat zijn broeder dood was, hield zijn adem in het dorp Proedoeng in (en stierf) [1].

Toen Djåkå-bĕsåwå en Djåkå-mĕndåwå vernamen, dat hun broeder Bĕgadoeng gestorven was, verdwenen zij.

De nazaten van Bĕgadoeng, Singå-bĕtå en Djåkå-båjå maakten van hen steenen beelden.

1) In Javaansche verhalen komt het „adem inhouden" veel voor, ik laat het daar of het mogelijk is, dat iemand zoolang zijn adem inhouden kan, tct dat hij sterft.

Op dit oogenblik zijn die er nog.

De kleeren van Bĕgadoeng, Bĕsåwå en Mĕndåwå werden door hunne nazaten tot heilige goederen verklaard [1]).

Tot heden toe zijn in de dorpen Gadoengan, Bĕsåwå en Mĕndåwå plaatsen, waar de heilige goederen bewaard worden, welke nog van dien tijd dateeren.

Niet lang daarop werd Sri-gĕntajoe, tweede vorst van Prambanan. Hij had 4 broers.

De oudste heette Among-tani, de tweede Sandang-garbå de derde Karoeng-Kålå, de vierde Pĕtoeng-mĕlaras en hij zelf was de jongste.

De wensch van hunnen vader, den vorst Prawåtå-sari was, om zijne vijf zonen tot vorsten te verheffen. De oudste zoon, Among-tani, maakte hij vorst der landbouwers van het eiland Java en deze erkenden hem als hunnen vorst.

Sandang-garbå maakte hij vorst der handelaren, die hem als vorst erkenden en hij moest zijn paleis te Djapårå hebben. Daarom indien de handelaren van Java aan Sandang-garbå offeren willen, behalen zij veel winst en bijaldien zij geen winst krijgen, lijden zij ook geen verlies.

Karoeng-kålå werd de vorst van alle slachters op Java en deze werden gelast hem als vorst te erkennen.

Pĕtoeng-mĕlaras werd vorst gemaakt van alle bergbewoners, die arensap inzamelen.

Na den dood van den ouden vorst van Prambanan

---

1) In enkele dorpen op Java vindt men kleederen, wapenen, huisraad etc. welke heilig zijn verklaard en die volgens bewering der dorpelingen afkomstig zijn van de één of andere heilige of van personen uit de Javaansche geschiedenis. De bewaarder, djoeroe koentji, leeft van de giften der personen, die dergelijke voorwerpen komen vereeren. Mij is bij onderzoek gebleken, dat die goederen vooral afkomstig zijn van de eerste ontginners van het dorp (tjakal bakal) waar ze bewaard worden. Enkele heeten afkomstig te zijn van de wali's.

Prawåtå-sari werd zijn jongste zoon Sri-gĕnṭajoe, aangewezen hem op te volgen.

Zijne vier broeders bleven vorsten; op verzoek van hunnen vader mocht daarin geene verandering gebracht worden, doch zij brachten telken jare eene schatting op aan den vorst Sri-gĕnṭajoe.

D. Is die vorst van Prambanan degene, van wien verhaald wordt, dat hij menschen at?"

S. „Ja."

D. „Waarom at de vorst zijne eigene dienaren op, die ook menschen waren?"

S. „Zoo was het; velen die het gehoord hebben, begrepen het verkeerd. De vorstin Båkå, gemalin van den ouden vorst van Prambanan, Prawåtå-sari, was de incarnatie van de Boetå-njaï, waarvan ik hierboveu heb verteld.

De voorspelling van den vorst Hadji-djåjå-båjå aan de boetå was, aangezien zij erg verlangde de gemalin te worden van eenen Javaanschen vorst, dat haar vergund [1]) werd de menschengedaante aan te nemen en vorstengemalin te worden, doch slechts van één vorst en niet van latere vorsten [2]).

Daarop veranderde zij zich als mensch en werd de gemalin van den vorst van Pfambanan.

De naam Njai bleef zij behouden en heette vorstin Njai Rårå-djonggrang, want hare grootte en hoogte overtrof die van alle menschen en hare schoonheid die van al de vrouwen van Java, daarom werd zij tot gemalin door den vorst genomen, wegens hare schoonheid.

Toen leverde zij gevaar op voor de menschen daar zij

---

1) n. l. door de Godheid dus door Batårå Goeroe.

2) n. l. door incarnatie's weer gemalin te worden van latere vorsten.

ze opat en werd daarom genoemd vorstin Båkå. Zij die het niet recht wisten, noemden haar vorstin Boetå. Dáárom werd zij genoemd vorstin Båkå, omdat Båkå beteekent Bokong (bil).

De reden, dat zij Båkå genoemd werd, was, omdat hare billen groot waren.

Haar eigenlijke naam was Njai [1]) Rårå-djonggrang, omdat hare lengte en grootte die van anderen overtroffen. Hare kleur was zeer schoon, waarom zij als gemalin door den vorst genomen werd.

Toen haar gemaal ontdekte, dat zij menschen at, ontzegde hij haar 't huis en vluchtte zij naar Pånårågå, waar zij in de bosschen stierf.

Na haar vertrek werd zij naderhand in steen afgebeeld en plaatste de vorst het voor de poort om te dienen als herinnering aan de schoonheid zijner gemalin dèwi Rårå-djonggrang, die hij had weggejaagd en tot troost zijner kinderen, die toen nog jong waren, wanneer zij naar hunne moeder mochten vragen opdat zij dan tevreden mochten zijn met haar beeld alleen.

Van toen af werden de Javaansche vrouwen njai genoemd, volgende de naam van Njai Rårå-djonggrang en die naam njai werd beschouwd als eerenaam voor de hoogste klasse, daarom werd zij door anderen nagevolgd."

D. „Heeft die vorstin Båkå kinderen bij den vorst van Prambanan, Prawåtå-sari, gekregen?"

S. „Ja; wat ik hier boven vertelde was het verhaal van den vorst Sri-gĕnṭajoe. Deze had vijf kinderen. De oudste was eene dochter, genaamd Rårå-soetji-wanoe-såbå, die

---

1) Wat van kijai is gezegd ten opzichte van mannen, geldt 't zelfde voor njai ten aanzien van vrouwen.

niet trouwen wilde. De tweede (een zoon) heette Lĕmboe-ami-loehoer, de derde Lĕmboe-amĕrdadoe, de volgende Lĕmboe-pĕngarang. De jongste heette Lĕmboe-mĕrdjåjå.

De wensch van den vorst was, om al zijne 4 zoons tot vorsten te verheffen.

Lĕmboe-ami-loehoer werd vorst van Djĕnggålå, genaamd Déwå-Koesoemå; Lĕmboe-mĕrdadoe vorst van Dåhå, genaamd Poedja-ning-rat;

Lĕmboe-pĕngarang werd vorst van Ngoerawan, genaamd Poedjå-déwå;

Lĕmboe-mĕrdjåjå werd vorst van Pånårågå, genaamd Poedjå-koesoemå.

Wat de vorst Sri-gĕntajoe betreft, hij werd oppervorst van Java, in 't rijk Djĕnggålå resideerende.

De hierboven genoemde drie vorsten waren aan Djĕnggålå ondergeschikt.

Het rijk van Prambanan verdween toen.

Rårå soetji-wanoe-såbå waakte over hare vier broeders [1]). Wanneer zij te Djĕnggålå vertoefde, leidde zij een kluizenaarsleven op den berg Poetjangan, als zij te Dåhå verbleef, hield zij een asceteleven in het dorp Kondå-irèn.

D. „Waar ligt de ruïne van het paleis van den vorst Lĕmboe mĕrdadoe?"

S. „De stad Kĕdiri lag ten W. van de rivier, ten O. van het dorp Klôṭôk, waar op de heuvels nog vele witte steenen liggen. Ten O.... van dat dorp lag het paleis van Kĕdiri. Maar zijnen zoon Radèn Mĕlåjå-koesoemå gelastte de vorst aan den oostkant der rivier, in de desa Goenoengsari te wonen.

---

1) Als heilige, want zij bleef ongetrouwd en leidde een ascete leven; zij werd geraadpleegd in moeielijke omstandigheden.

De ruïne van diens verblijf is thans de Sĕntånå-gĕdong [1]) geworden.

De plaats van de Waringin-koeroeng [2]) wordt thans door de passar-pon ingenomen, die passar-Goenoengsari genoemd wordt, omdat het een overblijfsel van de aloen-aloen (plein) van Radèn Goenoeng-sari is.

D. „Wat is de reden, dat de naam van het land Dåhå veranderd werd in Kĕdiri?"

S. „Te dien tijde werd Dèwi-Kili-Soetji, die eene vrouw en ascete was, door al de bewoners van Java als de alleroudste [3]) beschouwd.

Toen de vorst Lĕmboe-mĕrdadoe een paleis stichtte ten W. van de rivier, werd de naam van het land veranderd en werd het genoemd Kĕdiri, ontleend aan den aard van Dèwi-Kili-Soetji, opdat het welvarend mocht worden en deze keurde het goed.

De beteekenis van Kĕḍi is eene vrouw, die maandelijks geen bloed verliest [4]), diri beteekent hooghartig, Kĕdiri beteekent dus eene hooghartige vrouw. Daarom zijn de vrouwen uit Kĕdiri geboortig hooghartig, voortspruitende uit den aard van Dèwi-Kili-soetji. Daarom verloor Kĕdiri het altijd, wanneer de vijand tegen hem en won het immer, wanneer het tegen den vijand optrok.

De waarde der vrouwen blijkt eerst op reis. Wanneer

---

1) Thans nog gelegen ter hoofdplaats Kĕdiri en dient sedert langen tijd tot begraafplaats van de regenten en diens naaste familieleden.

2) De waringin-koeroeng heet de waringinboom midden op de aloon aloon geplant en is van een hekwerk omringd (koeroeng). Meestal staan er twee een z. g. mannelijke en een vrouwelijke. Dit zelfde vindt men thans nog veel voor regentswoningen.

3) d. w. z. als de voornaamste en heiligste, voorwie een ieder achting en eerbied heeft.

4) En dus feitelijk onvruchthaar is.

zij thuis zijn, zijn zij de dienstboden der mannen, de beteekenis van Kĕdiri is dus het vrouwenland."

D. „Ik heb het boek Djåjå-koesoemå gelezen. Daar wordt verhaald, dat de prins van Djĕnggålå Radèn Pandji-Joedå-rawis-srĕnggå trouwde met de prinses van Kĕdiri, genaamd Dèwi-Sĕkar-tadji. Daarop werden zij per schip naar Djĕnggålå teruggebracht.

Toen het schip door de zee Roepak, de zeestraat tusschen Bĕlambangan en Bali, voer, brak het en al de menschen, die daarop waren, trachtten ieder hun eigen leven te redden, zoodat Pandji-Joedå-rawis-srĕnggå op Bĕlambangan te land kwam en daarop naar Djĕnggålå terugkeerde. De prinses van Kĕdiri Dèwi-Ragil-koening, de mènak agoeng en de mènak Tjaho kwamen in de baai van Bali te recht. Op Bali gekomen, werd zij vorst, genaamd Djåjå-lengkårå [1]). Dèwi-Ragil-koening maakte tot Patih den Patih Djåjå-asmårå. De mènak-agoeng en de mènak-tjaho werden tot nijåkå [2]) benoemd.

Toen te Ngoerawan vernomen werd, dat er te Bali kortelings een vorst was uitgeroepen zonder dat het aan genoemd rijk gerapporteerd werd, trok het tegen Bali op. Die als veldoverste den last had tegen Bali op te trekken was Radèn Pandji Djåjå-koesoemå, d. i. Radèn Pandji Joedå-rawis-srĕnggå, prins van Djĕnggålå en zijn jongere broer Radèn Pandji Sastrå-miroedå, benevens al de boepati's van Djĕnggålå en Ngoerawan.

Is het nu waar òf is het eene leugen, dat er eene vorstenbruid was, die van haren bruidegom gescheiden, in een ander land zelf vorst was geworden. Dat is ongerijmd."

---

1) dus zij gaf zich voor een man uit(?)

2) nijåkå's zijn de raadslieden van den vorst, de rijksgrooten.

S. „Dat bericht, 't welk in 't boek Djåjå-koesoemå wordt medegedeeld, is een leugen.

Zangers [1]) zijn domooren en kunnen niet gissen òf een bericht eene leugen òf eene waarheid bevat en houden er slechts van om hardop zingende te lezen.

Als zij kluchtige en wulpsche verhalen lezen, dan denken zij verder niet over den zin òf de beteekenis daarvan na. Bedenk eens! Te dien tijde waren er op Java 4 vorsten. Als Bali weerspannig was en strooptochten maakte, waarom werd het niet beoorloogd door Djĕnggålå, maar door Ngoerawan en Bali lag dichter bij Djĕnggålå dan bij Ngoerawan, dat wijst reeds op een leugenverhaal.

Aangezien te dien tijde Java buitengewoon welvarend was en nergens strijd gevoerd werd, was er niets te vermelden.

De grooten en het volk legden slechts vermakelijkheden aan. Er was dus niets te vermelden; als men alleen vertelde, dat zij aten, sliepen en genoegens bedachten dan zou dat van weinig belang en bovendien min zijn, derhalve verzon men voor de waarheid eene leugen, zooals het verhaal van Djåjå-koesoemå of Koedå-nårå-wongså.

In werkelijkheid was het op Java te dien tijde, zooals ik het hier beneden mededeel. De Vorst van Djĕnggålå Lĕmboe-ami-loehoer had drie kinderen, van zijne echte vrouw twee jongens en een meisje. De oudste was Pandji-Joedå rawis-srĕnggå, later Djåjå-koesoemå genaamd.

Zijn jongere broeder was Radèn Pandji Sastrå-miroedå. De jongste, een meisje, heette Dèwi Onĕngan, ook Ragil-koening genaamd. Die van de bijvrouwen waren velen; maar van hen geef ik de afzonderlijke namen niet op.

---

1) d. z. lezers; een Javaansch werk over de oude geschiedenis is altijd in poëzie geschreven, en wordt door de lezers steeds op een zingende toon gelezen (måtjå).

De vorst van Kĕdiri had drie kinderen. De oudste was een meisje, genaamd Dèwi Sĕkartadji of Dèwi Tjondrå-kirånå, diens jongere broeder, heette Radèn Goenoeng-sari of Radèn Mlåjå-koesoemå. De jongste dochter heette Dèwi Mindåkå.

De vorst van Ngoerawan had drie kinderen; de oudste was een meisje genaamd Dèwi Soerèng-rånå, de tweede Dèwi Koemoedå-ning-rat, de jongste was een zoon genaamd Radèn Sindjang-lånå,

Volgens verlangen van den vorst van Djĕnggålå wilde hij zijnen zoon Radèn Pandji Joedå-rawis-srĕnggå uithuwelijken aan de dochter van zijnen broeder, den vorst van Kĕdiri, Dèwi Sĕkar-tadji.

Toen riep hij zijnen patih genaamd Koedånå-warså en gaf hem een brief met dezen last: „Patih! ik gelast jou naar Kĕdiri te gaan en dezen brief aan mijnen broeder, den vorst van Kĕdiri te geven. Zijne dochter Sĕkar-tadji vraag ik en zal haar in 't huwelijk vereenigen met Pandji. Neem ook Pandji mee, dan kan hij tevens zijnen oom bezoeken en zien hoe Sĕkar-tadji er uit ziet, die zijne vrouw worden zal en ook zijne zuster Dèwi Onĕngan. Ik zal jou doen vergezellen door Djoeroedèh-pĕrsontå. De patih vertrok daarop. Bij zijne aankomst te Kĕdiri, bood hij den brief den vorst Mĕrdadoe aan, welke dezen tot aan het einde toe las.

Volgens het verlangen van zijnen broeder den vorst van Djĕnggålå bracht hij Pandji met zijne dochter Dèwi Ragil-koening in kennis en gelastte hem in de Kĕdaton te gaan. Des avonds liet hij de sĕrimpi's en bĕdåjå's [1]) uit-

1) Sĕrimpi's en bĕdåjå's zijn danseressen. Sĕrimpi's zijn altijd vrouwelijke en bĕdåjå's soms mannelijke leden uit de vorstenfamilie. De Sĕrimpi-dans wordt steeds aan het hof gegeven. De bĕdåjå ook in huizen van aanzienlijken òf van leden der vorstelijke familie (pangèrans).

komen en Dèwi Sĕkartadji werd de hoofdpersoon daarvan, zooals de vorst het wilde, opdat Pandji zou zien, hoe zij er uitzag.

Toen de dans afgeloopen was; vroeg hij Pandji den volgenden morgen: „Heb je gezien, hoe Sĕkar tadji er uit ziet?"

Pandji antwoordde van ja.

Zijn oom vroeg verder: „Zou het jou aangenaam wezen, indien je haar verzorgen en beschermen moest.

Pandji zeide, dat hij het beloofde en tevreden was.

De vorst van Kĕderi schreef toen een lettre de réponse aan zijnen broeder van Djĕnggâlâ en gaf hem aan den Patih Koedânâ-warsâ en zeide aldus tot hem: „Koedânâ warsâ! je moet maar terugkeeren, geef dezen mijnen brief aan mijnen vorstelijken broeder, en neem Pandji mee. Wat Onĕngan betreft, laat haar maar achter met Djoeroedèh-pĕrsontâ, want voor eene vrouw is het heen en weer gaan te vermoeiend en Djoeroedèh-pĕrsontâ is reeds oud, ik heb medelijden met hem. Wat Pandji aangaat, over een maand of wat moet hij terugkomen om te trouwen.

Patih Koedânâ-warsâ en Pandji namen toen afscheid en keerden naar huis terug.

Na hun vertrek maakte de vorst van Kĕdiri alles gereed, wat noodig was voor eene bruiloftsviering.

Toen patih Koedânâ-warsâ en Pandji in Djĕnggâlâ terug kwamen, maakten zij bij den vorst hunne opwachting en berichtten zijner Majesteit alles wat diens broeder de vorst van Kĕdiri had gezegd en overhandigde Z. M. de lettre de réponse, dien hij doorlas.

De vorst van Djĕnggâlâ was zeer blijde, toen hij den brief gelezen en de mededeeling van den patih Koedânâ-warsâ vernomen had. Hij vroeg aan Pandji:

„Heb je nu Sĕkar-tadji, die je vrouw worden moet, gezien en ben je tevreden?"

Pandji zeide aan zijnen vorstelijken vader, dat hij haar had gezien en tevreden was.

De patih en Pandji gingen daarop heen.

De vorst schreef weer eenen brief aan zijnen broeder, den vorst van Kĕdiri, stelde de maand en den dag van de ontmoeting van bruid en bruidegom vast en gaf kennis aan zijne broeders, de vorsten van Ngoerawan en Pånårågå, van het huwelijk van Pandji met Sĕkar-tadji.

Eens op een dag legde Pandji een bezoek af bij den patih, hij ging in de pĕndåpå en vervolgens in het huis [1]). Daar zag Pandji de dochter van den patih, genaamd Dèwi Angrènni, die zat te batikken. Zij zag er buitengewoon schoon uit en was reeds geheel volwassen.

Bij de komst van Pandji ging Dèwi Angrènni naar binnen en kwam niet meer buiten.

Toen Pandji haar gezien had, was hij eensklaps als verstomd, kon niets zeggen en bleef roerloos staan. Zijn zweet brak hem uit, alsof hij gebaad had, (van hartstochtelijke opwinding).

Toen de patih zag, dat Radèn Pandji kwam, ging hij naar het voorhuis en verzocht hem herhaaldelijk te gaan zitten doch hij zweeg en gaf geen antwoord. De Patih omhelsde hem en zag dat zijn lijf door het zweet zoo nat was, als van een badende.

Hij dacht, dat Raden Pandji door de geesten bezocht,

---

1) Een huis van eenen aanzienlijken Inlandschen ambtenaar bestaat uit 3 deelen: *a.* de pĕndåpå een open gebouw zonder bewanding; *b.* aan de pĕndåpå grenst het voorhuis, paringgitan genoemd, en *c.* daarachter het achter- of eigenlijke woonhuis, waar de familie slaapt en de vrouw des huizes hare dagelijksche bezigheden verricht.

ongesteld was geworden, nam hem op en zette hem op een stoel.

De patih vroeg, wat hem mankeerde en wat het doel was van zijne komst.

Na een poos, antwoordde Pandji, zeggende: „Ach, oom patih! Wat zal ik zeggen.

De reden, dat ik zoo ben, is omdat U de ziekte heeft veroorzaakt [1]), nú laat ik het geheel aan U over mij weder te genezen."

Toen de patih dat antwoord van Pandji hoorde, stond hij verstomd en riep uit: „Ong-wi-la-èng-jå djagat-dèwå-batårå? [2]) Waarom mijn zoon, beschuldigt gij mij u ziek te hebben gemaakt?"

„Waarom plaatst oom patih dan ook vergift in 't voorhuis? (nl. het meisje).

De patih besefte, dat daar niets anders was, dan zijne dochter Dèwi Angrènni, die juist batikte, en antwoordde: „In het voorhuis was er niets anders, behalve mijne dochter Anggrènni, die zat te batikken."

Pandji zeide: „Ja, zij is het, die mij ziek maakte. Indien ik geweten had, dat ú eene dochter bezat, die er zoo uitzag, zou ik nooit door mijnen vader met eene prinses uit Kĕdiri uitgehuwelijkt willen zijn; ik was tevreden geweest met uwen zoon te worden en Angrènni te verzorgen en te beschermen. Daarom, indien u het wilt toestaan, vraag ik om de hand van uwe dochter Anggrènni om haar tot mijne eerste vrouw te maken [3]) wat mijn huwelijk met

---

1) nl. door het bezit van eene zoo schoone dochter.

2) Een uitroep, denkelijk uit het oud Javaansch afkomstig. Geen Javaan kent er de woordelijke beteekenis meer van.

3) Volgens het Moh. geloof mag iedere man 4 wettige vrouwen hebben. Bij de Javanen nu is de 1e vrouw de voornaamste, die door de andere met

de prinses van Kĕdiri betreft, ik zal dat niet door laten gaan."

Toen patih Koedånå-warså hoorde, wat Radèn Pandji zeide, kon hij een moment niet spreken. Hij dacht bij zich zelven: „Hoe zal 't later moeten gaan, wanneer mijn jongen meester het zoo verlangt; ongetwijfeld wordt zijn vorstelijke vader boos, want de maand en de dag zijn reeds beklonken, waarop Raden Pandji vereenigd zal worden in den echt met de prinses van Kĕdiri en nu is de uitslag op deze wijze.

Nadat hij zoo bij zich zelven gedacht had, zeide hij: „Als het zoo uw verlangen is, mijn zoon! verzoek ik u eerst naar huis te gaan. Van middag of morgen ochtend zal ik uwen vorstelijken vader, met Uw verlangen in kennis stellen."

Radèn Pandji zeide: „Ronduit gezegd, oom patih! wil ik niet naar mijn paleis terug en ik denk maar van nu af aan hier te blijven. Ik wil wel naar huis, oom! maar dan met uwe dochter Angrènni."

Aangezien zijn hart vol (van bezorgdheid) was, ging de patih naar het paleis om bericht te geven aan zijnen vorstelijken meester, wat boven is verhaald.

Toen de vorst van Djĕnggålå hoorde, wat de patih zeide, wilde hij een oogenblik niets zeggen, sloeg zich op de borst en vloekte, zeggende: „Ong-wi-la-ing-ja-djagat-dèwå-batårå! Wat kan hij toch wonderlijk zijn." „Hoe moet het toch met mijnen zoon afloopen," dacht hij bij zichzelven, „hij zal zeker het hart van den vorst van Kediri krenken."

De vorst zeide daarop: „Koedånå-warså! Over deze

---

zekere onderscheiding behandeld en als de oudste onder haar beschouwd wordt. Behalve die 4 vrouwen mag hij er zooveel bijwijven op na houden als hij bekostigen kan, maar hij mag steeds slechts met 4 vrouwen tegelijk getrouwd zijn.

questie wil ik mij met je onderhouden, gij weet het zelf, dat ik hem met de prinses van Kĕdiri uitgehuwelijkt heb en nu is hij verzot op je dochter Angrènni, ik zal dit huwelijk met haar door laten gaan. Wat mijne voorgenomen verwantschap [1]) met den vorst van Kĕdiri betreft, wil ik ook laten doorgaan. Je dochter wordt dan eerste bijzit. Het is de gewoonte, dat een toekomstig vorst vele vrouwen heeft. Al heeft hij er honderd, als hij ze maar onderhouden kan. Is dit mijn besluit naar je genoegen? zeg het maar ronduit".

Patih Koedånå-warså antwoordde: „Ik berust in Uwer Majesteitsbeschikking. De vorst zeide:

Als het zoo is, wil ik, dat je dochter en Pandji op dit moment nog in het paleis komen. Van middag zal ik ze doen trouwen. Goed! ga naar huis".

De Patih antwoordde: „Om Uwe Majesteit te dienen", en ging heen.

Pandji en Angrènni bracht hij naar het paleis. De vorst trouwde hen; ze werden toen naar de woning van den Patih gebracht, waar zij samen vrijden en aan hunne liefde den vrijen teugel vierden.

Toen den vastgestelden dag van het huwelijk van den prins van Djĕnggålå met de prinses van Kĕdiri was aangebroken, was Pandji onwillig en verkoos niet naar Kĕdiri in optocht [2]) geleid te worden. Hij werd gedwongen, doch bleef op leven en dood weigeren, wilde niet met

1) Tusschen schoonouders bestaat bij Javanen ook een verwantschap, bèsanan genaamd. De één is de bèsanan van den ander.

2) Volgens Javaansch gebruik wordt de bruidegom in optocht en in feestdos met muziek naar gelang van den rijkdom der ouders naar het huis van den bruid gebracht (ngarak pĕngantèn), en dan wordt het huwelijk gesloten. Daarna worden zij in optocht naar het huis van den bruidegom gebracht, waar een feest wordt gegeven (ngoendoeh kĕmantèn).

de prinses van Kĕdiri uitgehuwelijkt worden, maar was tevreden met Angrènni als vrouw te hebben. Hoewel men aandrong, bleef hij toch weigeren.

De vorst van Djĕnggålå was zeer in verlegenheid, hij schaamde zich voor den vorst van Kĕdiri, indien hunne wederzijdsche betrekking door het niet doorgaan van het huwelijk werd verbroken, alsmede voor den vorst van Ngoerawan en Pånårågå en het veroorzaakte hem reeds veel schade en moeite.

De vorst liet toen zijne zuster Dèwi-Kili--Soetji komen, die een ascete-leven leidde op den berg Poetjangan.

Toen zij kwam, gingen zij samen in de pĕndåpå zitten. De vorst vertelde haar toen de weigering van zijnen zoon Pandji om uitgehuwelijkt te worden [1]) met de prinses van Kĕdiri, Sĕkar-tadji, omdat hij verzot was op de dochter van den patih Koedånå-warså, genaamd Dèwi Angrènni. „Daarover vraag ik Uwen raad", zeide hij, opdat het moge leiden tot zijn huwelijk met de prinses van Kĕdiri".

Dèwi-Kili-soetji zeide: „Als het zoo is, dan zal hij het geslacht der vorsten bezoedelen (nl. door een mésalliance). Mijn verlangen is, dat het vorstengeslacht zuiver blijve. Een vorstenzoon moet trouwen met eene vorstendochter,

---

1) Bij de Javanen is het de gewoonte om zoons, zoodra zij de jaren hebben, (18—20 jaren), uit te huwelijken. De vader zoekt voor hem eene vrouw, heeft hij die voor hem gevonden dan gaat hij met zijnen zoon naar het huis van het meisje, dat dan door hare ouders gelast wordt de gasten van koffie, sirih, sigaretten etc. te bedienen en kan dus de jonge man zijne aanstaande vrouw in beschouwing nemen. Zijn beide partijen tevreden, dan wordt het huwelijk tusschen de jongelui gesloten, na een tweede bezoek, waarbij de bruidegom allerhande geschenken meebrengt en dat als bewijs dient dat het meisje aan den jongeling bevalt. Naar het gevoelen van de eerste wordt niet gevraagd, die moet zich onderwerpen aan de wil der ouders. De meeste eerste huwelijken gaan dan ook dikwijls niet goed en worden spoedig daarna ontbonden.

dan blijft 't vorstenzaad zuiver, omdat beiden van den hoogsten stand zijn. Als het zoo is, dan verlang ik, dat Angrènni gedood wordt. Als zij dood is, zal Pandji zeker aan Sĕkar-tadji uitgehuwelijkt willen worden".

„Het is niet goed, dat Angrènni gedood wordt; wat is hare schuld? Deze moeielijkheid is niet door Angrènni's of door Koedånå-warså's wil ontstaan, maar door die van Pandji. Als Angrènni gedood wordt dan kan men zeggen, dat de vorst de wetten schendt, daar hij iemand zonder schuld doodt. Ik ben bang voor de woede der Goden; ten tweede, indien de vader eene aanklacht doet, omdat hij geen vrede neemt met den dood van zijn kind, dan veroorzaakt zulks, dat het land berucht wordt, want de patih is de rechterhand van den vorst; indien één diamant uit zijnen band valt, dan zijn beide deelen onbruikbaar".

„Wat is verkieselijker het bezoedelen van de afkomst dan het dooden van slechts één mensch. Wat de aanklacht van Koedånå-warså betreft, als hij er geen genoegen mede neemt, dan is het gemakkelijk.

Laat den moordenaar maar ontvluchten en gelast den patih naar hem te zoeken, wanneer hij hem vindt, dan kan de moordenaar veroordeeld worden, als hij niet gevonden wordt, dan is het gedaan. De opsporing van den moordenaar moet je aan Koedånå-warså zelf opdragen, daar hij politiehoofd is en verplicht is hem, die de openbare orde verkracht, op te zoeken. Gij moet net doen of gij er niets van af weet en geen vrede neemt met den dood van je schoondochter".

De vorst van Djĕnggålå zweeg.

Kili-Soetji, sprak verder: Als gij voor de woede der Goden bang zijt, moet gij u met deze zaak niet inlaten.

Gij moet maar veinzen er niets van af te weten. Ik ken zelf eene list om Angrènni te dooden, zoodat gij niet de woede der Goden op den hals haalt",

De vorst van Djĕnggâlâ zeide: „Als 't zoo is, dan doe ik er niet aan mee en verneem later slechts den goeden afloop."

Dèwi Kili-Soetji antwoordde: „Goed! doe maar niet mee, ik heb zelf eene list om haar te dooden."

De vorst ging in het paleis. Dèwi Kili-Soetji riep daarop Radèn Nilâ-pĕrbongsâ, oudsten zoon van den vorst bij eene bijzit.

Toen hij kwam, zeide Dèwi Kili-Soetji: „Nila-pĕrbongsâ, Aangezien je broeder Pandji weigert met de prinses van Kĕdiri uitgehuwelijkt te worden, om reden hij verzot is op Angrènni, meen ik, dat het maar beter is, dat deze gedood wordt. Als zij dood is, zal je broeder zeker willen trouwen met de prinses van Kĕdiri. Thans wil ik Pandji overhalen mij naar Poetjangan te begeleiden. Daar zal ik Pandji 8 dagen aanhouden. Als ik ongeveer 3 dagen weg ben, reist gij mij achterop. Vraag Angrènni mee te gaan, zeg haar, dat haar man haar roept. Onderweg doodt gij haar; als zij dood is, moet gij op de vlucht gaan, verschuil je op den berg Wilis, verander je naam in Wasi-tjoeri-ganâtâ. Later als Pandji reeds met de prinses van Kĕdiri getrouwd is, na ongeveer een jaar, gaat gij regelrecht naar Kĕdiri. Goed! Ga maar naar huis".

Na het vertrek van Nilâ-pĕrbongsâ werd Pandji geroepen.

Toen hij kwam, werd hem gelast haar naar Poetjangan te geleiden.

Pandji vond het goed.

Dèwi Kili-Soetji vertrok daarop, begeleid door Pandji. Bij hunne aankomst te Poetjangan, zeide Dèwi Kili-Soetji

„Pandji! Gij moet eerst maar niet naar huis gaan, ik verlang nog zoo naar u. Blijf een 8 dagen hier. Als ik van je bijzijn genoeg genoten heb, ga dan pas terug."

Pandji zeide: „Dat het goed was!" en bleef daar.

Verhaald wordt, dat Radèn Nilå-pĕrbongså in 't Kroonprinsenpaleis komende, Dèwi Angrènni ontmoette, en haar berichtte, door Pandji gezonden te zijn om haar naar Potjangan te brengen. Angrènni stemde toe mee te gaan en vertrok. Onderweg vermoordde Nila-pĕrbongså haar, vluchtte naar den Wilis en veranderde zijnen naam in Wasi-tjoeri-ganåtå.

Verhaald wordt, dat toen Pandji 8 dagen te Poetjangan verbleven was, hij verlof vroeg om terug te keeren.

Thuis komende was zijne vrouw er niet meer en vroeg er den paleisbewaker naar, die zeide: „Uwe gemalin was door uwen broeder Nilå-pĕrbongså uitgenoodigd, Uwe Hoogheid naar Potjangan te volgen en zooals hij zeide door Uwe Hoogheid te zijn gelast haar daar heen te brengen."

Toen Pandji vernomen had, wat zijn paleisbewaarder zeide, vermoedde hij, dat zijne vrouw door zijnen broeder vermoord was geworden. Hij zocht hem, maar vond hem niet.

Radèn Pandji was vele maanden in de diepste rouw gedompeld en was als gek, wegens zijn sterk verlangen naar zijne vrouw.

Pandji werd door zijnen vader geroepen om hem in optocht naar Kĕdiri te brengen, doch hij weigerde hardnekkig. Ten einde raad joeg de vorst hem weg en hij ging zonder afscheid te nemen heen, gevolgd door zijnen jongeren broeder Radèn Sastra-miroedå. Hun doel was naar hunnen oom, den vorst Lĕmboe-pĕngarang van Ngoerawan te gaan.

Patih Koedånå-warså diende eene aanklacht bij den vorst

in over het wegraken, van zijne dochter Angrènni. Hij beschuldigde Radèn Nilå-pĕrbongså haar te hebben vermoord en vroeg recht, door hem te straffen.

De vorst zeide: „Als gij denkt, dat Nilå-pĕrbongså je dochter gedood heeft, zoek hem dan, grijp hem en ik vraag de bewijsstukken, 't proces-verbaal en de verklaring, benevens de getuigen om de zaak voor de rechtbank te kunnen brengen. Gij zijt verplicht deze zaak tot klaarheid te brengen, want gij zijt politie-hoofd."

Men zocht naar Nilå pĕrbongså, doch vond hem niet. Aan de aanklacht van den patih kon geen voortgang worden verleend, aangezien de beklaagde nog voortvluchtig was.

De vorst van Djĕnggålå zond eenen brief aan zijnen broeder, den vorst van Kĕdiri, berichtte hem de toedracht der zaak en brak de voorgenomen verwantschap af [1]). Al de redenen van het niet doorgaan werden in den brief medegedeeld. Ook gaf hij bericht aan zijne broeders van Ngoerawan en Pånårågå, waarom de bruiloft niet doorging. Om die reden wordt in de wajang karoetjil verhaald, dat de scheiding van den prins van Djĕnggålå en de prinses van Kĕdiri plaats had op hunne zeilreis over de zee Roepak [2]), 't welk beteekent, dat twee vorsten afgesproken hebben een verwantschap aan te gaan, door het huwelijk hunner kinderen, de maand en den dag van het huwelijk vastgesteld hebben, en dit, reeds op handen zijnde [roepak] niet door ging.

De oude schrijvers verzonnen toen, dat de scheiding van

1) nl. het bèsanan.

2) De zeeëngte tusschen Java en Bali, maar roepak beteekent ook kort op handen. Het huwelijk van den prins v. Djĕngålå en de prinses van Kĕdiri werd verbroken, toen het kort op handen was en de schriftgeleerden bezigden dat woord, dat ook de naam van bovengenoemde zeeëngte is, als de plaats van het niet doorgaan van het huwelijk.

den prins van Djĕnggâlâ en de prinses van Kĕdiri plaats had bij den overtocht van de zee Roepak [1]). Roepak (op handen) was de ontmoeting van bruid en bruidegom.

De vorst Lĕmboe-mĕrdadoe van Kĕdiri den brief van zijnen broeder ontvangende, waarin hem van het niet door gaan van het huwelijk mededeeling werd gedaan, om redenen zooals boven vermeld, was zeer teleurgesteld, riep de Goden aan. „Jâdjagat dewâ-batârâ!" en berustte in den wil der Goden, dat zijne dochter geene partij was voor den prins van Djĕnggâlâ, Radèn Pandji-Joedâ-rawis-srĕnggâ.

Er wordt verhaald van de lotgevallen van Radèn Pandji, dat toen hij in Ngoerawan kwam, hij dadelijk zijne opwachting bij zijnen oom, den vorst Lĕmboe-pĕngarang maakte. Deze ontstelde, toen zijne beide neven ongeroepen, hunne opwachting kwamen maken, en zij geen gevolg of rijkssieraden (rijksinsigniën) meebrachten. Hij vermoedde, dat zij de ongenade van hunnen vader zich op den hals hadden gehaald.

Pandji ondervraagd, deelde rondborstig mede, welke de aanleiding der redenen waren.

Het speet zijnen oom zeer en deze achtte zich verplicht voor zijne beide neven te zorgen.

Daarop zeide hij: „Blijft gij maar eerst hier; ik wil je, aangezien je huwelijk met de prinses van Kĕdiri niet door is gegaan en als gij het goed vindt, zelf tot schoonzoon nemen. Ik zal je aan Soerèng-rânâ uithuwelijken."

Pandji zeide: „Ik onderwerp mij aan uwen wil."

Om kort te gaan Pandji werd in het huwelijk verbonden

1) Bekend is het, dat Jav. schrijvers steeds gebruik maken van beeldspraak of vergelijkingen, wanneer zij iets van het vorstenhuis vertelden, en omdat zij straf kregen, wanneer zij de waarheid vermeldden. Men zocht dus een woord dat vrij juist teruggaf, wat men wilde zeggen.

met Dèwi Soerèng-rånå, de oudste prinses van Ngoerawan. Zij genoten het huwelijksgenot te Ngoerawan.

Pandji Sastrå-miroedå bleef ook aldaar.

Langen tijd daarna kwam Dèwi Kili-soetji te Djĕnggålå. De vorst van Djĕnggålå vertelde zijne zuster, dat zijn voorgenomen verwantschap met den vorst van Kĕdiri niet door was gegaan, omdat na den dood van Angrènni, Pandji ziek werd van minnesmart tot half gekwordens toe.

„Ik wilde hem uithuwelijken met Sĕkartadji, doch hij weigerde het, ik beknorde hem en toen ging hij daarop weg zonder afscheid te nemen. Zijnen jongeren broeder nam hij mee. Ik geloof, dat zij naar Ngoerawan zijn gegaan om bij hunnen oom hunne opwachting te maken."

Dèwi Kili-soetji zeide: „Als het zoo is, ga ik nu ook naar Ngoerawan om je zoon tot rede te brengen."

De vorst zeide: „Doe, zooals u het goed vindt!"

Dèwi Kili-soetji, vertrok daarop. Bij hare aankomst te Ngoerawan ontmoette zij haren broeder den vorst van Ngoerawan, Lĕmboe-pĕngarang.

Toen zij in 't paleis hadden plaats genomen, zeide Kili-soetji: „Mijne komst alhier, vorstelijke broeder! is om naar mijne beide neven, de twee Pandji's te zoeken. Zijn zij hier?"

Haar broeder antwoordde: „Ja! zij zijn hier."

„Reeds hoeveel maanden zijn zij hier?"

„Reeds vijf maanden."

„Heb je daarvan bericht gegeven aan je broeder te Djĕnggålå en Kĕdiri?"

„Neen!"

„Wat is de reden, dat je iemands kinderen in huis hebbende, daarvan geen kennis geeft aan de ouders?"

„De reden, dat ik geen kennis gaf aan mijne broeders,

de vorsten van Djĕnggâlâ en Kĕdiri is, omdat toen ik Pandji, ondervroeg, hij mij zeide, dat hij uit Djĕnggâlâ was weggegaan, omdat zijn vader hem had weggejaagd, om reden hij niet uitgehuwelijkt wilde worden met de prinses van Kĕdiri, ten tweede, dat zijne vrouw Dèwi Angrènni, vermoord was geworden door zijnen broeder Nilâ-pĕrbongsâ, waarom zij beiden hierheen zijn gekomen. Daarom gaf ik geen kennis aan mijne broeders de vorsten van Djĕnggâlâ en Kĕdiri. Ik dacht, dat zij het beiden reeds wisten, dat hunne zoons hier waren. Gaf ik hen daarvan kennis, dan zou dat des te meer hunne smart vermeerderen. Naar mijne meening is het precies 't zelfde of Uwe neven te Djĕnggâlâ, te Kĕdiri of te Pânârâgâ of hier zijn. Daarbij nog heb ik thans den oudsten Pandji mijne dochter Soerèng-rânâ geschonken en heb ik ze reeds getrouwd.

„Naar mijne meening is het precies 't zelfde, wanneer het niet door gaat, dat hij den schoonzoon van mijnen broeder, den vorst, van Kĕdiri, is geworden, maar wel den mijne".

„Heb je daarvan kennis gegeven aan je broeders van Djĕnggâlâ en Kĕdiri en aan je jongeren broeder, den vorst van Pânârâgâ, dat je Pandji aan Soerèng-rânâ hebt uitgehuwelijkt".

De vorst van Ngoerawan antwoordde: „Nog niet, want ik dacht, al gaf ik hun kennis dan nog zou dat van geen nut wezen, zij zouden toch niet willen komen".

Dèwi Kili-Soetji zeide: „Je hebt gelijk, al te veel gelijk, maar ouders willen altijd, al was het iets goeds of iets kwaads, toch gaarne weten, hoe het met hunne kinderen gaat. Nu ik wil thans van je afscheid nemen en naar den berg Poetjangan terugkeeren".

Dèwi Kili-soetji, vertrok daarop.

Te dien tijde was 't algemeen bekend op Java en daar buiten, dat de familiebetrekking tusschen de vorsten van Djĕnggâla en Kĕdiri door het huwelijk hunner kinderen, niet was aangeknoopt. Er kwamen toen vele vorsten te Kĕdiri hun hof maken bij de prinses van dat rijk, doch de vorst wilde hen niet aannemen, omdat het met zijne bedoelingen nog niet overeenkwam.

Er wordt verhaald, dat er een machtige vorst was. Zijn land was Hindostan. Hij heette Klânâ-sewan-dânâ, die uit Hindostan vertrok, medenemende een volledige krijgsmacht sterk 100 schepen en 100.000 soldaten en te Kĕdiri het hof bij de prinses kwam maken.

Te dien tijde was het water in de Kĕdiri-rivier nog diep en zij kon door schepen worden bevaren. In vergelijking met wat thans bestaat, zijn er wel 5 deelen te loor gegaan, en rest er één deel.

Dĕrmâ-Kondâ vroeg aan Boetâ Lotjâjâ: „Wat is de reden, dat 't water van de Kĕdiri-rivier met vroeger vergeleken, met 5 deelen verminderd is?"

„De reden daarvan is deze. Op Java zijn vele bergen, die vuur uitspuwen, dus telkens braken die bergen veel vuur en werpen lava of heet water uit en daarbij nog regent het asch en zand.

„Hoevele malen heeft het van het begin af tot nú toe al niet asch en zand geregend, waardoor vele bronnen met aarde overdekt raakten.

„Ten 2e zijn de plaatsen der bronnen door menschen opengekapt, zoodat zij bloot liggen en geene bescherming hebben tegen de warmte der zon. De grond, waar de bron was, werd door de zon sterk beschenen, zoodat hij links en rechts daarvan verdroogde en het bronwater daarin geabsorbeerd werd.

„Ten 3e de Javanen volgen thans den Mohammedaanschen godsdienst, dus gaat er van Mekka veel op Java over. Het regent weinig. Met vroeger vergeleken, regende het voorheen veel meer en de temperatuur was veel kouder dan thans".

„Hoe moet het aangelegd worden, opdat die bronnen even veel water geven als vroeger".

„Dat is overgelaten aan de list van dengenen, die thans vorst is."

„Vervolg maar uw vorige verhaal".

„Na de komst van Klånå-sewan-dånå te Kĕdiri werd aan den vorst van dat rijk medegedeeld, dat Klånå-sewan-dånå, vorst uit Hindostan, in Kĕdiri was gekomen om naar de hand zijner dochter te dingen.

De vorst zeide, dat Klånå-sewan-dånå en zijn volk zich moesten kampeeren aan den kant van de rivier, gelegen ten N. van Goenoeng-sari.

Te dien tijde hadden de Javanen nog nooit gezien, hoe de Hindoes er uitzagen. De huid zag er zeer zwart uit met een blauwachtige (biroe) glans en de tanden waren wit (poetih). Zij werden Djongs genaamd, zoodat de plaats, waar ze zich kampeerden tot heden toe genoemd wordt het dorp Djong-biroe klajan poetih. Dit is de vroegere oorsprong, waarom ten N. van de stad Kĕdiri thans eene desa is, genaamd Djong-biroe klajan poetih.

De vorst van Kĕdiri had verboden en gedoogde het in 't geheel niet, dat iemand van de Djongs naar den Westkant der rivier overstak. Al wie dit bevel overtrad, werd veroordeeld (oekoem), daarom wordt tot heden toe het dorp aan den westkant der desa Djong-biroe genaamd Oekoem.

Toen Klånå-sewan-dånå in het paleis was ontboden, zag

de vorst van Kĕdiri, dat zijne gelaatskleur in het geheel niet vergeleken kon worden met die van zijne dochter; liet hij ze trouwen, dan zouden zij onophoudelijk twisten, aangezien eene donkere en eene gele kleur kenmerken zijn van verschillende rassen met verschillende gewoonten, uiterlijk en innerlijk stemmen zij niet overeen, dus zullen zij steeds met elkaar in strijd zijn. Hem dadelijk afslaan, durfde de vorst niet, want Klånå-sewan-dånå bracht 10.000 soldaten met alle krijgsbenoodigheden, dus één leger, mede. Sloeg men hem af in zijne presentie, dan zou hij misschien dadelijk amok [1]) maken en oorlog voeren, daarom beloofde de vorst hem het huwelijk met zijne dochter en verzocht hem eerst naar zijne verblijfplaats zich terug te trekken, maar deze moest hij verleggen naar den westkant der rivier, ten O. van den berg Klôtôk en hij mocht zijne opwachting niet komen maken, alvorens hij ontboden werd.

Klånå-sewan-dånå vond het goed, verwijderde zich en verplaatste zijn tijdelijk verblijf, zooals boven werd aangegeven.

Aangezien Klånå-sewan-dånå in zijn land de afgoden aanbad en zich op zijne verblijfplaats een groote steen bevond, die over den weg heen gebogen stond, maakte hij daarvan een grot en een beeld, 't welk hij daarin plaatste, dat tot afgodsbeeld dienen moest.

Hij noemde de grot Sélå-mangloeng (de voorovergebogen steen [2]). Dat de grot Sélå-mangloeng genoemd werd,

1) Amok maken noemen de Javanen het verwoed om zich heen slaan van een razende. Een ieder die op zijnen weg komt, stoot of slaat hij neder, 't zij bloedverwant of vriend.

2) Volgens dit verhaal zou dus de thans nog te Kĕdiri aanwezige grot Sélå manglèng gemaakt zijn door de Hindoe's bij die gelegenheid.

was, omdat te dien tijde ten Oosten van den berg Klôtôk een grooten weg liep van uit Dépôk-Kondă-irèn zuidwaarts naar de hoofdstad Kĕdiri en de grot Sélă-mangloeng stond tegen over dien weg, naar 't Oosten gekeerd.

Na het vertrek van Klănă-séwan-dănă was de vorst zeer met de zaak verlegen; hij wist niet, hoe hij hem zou afslaan, daar hij misschien dadelijk zou oorlog voeren en met zijne bende amok maken, wat zeker het rijk Kĕdiri zou ten val brengen. Daar de vorst zeer in verlegenheid was, bad hij de Goden vurig, onttrok zich aan de aardsche zaken, verschafte daardoor rust aan zijn hart en smeekte de Almachtige Goden om genegenheid tot hulpverschaffing. Hij vond ook hulp en de Goden gaven hem eene ingeving nl. om een lange koekoesan [1]) te maken, voor de helft af te snijden, dus een koekoesan met een gat en die zoo midden in de rivier op te hangen, dat de helft slechts te zien was en de andere helft in het water stond.

Dat moest dienen tot eenen wedstrijd voor een ieder, zonder aanzien des persoons, zoowel voor den kleinen man, als voor vorsten, om 't even. Al wie die koekoesan vol kon vullen met goud, diamanten, robijnen, smaragd en dergelijken, was door de Goden bestemd den toekomstigen echtgenoot van Dèwi Sĕkar-tadji te worden.

De vorst maakte daarop een „koekoesan", die voor de helft werd doorgesneden en liet die in het midden van de rivier van Kĕdiri hangen, overeenkomstig de ingeving

1) Een kegelvormig van bamboe gevlochten mand, waarin rijst wordt gestoomd. De koekoesan nl. wordt dan geplaatst in den dandang d. i. een hooge cilindervormige bak van koper, blik of aarde.

De dandang wordt voor de helft met water gevuld en op 't vuur gezet. In de koekoesan wordt de ontbolsterde rijst gelegd.

van Batårå Noerådå [1]), zooals boven is medegedeeld en vaardigde bovengenoemd bevel uit.

Daar de menschen van dien tijd erg dom waren, vulden zij de koekoesan met goud, diamanten, paarlen, robijnen en smaragd, doch het kon niet vol raken, omdat het een gat had. Het goud, de diamanten en robijnen, 't smaragd, die daarin gedaan werden, zakten naar beneden door het gat van de koekoesan en zonken naar den bodem.

De rijkdommen van Klånå-sewan-dånå bestaande uit diamanten, goud, robijnen en smaragd werden in die koekoesan gestopt en konden deze niet vullen, aangezien al die schatten naar den bodem van de rivier zonken en door den hevigen stroom van het water weggespoeld, werden zij daardoor medegevoerd naar de monding.

Daarom wordt verhaald, dat op den bodem van de rivier van Kĕdiri zich goud bevindt en tot heden toe, wanneer er een kaaiman van de monding der rivier stroom op- of afwaarts gaat, drijft hij en wil niet zinken om langs den bodem van de rivier te gaan, omdat hij bang is al het goud daarbeneden te zien. (Omdat hij het jammer vindt?)

Vervolgens noemde men de rivier Plaboewan (de plaats, waar iets gevallen is), omdat daar zooveel goud gezonken was en dat zij tot heden ten dage toe dien naam heeft, vindt haren oorsprong als boven is medegedeeld.

Toen al de schatten van Klånå-sewan-ḍånå op waren, werd zijn aanzoek afgeslagen, omdat hij die koekoesan niet kon vol vullen.

---

1) De zendboden (kĕbajan) der Goden, die de bevelen van Batårå Goeroe aan de menschen ter kennisse brengt.

Toen hij het bericht ontving, dat zijn aanzoek afgeslagen was, beraadslaagde hij met zijn volk eenen verwoeden aanval te doen en de hoofdplaats Kĕdiri aan te tasten; daarop verzamelde hij zijne manschappen, die zich vermaakten ten Oosten van de grot Selå-mangloeng.

Daar is thans een dorp Soekå-rame [1]) genaamd, dat daaraan zijn naam te danken heeft.

Het doorscheuren van een loemboe (blad van de talĕs, eene soort knolgewas) duurde veel langer voor Klånå-sewandånå, dan het vernielen van de stad Kĕdiri, omdat het volk van Kĕdiri slechts gering was, in vergelijking met zijne manschappen, die 50 maal zooveel telden, daarom voordat de strijd begonnen werd, scheen het alsof Kĕdiri reeds in zijne handen omklemd zat.

Toen de vorst van Kĕdiri hoorde, dat Klånå-sewan-dånå zijne manschappen in slagorde opstelde om eenen aanval te doen, gaf hij dadelijk bericht aan zijnen broeder den vorst van Djĕnggålå en vroeg om hulptroepen; hij gaf kennis aan zijne jongere broeders, de vorsten van Ngoerawan en Pånårågå, ook met verzoek om hulptroepen en gaf aan den patih Dipå-Wĕtjånå bevel de soldaten in slagorde op te stellen op de årå-årå [2]) ten Noorden van de stad tegenover de Hindoe-soldaten, die ten Zuiden van de soldaten van Kĕdiri stonden.

Aanvoerders werden patih Dipå-Wĕtjånå en Radèn Goenoeng-sari.

De vorst van Kĕdiri was zeer verslagen, daar hij tegenover Klånå-sewan-dånå moest staan, wiens soldaten 100.000 man telden, terwijl Kĕdiri slechts 5000 man kon samen-

1) Soekå = houden van; rame = plezier; soekå-rame = van plezier houden.

2) årå-årå = een woest onbebouwd stuk grond begroeid met gras en struikgewas, meestal dienende tot weidegrond van het vee der dorpslieden.

rapen en goed overwogen, moest hij dus het onderspit delven, omdat hij door den vijand werd overstelpt.

Daar de vorst zeer beangst was, beklom hij de bidkapel, bad aandachtig en smeekte de liefderijke hulp der Allerhoogste Goden af.

Daar daalde Batårå Noerådå neer, en gaf eene ingeving aan den vorst van Kĕdiri Lĕmboe-amĕr-ḍaḍoe: „Je moet je niet bang maken over den strijd met de Hindoes, je behoeft niet bang te zijn, dat jij het verliezen zal, al zijn de Hindoes met hun 100.000 en je volk slechts 5000 telt. Ik zal je het toovermiddel zeggen, om te kunnen overwinnen".

„Hier juist ten Oosten is een woud gelegen, ten Westen van den berg Kĕloet, genaamd het bosch Bålå-dewå. Zoek een grooten steen uit dat bosch en maak er eenen mortier van. Als hij gereed is, haal aarde van den berg Poendjoel, in het dorp Sĕmèn, afkomstig, het blad Gamĕt uit de desa Soegih-waras [1]) en 't afschraapsel van den bast van den boom Tĕtè-kalakoes uit het bosch Koeroeng, stamp die in den steenen mortier dooreen, doe er water uit de bron Banjoe-oerip [2]) bij en gebruik dat tot toovermiddel. Elke soldaat, die gewond wordt, moet je dat mengsel als pleister op zijn wond leggen, dan geneest hij oogenblikkelijk, zijn wond heelt en hij is weer in staat te vechten. Ik zal je helpen en je leger moet je noemen Nir-båjå [3])". Baṭårå-Noerådå verdween daarop.

De vorst van Kĕdiri gelastte dadelijk het middel volgens aanwijzing van Baṭårå Noerådå op te sporen en noemde zijne troepen Nir-båjå.

---

1) Rijk aan geneeskracht.
2) Levenswater.
3) Gevaar afwendend.

De reden, dat die troepen zoo werden genoemd was, omdat nir beteekent „doen teniet gaan", båjå „moeielijkheid, gevaar". (dus het gevaar doen teniet gaan of verdwijnen).

De Kědiriërs deden dus al het gevaar [1]) teniet gaan en waren van zins op leven en dood met de Hindoe te strijden.

Daarop streden zij ten Noorden van de stad in het open veld.

Aangezien te dien tijde de soldaten nog geene geweren gebruikten en slechts gewapend waren met pieken, kěrissen, sabels, knuppels en slingers, werden zij dadelijk handgemeen, toen de strijd begon. Zij sloegen van weerszijden.

De Kědirische soldaten zeiden: „Wees niet bang voor den dood. Wees niet bang voor wonden! Als je huid opengereten wordt, bepleister die met de aarde, die in den mortier is, dan zal zij genezen, want onze lichamen waren oorspronkelijk aarde".

De strijd, dien zij daar voerden, duurde eene maand. Elken dag beukten en sloegen zij op elkaar. De moed der Kědirische soldaten bleef stationnair, want alwie een wond kreeg, pleisterde die met de aarde in den mortier. De wond genas dan oogenblikkelijk en men kon weer strijden. Van de Kědirische soldaten kon te dien tijde gezegd worden, dat zij vrij van pijnen en vrij van den dood waren.

Wegens de vele gewonden werd er veel van die aarde gestampt, totdat de mortier was doorgestooten.

Dit is de oorsprong, dat aan de Westzijde van de rivier

1) Van onderworpen of uitgemoord te worden.

dorpen zijn, genaamd: Nir-båjå, Gĕboegan [1]), Dĕmpoel en Loempang-bolong.

Toen de strijd, die elken dag gevoerd werd, een maand geduurd had, kwamen de hulptroepen van Djĕngg̊ålå, de prinsen en regenten, benevens Radèn Pandji-Joedå-rawis-srĕnggå en zijn broeder Pandji-nèm kwamen ook ter hulpe.

Klånå-sewan-dånå leed de nederlaag, aangezien hij overstelpt werd door hulptroepen uit de andere rijken.

Naar het den Hindoes toescheen, waren de Kĕdirische soldaten bij millioenen en ieder tien mannan hoog, want te dien tijde heb ik al de nazaten der geesten ter hulpe medegenomen.

Toen de Hindoesche soldaten voelden, dat zij overwonnen waren, overstelpt door den vijand, deinsden zij terug en gingen in de schepen, welke den stroom afzakten.

In 't Noorden hadden zich de soldaten van Djĕnggålå opgesteld.

Zij voelden den dood naderen.

Daarom is in het Noorden van Kĕdiri een dorp genaamd Wande-patèn [2]).

De Hindoe soldaten den strijd verliezende keerden met hunne schepen terug en voerden stroomopwaarts in zuidelijke richting. Bezuiden de stad werden zij omsingeld. In 't Noorden waren de soldaten van Djĕngålå, in 't Oosten die van Ngoerawan, aan de Westzijde de soldaten van Kĕdiri en Pånårågå.

Daarom is in 't Zuiden van de stad Kĕdiri een dorp, genaamd Ngĕpoeng [3]).

1) Geboegan = elkaar slaan. Dĕmpoel = pleister. Loempang-bolong = een mortier met een gat.

2) Naar de plaats, waar zij vroeger meenden te zullen sterven, doch gered werden, geheeten.

3) Omsingelen.

Vervolgens voeren zij de rivier op in zuidelijke richting, want volgens de meening der Hindoes had de Kĕdiri-rivier eenen zijtak, welke in de Zuidzee uitmondde, daarom stuurden zij de schepen naar 't Zuiden.

Toen zij in 't Zuiden van het land Kĕdiri kwamen, ten Noorden van de samenvloeiing van de rivieren uit Ngoedjang en Ngrå̊wå̊, was de weg voor de schepen zeer moeielijk, omdat het water van eene hoogte van twee arènboomen nederstortte, zoodat de schepen stilhielden en niet op konden varen, waarop zij van uit de hoogten langs de rivier met steenen werden besmeten.

De honderdduizend Hindoes stierven allen, in den draaikolk, waarin hun schip tegelijk zonk.

Dit is de oorsprong, waarom in 't Zuiden van Kĕdiri een Kĕdoeng-sĕkĕṭi [1]) is, waar de Hindoes met hunne schepen gezonken waren.

Nadat al de Hindoes vernietigd waren, gaf de patih Dipå̊-Wĕtjå̊nå̊ bericht aan den vorst en rapporteerde ook, dat Radèn Mlå̊jå̊-koesoemå̊ niet naar de Kĕḍoeng-sĕkĕṭi was medegegaan, maar aan de rivier bij 't dorp Ngĕpoeng terugkeerde, omdat hij bekoord was door zijne beide bijwijven, welke ten Zuiden van de stad woonden, zoodat de aanwezige prinsen waren de beide vreemde prinsen.

De vorst was zeer boos. Hij liet zijnen zoon ontbieden en vroeg hem naar de reden, waarom hij niet aan de omsingeling der Hindoes had deel genomen.

Zijn zoon zweeg, kon niets zeggen, omdat hij schuld voelde.

De vorst noemde de plaats, waar de sĕlir [2]) van Radèn

---

1) De honderd duizend kolken.

2) Bijwijf van een vorst, maar waarmede hij getrouwd is, geen concubine.

Mlåjå-koesoemå woonde en wel de Noordelijke, desa Klèpèk, de Zuidelijke desa Kloeḍoeran, want Radèn Mlåjå-koesoemå deed terwijl zijn land door vijanden werd aangevallen, niets anders dan rondboemelen (klèpèk) en slenteren (kloeḍoeran) en bij zijne bijwijven blijven, zonder iets om zijn land te geven.

Tot heden toe zijn ten Zuiden van de ruïne der stad Kĕdiri dorpen, genaamd Klèpèk en Kloeḍoeran, doch heden heet 't dorp Klèpèk nog zoo, maar het dorp Kloeḍoeran heet Klodran.

Na den strijd trokken de soldaten uit de drie rijken af en verzamelden zich ten Westen van de rivier, ten Zuid-Oosten van de stad Kĕdiri ten einde eenen heerlijken maaltijd aan te richten.

Tot heden toe is aan de Westzijde van de rivier, ten Zuiden van de stad Kĕdiri een dorp genaamd Bogå, dat beteekent „lekker eten", de plaats waar de soldaten lekker hebben gegeten, nadat zij gestreden hadden.

Na eene maand kregen al de hulptroepen vergunning om ieder naar hun eigen land terug te keeren.

Verhaald wordt, dat Dèwi Kilisoetji, die een ascete leven leidde op den berg Poetjangan de moeielijkheden, waarin haar broeder, de vorst van Kĕdiri verkeerde, overdenkende, zich over niets anders beangstigde, dan dat zijne dochter Dèwi Sĕkar-tadji nog niet getrouwd was.

Dèwi Kilisoetji kwam daarop in Djĕngålå en ontmoette den vorst. Nadat zij gezeten waren, zeide Dèwi Kilisoetji: „Broeder vorst, dat ik hier kom, is, omdat ik met u wil beraadslagen over de zaak van Sĕkar-tadji; die zal onophoudelijk moeielijkheden veroorzaken, als zij nog niet aan iemand toebehoort, daar zij anders maar een twistappel der vorsten wordt; op zijn minst genomen veroor-

zaakt zij oorlog, vermeerdert zij bloedstorten en veroorzaakt zij 't ongeluk van het land.

Mijn verlangen is, als je er in toestemt, je zoon Pandji Rawis-srĕnggå te dwingen met Sĕkartadji te trouwen en zoo op zijn oude engagement weer terug te komen."

De vorst van Djĕnggålå zeide: „Wat die quaestie betreft, Pandji is getrouwd en tot schoonzoon genomen door broeder vorst van Ngoerawan, hij heeft hem uitgehuwelijkt aan zijne oudste dochter Soerèng-rånå, ik durf het niet voor te stellen, misschien veroorzaakt dat moord, evenals vroeger en bezorgt nog schande."

Dèwi Kili-soetji zeide: „Ik weet reeds, dat uw zoon getrouwd is. Dat hij dat is, doet niets ter zake. Een man, al trouwt hij 100 maal, als hij 't maar bekostigen kan, strekt het tot zijn eer."

De vorst van Djĕnggålå zeide: „Die zaak moet gij maar zelf voorstellen aan dengene, die het moet ondergaan, of hij 't goed vindt of niet, aan de schoonouders en aan zijne vrouw. Ik wil mij niet daarin mengen."

Dèwi Kili-soetji zeide: „Als het zoo is, dan zal ik maar naar Ngoerawan vertrekken om het je zoon Pandji, zijne schoonouders en zijne vrouw voor te stellen. Indien het tot stand komt, wat ik ga voorstellen, zal ik hem van uit Ngoerawan in optocht naar Kĕdiri voeren en hem met Sĕkartadji trouwen."

De vorst van Djĕnggålå zeide: „Goed, als mijn broer, de vorst van Kĕdiri het goedkeurt, dat zijne dochter door Pandji als tweede vrouw getrouwd wordt, want vroeger heeft Pandji haar reeds afgewezen en als hij het niet toestaat, wat dan?"

Dèwi Kili-soetji zeide: „Die quaestie is in mijne handen, wanneer het mijn verlangen is, zal je jongere broeder, de vorst van Kĕdiri zeker gehoorzamen."

Haar broeder zeide: „Die questie laat ik geheel aan U over, ik wil mij niet in het voorstel mengen", terwijl hij luisterde naar wat Dèwi Kilisoetji verder zeide: „Het schijnt, dat u met uw zoon gebroken hebt, dat is niet goed als men een kind heeft, hetzij goed of slecht, men kan het niet loochenen, men moet het toch bij zich nemen".

„Dat is goed, wanneer het het nog jong is, maar als het reeds zwarte tanden [1]) heeft, en weet wat goed en kwaad is, waarom volgt het dan niet?" [2])

Daarop zeide Dèwi Kili-soetji: „Genoeg, met u kan ik niet redeneeren, en aan u geen voorstellen doen. Ik zal maar naar Ngoerawan gaan". Zij vertrok daarop.

Toen zij daar aankwam, ontmoette zij haren broeder, den vorst van Ngoerawan; zij riep haren neef en diens vrouw. Toen allen gezeten waren in de Kĕḍaton, zeide zij, al wat zij verlangde.

De vorst van Ngoerawan zeide: „Wat die questie betreft, zuster! de persoon, die het moet ondergaan is er juist zelf bij, stel U het hem voor".

Dèwi Kili-soetji zeide tot Pandji: „Pandji! zegt gij maar net zoo als het is, ik wil u uithuwelijken met Sĕkar-tadji, om weer terug te komen op uw vroeger engagement, wilt gij het doen of niet?"

Pandji antwoordde: „Wat die questie betreft, ik ben slechts verplicht het te ondergaan, maar als mijne schoonouders het niet goed vinden, wat dan?"

Dèwi Kili-soetji zeide: „Je schoonouders laten het aan mij over, als jij het maar wilt."

---

1) Javaansche meisjes ook wel jongens worden als zij volwassen zijn de tanden gesneden en zwart gemaakt, dus het zwart zijn der tanden wijst op meerderjarigheid, huwbaarheid.

2) nl. wat hem gezegd wordt door zijn ouders.

Pandji antwoordde: „Ja, mijne schoonouders vinden het goed, maar als Soerèng-rânâ het niet hebben wil, wat dan? Ongetwijfeld veroorzaakt dat later ongenoegens."

Dèwi Kili-soetji zeide tot Dèwi Soerèng-rânâ: „Je man huwelijk ik weer uit met je nicht Sĕkar-tadji uit Kĕdiri."

Dèwi Soerèng-rânâ antwoordde: „Ik ben eene vrouw, zoo Pandji weer trouwen wil, zal ik gehoorzamen, dan heb ik iemand met wie ik hem bedienen kan."

Dit antwoord was geveinsd, omdat zij bang was voor hare tante, voor haren vader en voor hare moeder; indien zij zeide, dat zij het niet hebben wilde, dat haar man weer huwde, zou zij vijandig schijnen, daarom zeide zij, dat zij het goed vond, doch inwendig verteerde haar 't hart, alsof het met eene gloeiende kool van kĕsambihout [1]) was aangestoken.

Dèwi Kili-soetji zeide weer: „Indien allen dan toestemmen in wat ik wil, schrijft gij, broeder! eenen brief en zend dien aan uwen broeder, den vorst van Kĕdiri. Vraag om Sĕkar-tadji en deel hem mee, dat gij haar zelf tot schoondochter nemen wilt en haar uithuwelijkt aan uwen schoonzoon Pandji om voort te zetten en terug te komen op zijne vroegere verloving. Aangezien uw broeder te Djĕnggâlâ voorgoed met hem gebroken heeft, moet gij de familiebetrekking, die tusschen schoonouders bestaat, met Kĕdiri weer aanknoopen, opdat uw goede wil blijken kan, daarom moet gij deze zaak zelf onder handen nemen en moet het niet schijnen als van mij of van uwen broeder te Djĕnggâlâ uitgaande; meld het in den brief, dat gij het Pandji reeds hebt voorgesteld en dat hij het goed vindt."

---

1) Het hout van de kĕsambiboom geeft goed brandhout en de kool daarvan gloeit lang, geeft veel warmte af, en is niet spoedig verbrand, daarom als de beste erkend.

Haar broeder zeide: „Goed, indien uw jongere broeder, de vorst van Kĕdiri, het toestaat, dat zijne dochter door Pandji gehuwd wordt, aangezien hij haar vroeger heeft bedankt en nu er weer op terug komt, ten tweede uw neef Pandji is thans reeds getrouwd met mijne dochter. Als hij het niet toestaat, dat zijne dochter door Pandji gehuwd wordt, wat dan?"

„Die questie is eenvoudig. Ik zelf zal te Kĕdiri komen om deze zaak te voleinden. Nu bepaalt gij u maar tot uw eigen brief, zoodat het blijkt, dat gij eensgezind zijt met uwe broeders. Wat mij betreft, ik ga niet naar Potjangan terug, ik wacht op de beslissing van deze questie. Later ga ik naar Kĕdiri met den optocht van den bruidegom [1]).

Haar broer schreef daarop eenen brief aan den vorst van Kĕdiri, welks inhoud luidde als de last van zijne zuster Dèwi Kili-soetji.

Daarop zond hij twee mantri's uit, de een genaamd Tjangtjoeng, de ander Tjĕlboeng.

Toen Tjangtjoeng en Tjĕlboeng te Kĕdiri waren aangekomen en aan den vorst werden aangediend, gelastte deze hen te ontbieden, nam den brief in ontvangst, las dien en toen de vorst den brief had gelezen, ontbood hij zijnen zoon Radèn Mlåjå-koesoemå, die te Goenoengsari woonde.

Toen deze gekomen was, gaf de vorst hem den brief, dien hij las.

---

1) Bij de Javanen is het de gewoonte om den bruidegom in optocht naar de bruid te leiden en bij de ouders der bruid feest te vieren. Een poosje later worden bruid en bruidegom in optocht gevoerd naar de ouders van den bruidegom en worden daar weder feesten gegeven. Het 1e heet ngarak kĕmantèn en het 2e ngoendoeh kĕmantèn.

De vorst van Kĕdiri zeide daarop: „Mlåjå-koesoemå! wat de brief van uwen oom betreft, daarover vraag ik je gevoelens, want gij zijt het, die haar tot zuster hebt."

Radèn Goenoengsari (Mlåjå-koesoemå) vroeg aan de beide mantri's: „Hoe heet gij?"

„Wij heeten Tjangtjoeng en Tjĕlboeng."

Raden Goenoengsari zeide weer: „Zijn Pandji Joedårawis-srĕnggå en Pandji nôm Sastrå-miroedå beiden te Ngoerawan?"

„Jawel!"

„Hoelang reeds?"

„Reeds zes maanden."

„Is hij getrouwd?"

„Jawel, en tot schoonzoon genomen door uwen oom, den vorst van Ngoerawan, die hem uithuwde aan zijne oudste dochter genaamd Dèwi Soerèng-rånå."

„Ziet die Dèwi Soerèng-ranå er lief uit?"

„Naar mijn weten, is er in het rijk Ngoerawan geen tweede, die zoo schoon is als zij."

„Is hare kleur geel of zwart?"

„Geel als tĕmoe-giring [1]), als gepolijst goud."

„Haar lichaamsbouw?"

„Middelmatig."

„Is haar lichaamsgestalte mollig, dik of tenger?"

„Los en bevallig."

„Haar karakter?"

„Zij is even gevat als Srikandi [2]). Geevenredigd aan hare

---

1) tĕmoe-giring is een gele wortel veel op kurkuma gelijkende. De gele tint is bij Inlanders de schoonste kleur voor vrouwen.

2) Eene persoonlijkheid uit de wajang (Jav. Mythologie). Srikandi is een 2e vrouw van Djanåkå en moeder van angkå-widjåjå, en bekend wegens haren moed, gevatheid, bespraaktheid, elegance, bitsheid etc.

kleur is hare stem [1]). Zij spreekt nauwkeurig en vlug en hare stem is welluidend."

„Is haar echt met Pandji gelukkig?"

„Zoo ver ik weet, zijn zij eensgezind. Dag en nacht kunnen zij niet van elkaar scheiden even als krabben."

Toen Raden Goenoeng-sari vernam, wat Tjangtjoeng en Tjĕlboeng mededeelden, werd hij zeer boos, knarsetandde en balde zijne vuisten en zeide: „Lieden als jelui zijn, behooren de monden met een kris te worden opengescheurd. Ik zou je eenen klap met de slof op je bol gezicht willen geven. Jelui zijn overdol met het opsommen van de schoonheden van jelui meesteres."

Toen de vader hoorde, dat zijn zoon knorde op de zendboden van zijnen jongeren broeder, zeide hij: „Mlåjåkoesoemå! Het is niet goed, dat gij knort op de gezanten van je oom. Het is immers gewoonte, dat een knecht zijnen meester ophemelt. Het is je zuster, die gevraagd wordt, hoe wilt gij, dat in deze questie gehandeld wordt?"

De zoon antwoordde: „Aangezien vroeger Pandji nog ongehuwd zijnde, reeds uwe dochter, mijne zuster Sĕkartadji het hof maakte, u het goed vondt, de overeenkomst gesloten was en alleen nog maar het huwelijk voltrokken moest worden, met de dochter van den patih Koedånåwarså, genaamd Angrènni trouwde, mijne zuster bedankte en het huwelijk niet doorging, wat veel schande en schade veroorzaakte; na den dood van Angrènni trouwde hij weer met de dochter van uwen jongeren broeder (mijn) oom, vorst van Ngoerawan, Soerèng-rånå en nu hij te Ngoerawan is, vraagt hij uwe dochter ten huwelijk. Pandji handelt dus met u, mij en mijne zuster maar naar zijn goeddunken.

---

1) nl. dat hare stem even helder is als hare kleur schoon.

Zij is nog niet eens zijne vrouw geworden en dan gedraagt hij zich reeds zoo. Wat te meer later als zij reeds zijne vrouw geworden is, dan behandelt hij uwe dochter maar naar zijn goedvinden."

Zijn vader zeide: Wat liever dan dat zij onophoudelijk ongenoegens veroorzaakt. Mijn wil is, dat er spoedig iemand is, die haar bezit.

„Als dat Uw verlangen is, dan is het gemakkelijk. Immers Pandji is niet de eenige man".

Degeen van Uwe familieleden, die door Uwe dochter, mijne zuster, past aangenomen te worden, die moet maar geaccepteerd worden, om de questie van aanzoeken der prinsen weg te ruimen".

De vader zeide: „Wat je daar zegt, is waar, maar het is om gescheidene beenderen weder te hereenigen [1]), onder eigene broeders en zusters, als gij 't bedenkt, zijn de stribbelingen ook nooit tot een eind te brengen. Men kan 't noemen drek in eenen notedop omroeren, die de lucht van de poep ruikt, is degeen, die er 't dichtst bij is. Naar mijn oordeel is de wil van je oom, vorst van Ngoerawan, juist om gescheiden beenderen te hereenigen, opdat naderhand de goede verhouding bestendigd wordt, buitendien moet gij weten, dat degeen, die een groot vorst worden kan, en die eenen groot vorst op Java tot nakomeling hebben zal, en die door de Goden bestemd is

---

1) De bedoeling is dit: Kinderen van broeders van eenen vader en eene moeder, die door het huwelijk hunner ouders met andere vrouwen, als het ware van elkaar gescheiden zijn, de familieband dus verbroken is, kunnen door een huwelijk die familieband weder vernieuwen, d. i. de familie verwantschap weder vaster aanhalen.

Dit is, volgens Jav. geloof, een zegen voor de familie, daarom laten Inlanders hunne kinderen het liefste met kinderen van eigen familieleden trouwen.

om tot zaad te dienen (voor het vorstengeslacht), is de afstammeling van Pandji, het kind uit Sĕkar-tadji geboren, daarom wil ik het verzoek van Uwen oom inwilligen en je zuster Sĕkar-tadji uithuwelijken aan Pandji".

Zijn zoon zeide weder: „Als dat Uw verlangen is, zal ik mij bij Uwen wil neerleggen, maar ik heb nog een verzoek".

„Wat is dat?"

„Mijn verzoek is, de zuster van Pandji Onnĕngan, die reeds hier is, als U het goed vind, tot mijne vrouw te mogen hebben, opdat ik iemand hebben zal, die ik tot tegenmiddel [1]) van mijnen haat tegen Pandji gebruiken kan, want als ik zie, hoe deze met mijne zuster naar eigen goeddunken handelt, en mij plaagt en sart, zou ik, indien hij een vreemde was, hem overdag dadelijk vis à vis neerschieten".

De vader lachte en zeide: „Wat je verzoek betreft, dat is eenvoudig. Ik zal dat later wel met je neef Pandji bespreken en haar aan Uwen oom, den vorst van Djĕnggålå vragen; genoeg! denk er maar eerst niet te veel aan. Thans zend ik je naar Ngoerawan, ten einde je opwachting bij je oom, den vorst van Ngoerawan; te gaan maken. Gij moet zien hoe het daar gaat, tegelijkertijd bezoekt gij Pandji en de zoons van (mijn) broeder (den) vorst van Ngoerawan".

De vorst gelastte een lettre de réponse op te maken, waarin hij zijne dochter afstond.

„Neem dezen brief mee en bied hem je oom aan", zeide hij tot zijnen zoon.

Zijn zoon antwoordde: „Om uwe Majesteit te dienen".

1) Daarmede bedoelt Mlåjå-koesoemå, dat hij Onnĕngan als vergoeding vraagt voor zijn door Pandji beleedigt hart, opdat hij bij het denken daaraan vergoelijkend kan zeggen: „hij is mijn zwager, soit!"

Vervolgens vertrok hij met de gezanten uit Ngoerawan, Tjangtjoeng en Tjĕlboeng, gevolgd door zijne vijf geliefde dienaren: Trisnå-pati, Tirå-gålå, Singå-boerĕng, Tirtå-joedå en Sĕtjå-rèkå.

Bij hunne aankomst ter hoofdplaast Ngoerawan werden zij bij den vorst aangediend, die hen daarop ontbood, den brief in ontvangst nam en dien doorlas. De vorst, na kennis van het antwoord van zijnen broeder genomen te hebben, was zeer wel te moede. Hij verwelkomde zijnen neef en vroeg na den welstand der achtergeblevenen te Kĕdiri.

Radèn Mlåjå koesoemå antwoordde: „Zij zijn allen begunstigd met eene goede gezondheid", en al wat zijn vader hem had opgedragen, deelde hij zijnen oom mede.

De vorst van Ngoerawan zeide: „Mlåjå koesoemå! gij moet eerst niet naar Kĕdiri terugkeeren, blijf maar hier. Gij moet later teruggaan tegelijk met den optocht van den bruidstoet. Ik zal kennisgeven aan uwen vader, (mijn) broeder (den) vorst van Kĕdiri, dat ik u hier aanhoud en ik zal vragen om den dag van den optocht te bepalen.

Mlåjå-koesoemå antwoordde: Om U te dienen!

De vorst liet hem zijn intrek nemen bij den Patih en des avonds ontbood hij al zijne kinderen naar de pĕndåpå.

Radèn Pandji-Sĕpoeh, Radèn Pandji-nèm [1]) Radèn Sindjang-lånå, Radèn Mlåjå-koesoemå en al de prinsessen vierden feest.

De vorst liet de 2e prinses van Ngoerawan, genaamd Dèwi Koemoeda-ning-rat de bĕdåja's en srimpi's leiden.

---

1) Sĕpoeh = oud dus wordt met Pandji-sĕpoeh bedoeld de oudste Pandji, Radèn Pandji Rawisrĕnggå en met Pandji-nèm (jong), Radèn Pandji Sastråmiroedå.

Toen Radèn Mlåjå-koesoemå haar zag, was hij als levend dood [1]).

Al hare bewegingen ging hij na en zeide bij zich zelf: „Het betaamt in het geheel niet, dat zulk een schoon wezen op de wereld is, zij behoort in den hemel thuis".

Wegens zijne hartstochtelijke liefdesdrift voor haar, brak zijn zweet hem uit als iemand, die zich had gebaad, hij was verstomd van verbazing, met de mond geopend staarde hij Dèwi Koemoeda-ning-rat aan en dacht weder bij zich zelf: „Ik heb ergen spijt, dat ik aan (mijn) vader (den) vorst om Onnĕngan heb gevraagd, had ik geweten, dat (mijn) oom, (de) vorst van Ngoerawan eene uit den hemel nedergedaalden engel bezat, genaamd Dèwi Koemoeda-ning-rat, dan was ik reeds vroeger hier geweest om haar te vragen. Als ik hem om haar had gevraagd, dan zou hij zeker haar aan mij afstaan, maar mijn vader zou mij berispen en het is ook geene gewoonte, dat een jongmensch voor den eersten keer trouwende, het dadelijk met zijne vrouw vinden kan [2]). Door zijne hevige liefde voor Dèwi Koemoeda-ning-rat kon men het aan zijnen stem en zijne bewegingen zien, dat Radèn Goenoeng-sari op haar verzot was en de prinsen en prinsessen wisten, wat hij verlangde.

Hoewel Dèwi Koemoeda-ning-rat reeds lang met de jonge Pandji in overspel leefde, koketteerde zij toch met hem.

De vorst vermoedde ook, dat Radèn Goenoengsari zeer verliefd was op zijne dochter Déwi Koemoeda-ning-rat en liet de Sĕrimpi-vertooning eindigen.

---

1) Hij was zoo getroffen door hare schoonheid, dat hij onbeweeglijk en sprakeloos was, net alsof hij dood was.

2) Het eerste huwelijk wordt door de wederzijdsche ouders van bruid en bruidegom bepaald zonder de betrokken personen te hooren. Kunnen de echtelieden het echter met elkander niet vinden, dan keert de vrouw meestal naar huis terug en vraagt om het huwelijk te ontbinden.

Na afloop daarvan ging Radèn Mlåjå-koesoemå naar de kĕpatian [1]) terug. Er wordt verhaald, dat hij 's avonds weer in de Kĕdaton (paleis) ontboden werd om de bĕdåjå-dans te zien.

Om op het verhaal terug te komen, hoe Dèwi Koemoeda-ning-rat met de jonge Pandji Sastrå-miroedå, liefdes betrekkingen kon aanknoopen.

De vorst van Ngoerawan, bezoek van de beide Pandji's krijgende, gaf elken avond een feestje. Zijn zoon Radèn Sindjang-lånå en de beide Pandji's ontbood hij in de Kĕdaton om de Srimpi's te komen zien, omdat de vorst wilde, dat zijne neven, de beide Pandji's het naar hun genoegen zouden hebben in Ngoerawan.

Maar Pandji Sastrå-miroedå werd doodelijk verliefd op Dèwi Koemoeda-ning-rat en deze ook op hem. Dit aan haren vader bekennen durfde zij niet, omdat de oude Pandji reeds door hem tot schoonzoon genomen was [2]).

Door zijne hartstochtelijke liefde gekweld, nam de jonge Pandji op eenen avond om 10 uur afscheid van zijne vrouw, de prinses van Pertani, genaamd Dèwi Nawangoeh, om naar de Kĕdaton [3]) de Bĕdåjå's en Srimpi's te gaan zien. Zijne vrouw wilde het niet toestaan, daar er in de Kĕdaton niets te doen was en hij niet ontboden werd, maar hij stond er op, ging alleen heen, zonder eenen knecht mede te nemen en ging regelrecht naar het ver-

---

1) De woning van den Patih (rijkbestuurder van den vorst).

2) Het is bij de Javanen verboden dat twee kinderen uit de eene familie in het huwelijk treden met twee kinderen uit een andere familie. Daardoor zou een dubbele bèsanschap ontstaan en dat schijnen de Inlanders niet te willen.

3) Kedaton d. i. het binnen verblijf des vorsten. De kraton is het geheele paleis met wat er aan annex is, dus alles wat binnen de buitenste ringmuur gelegen is.

blijf der prinsessen, naar de kamer van Dèwi Koemoedaning-rat.

Deze was wakker en neuriede een stuk uit het gedicht Watoe-goenoeng nl. toen Watoe-goenoeng [1]) zijne vrouw Dèwi-Sintå liefkoosde:

I.

Ach wijfje! gij zijt zoo lief
Zoo jeugdig als jongeblåren van den Soko.
Laat het diamanten of robijnen zijn,
Smaragd, saffier of lazuursteen,
Fijn gemaakt en met bloemennectar besproeid,
Zijt gij het [2]).

II.

De Tjĕpåkå, Tandjoeng-biroe,
Arsåkå, Gambir, Mĕlati
Taloeki en Soemarsånå
Regoelo, Mĕnoer, Warsoeki [3])
Zij ontluiken en verwelken,
De gansche inhoud des bloementuins.

III.

De bloemen verdorren.
Zij verdorren wegens verlies van hun nectar.
Welke in U is overgegaan.

---

1) Vorst van Giling-wĕsi (wajang verhalen).

2) De schoonheid zijner vrouw roemende, wist hij die niet beter te vergelijken, dan met alle edelgesteenten en wel dat alles fijn gemaakt tot een geheel vermengd en dan met bloemengeur overgoten. Dan pas nadert het de schoonheid van Dèwi Sintå.

3) Alle namen van bloemen.

De Poedak [1]), die ontbreekt en uitkijkt
Schaamt zich uwe kuiten te zien,
Toen gij den bijslaap [2]) uitoefendet.

IV.

De jonge, neerhangende loot van de Gadoeng [3])
Krimpt beschaamd in een, ziende
De lengte van uwen hals.
De jonge Tjĕngkir-gadings
Duiken in hunne zwachtels,
En vallen ter aarde.

V.

Beschaamd neer, kijkende
Naar uwen boezem,
Die de gouden klappers [4]) overwint.
De vleugels van de Kombang [5]) scheuren uiteen,
Zich schamende uwe tanden te zien,
Zichtbaar bij uw glimlachen.

VI.

Toen gij in het ledikant gedragen
En zachtkens geliefkoosd werd.

---

1) Een soort licht gele bloem in een schede. Die bloem schaamde zich en trok zich terug in hare beschutsel, toen zij de kuiten van D. S. zag, die geler waren, dan zij zelf. Geel toch is de schoonheidskleur.

2) nl. met W. G.

3) Soort van eene witte bloem met eene lange steel.

4) Hiermede wordt de Tjĕngkir gading bedoeld, een soort kokospalm met kleine gele bloemen.

5) De Kombang is een groote zwarte wesp met glinsterend zwarte vleugels. Zwarte tanden zijn eene schoonheid bij den Javaan. De tanden van D. S. zijn dan zwarter dan de vleugels van de Kombang.

Al werdet gij zeven malen herboren,
Laat geen ander U verzorgen,
Dèwi Koemoeda-ning-rat!
Dan de jonge Pandji.

VII.

De geur van het geurigste,
De geur der engelinnen [1])
Zijn maar namaaksels der uwe.
De geur der bloemen doen voor de uwe onder.
De maan in haar volle glans
Doet voor uw geklaatskleur onder, liefste!

Toen Pandji Sastrå-miroedå de stem van Dèwi Koemoeda-ning-rat hoorde, overwoog hij de minnesmart, waaraan hij leed, en klopte aan de deur.

Er werd gevraagd: „Wie is daar?"

Hij antwoordde: „Ik ben het".

„Wie is ik?"

„Wel ik! Al ziet men iemand niet, daarom kan men hem toch aan zijne stem herkennen".

Toen Dèwi Koemoedå de stem van haren neef, Radèn Pandji Sastrå-miroedå, hoorde, opende zij hem de deur.

De jonge Pandji ging de kamer binnen, en sloot de deur. Hij ging op 't bed zitten vis à vis Dèwi Koemoeda-ning-rat.

De prins en de prinses, beiden geheel volwassen, beiden hunne hartstochten inhoudende, ontmoetten elkander geheel alleen des nachts op eene plaats, geschikt om aan hunne lusten den vrijen teugel te vieren.

---

1) Volgens de Moh. hebben de Engelinnen als hemellingen een aangename geur.

Lang bleven zij dan vis à vis elkaar in gedachten verzonken zitten, moeite hebbende woorden te vinden, om elkaar toe te spreken en te begroeten, zij hadden elkaar wel gezien, doch elkaar nooit gesproken.

Toen zij langen tijd zoo gezeten hadden, zeide Pandji: „Iemand, die reeds zoo lang op bezoek is, en door de eigenares des huizes niet eens begroet wordt, doet het best heen te gaan, zonder afscheid te nemen".

Dèwi Koemoedå antwoordde: „Ik wensch U gezondheid, neef! met Uwe komst alhier.

„Dat ik hier kan zitten, bewijst reeds, dat ik gezond ben."

„Wat verlangt U dan, dat U zoo laat nog in het prinsessen verblijf komt?"

„De reden, dat ik hier zoo laat kom, is, omdat ik inderdaad iets dringends te vragen heb; ik vraag U medicijn tegen een onrustig hart."

„Wat voor medicijn is er, behalve Djĕroek-inggoe [1])".

„Ik ben niet gezond, en heb geen hoofdpijn, wanneer U geen bezwaar heeft, mij toe te staan, eenen enkelen nacht bij U te slapen, om Uwen slaap te bewaken. U kunt mijnen arm tot kussen gebruiken; daarom kom ik zoo laat, zonder metgezel, volgende Kjai Håwå [2]) om Kĕtèla [3]) te poffen".

Dèwi Koemoeda-ning-rat antwoordde: „Ga spoedig heen! De toegang tot deze plaats is door het rijk verboden; als mijn vorstelijke vader het hoorde, zoudt gij zeker gebonden worden".

1) Een soort djĕroek met een sterken lucht meestal gebruikt bij 't klaar maken van verschillende gerechten voor den rijsttafel, djĕroek-poeroet genoemd.

2) Håwå = begeerte, en hier wordt de håwå als een oude man voorgesteld en Kijai genoemd.

3) Een soort langwerpige aardvrucht, dat gekookt of gepoft gegeten wordt. Hier gebezigd voor het mannelijke lid.

„Al werd ik ontdekt, slapende in de kamer mijner nicht met het doel slechts Kĕtèlå te poffen, wat zou de straf daarvoor dan nog zijn? Die straf is, dat gij met mij in eene kamer gevangen wordt gezet en wij reukwerken, koffie, brood en boter krijgen".

„Als gij waarlijk mij tot Uwe vrouw wilt hebben, vraag het vader, dan komen er geene moeilijkheden.

„Dat is goed, nichtje! Daar ik het paard [1]) lang wil behouden, zal ik eerst al de teekenen goed onderzoeken, misschien heeft het 't teeken kålå-loewang [2]) of mankeert het de tapak-ijang [3]). Laat het den berijder vallen, dan wordt hij, als het tegenloopt, een lijk. Wanneer al de teekenen goed onderzocht en zij goed bevonden zijn, moet het paard geprobeerd worden, hoe het zich laat berijden.

Dèwi Rĕtnå-Koemoedå keek hem met eenen zijdelingschen blik aan, draaide al zittende hem den rug toe en slingerde met haar bovenlijf heen en weer [4]).

„Draai toch niet zoo met het bovenlijf, later wascht gij zeker toch mijn katok [5]).

„Neef! ik verzoek U om vergiffenis; als U begeerten hebt, mij te bezitten, Uw broeder de oudste Pandji, is reeds met mijne zuster, de oudste prinses, verloofd, zou het later maar berouw veroorzaken, vooral als man en

---

1) Hier vergelijkt Pandji haar met een paard waarvan men eerst al zijn teekenen (tjiri's) onderzoekt, voordat men het koopt.

2) De kålå-loewang is eene indeuking aan het lijf van het paard, dat aan den berijder of bezitter ongelukken toe brengt.

3) De tapak-ijang is een zwarte vlek onder de tong van het paard, dat naar gelang van de groote ook meer geluk aanbrengt en het dier sterker is.

4) Dit geldt bij de Javanen als teeken van ontevredenheid of koketterie der vrouwen.

5) De katok is een korte broek reikende tot aan de knieën en hij wil daarmede zeggen dat zij later zijne vrouw zal worden en aan hem ondergeschikt zijnde, zijn katok zal moeten wasschen.

vrouw niet eensgezind zijn. De wet der santri's (geloovigen) veroorlooft het niet, dat men met de schoonzuster van zijnen broeder trouwt, want dan sterft er zeker één van beiden en verliest men later een bloedverwant.

De jonge Pandji lachte hartelijk en zei: „De wet der santri's heeft 't mis. Als man en vrouw het maar eens zijn, plaagt de duivel hen niet. De juiste wet der santri's moet zijn, dat het huwelijk met een schoonzuster dient tot medicijn tegen koude rillingen, en aan de lendenen meerdere buigzaamheid geeft; 't is een afweringsmiddel tegen krom worden, tegen de vallende ziekte, de jicht, 't voor overgebogen schrompelen, de hoofdpijn, de krampen, 't niezen, en 't hoesten; het maakt je dikker. Men is dan nog nauwer aan elkaar verwant, wanneer men trouwt met een bloedverwant. Het dient tot afweringsmiddel tegen puisten, schurft, roode hond en zweeren aan de voetzolen [1]).

Plant men een vinger [2]) dan zal 't (de buik) spoedig zwellen en na negen maanden voor den dag komen (nl. 't kind).

Ik ben een prins, gij zijt eene prinses, beiden reeds geheel volwassen, die elkaar geheel alleen ontmoeten op eene eenzame plaats. Ik versta het [3]) gij begrijpt het; kom laat ik je overdekken [4]).

„Gij moet niet zoo zanikken, en vragen om een vreemd

---

1) Allemaal redenen die Pandji opperde voor het huwelijk met eene verwante, ten einde van Dèwi Koemoeda-ning-rat gedaan te krijgen bij haar te slapen.

2) Hier gebruikt in plaats van den phallus.

3) nl. de coïtus uit te oefenen.

4) Bij Javanen is 't gebruikelijk dat minnenden, die bij elkaar kunnen komen, of jonggehuwden etc. onder een deken [de lange sarong (djarit)] slapen, kĕkĕppan genoemd.

ding, wat maar last veroorzaken zal, want gij wordt maar moe en hangt u de tong straks uit den mond, ik ben toch niet van plan het te geven".

„Ik smeek jou, die op Ratih gelijkt om eene gunst. Ik vraag slechts eene nietige zaak, als gij opstaat is alles weer in orde (d. i. onzichtbaar).

Dèwi Koemoeda-ning-rat antwoordde in beeldspraak: „Zij wil niet, Bok Sarintĕn! een kabaja van Bantamsch snedè. Gij zint er op, ik niet.

„Al erkent gij 't niet (zeide hij) wij zijn er nu eenmaal. Wat zal men er nu over praten; 't beste is 't maar dadelijk te beproeven".

„Daarom gaan vele handelszaken te niet, wanneer men ze aan bloedverwanten verkoopt [1]).

„Het gaat niet stuk, noch te niet, als men maar 't kleed weet op te lichten [2]). Zelfs wordt men spoedig groot en aanzienlijk. Men wordt dikker, maar niet vet".

„Gij moet zoo handtastelijk niet zijn en schrik aanjagen als een sĕpai [3]) Het is hier eene door het land verbodene plaats, anders wordt gij door de politie aangehouden".

Al werd ik door de politie aangehouden, zij is slechts van eene tante, die de eensgezindheid van man en vrouw goedkeurt, indien zij maar tegen elkaar opgewassen zijn, dat is de hoofdzaak.

De voeten komen zoo op elkaar, dit gaat daar in [4]).

Gij moet het niet te licht schatten, een nietig ding te

---

1) Omdat ze dan niet betalen.

2) Hier wordt altijd nog gezinspeeld op de coïtus.

3) Sepai's zijn Kĕlinggaleesche soldaten, die erg roofzuchtig en brutaal zijn. Onder Raffels zijn zij op Java gekomen.

4) Pandji toont haar hoe de coïtus gedaan moet worden.

eischen, want hare plaats is des te moeielijker, zelden is er één, die het kan verzetten".

„En toch is 't gemakkelijk, nichtje! als gij maar niet te gierig zijt, en maar plaats wilt nemen, dan zal ik het aanraken dan kan ik het wel verzetten".

Daarop drong Pandji tegen haar aan, omhelsde haar en zoende haar op de wangen.

Rĕtna-Koemoedå ontweek hem, duwde hem tegen de borst, en bespoog [1]) hem.

Hij hield haar den mond dicht.

Zij draaide heen en weer met het hoofd, kuchte, krabde met hare nagels.

Pandji trok zijn patrĕm [2]) uit, en streed in het tweegevecht. Hij drong sterk tegen Rĕtnå-Koemoedå aan en lag boven op haar, die siste en kreunde.

Om kort te zijn Radèn Pandji Sastrå-miroedå had ongeoorloofde omgang met Dèwi Koemoedå-ning-rat.

Zoolang als hij te Ngoerawan was, ging hij elken nacht in de Kĕdaton om te minnekoozen met Dèwi Koemoedaning-rat.

Door de steelsche wijze, waarop zij het deden, kwam de vorst het niet te weten.

Er werd verhaald van Radèn Mlåjå-koesoemå, dat, aangezien hij zeer verzot was op Dèwi Koemoedå, hij op een nacht om 12 uur, alleen naar het prinsessenverblijf ging, regelrecht naar de slaapkamer van Dèwi Koemoedå-ning-rat.

De jonge Pandji was er reeds, daarop kregen zij twist. Pandji Sastrå-miroedå trok zijn kris, stak naar Radèn

1) Bij Javaansche vrouwen is het regel dat zij spuwen, wanneer zij vechten. Men tracht dan in het gezicht van zijne tegenstander te spuwen.

2) De patrĕm is een kleine soort kris (dolkje) welke de aanzienlijke vrouwen steeds bij zich dragen, hier den phallus.

Mlåjå-koesoemå, en trof hem in zijn rechter dij; deze liep toen naar des Patihs woning terug en ontmoette daar zijne bovengenoemde 5 dienstboden: 1e Tisnå-pati, 2e Wirå-kålå, 3e Singå-boerĕng, 4e Tirtå-joedå en 5e Sĕtjå-rèkå.

Radèn Mlåjå-koesoemå deelde hun mede, dat hij een ongeluk had gehad en een wond in zijn rechter dij gekregen, gekrist door Radèn Sastrå-miroedå, omdat zij om de prinses Dèwi Koemoeda-ning-rat vochten.

Zijne vijf dienaren zeiden: „Ach, meester"! dat is eene belangrijke zaak, wanneer Uw oom, de vorst van Ngoerawan dat mocht hooren, dan zou Uw Hoogheid misschien dadelijk gedood worden. Wat het belang van deze quaestie betreft, drieledig zijn hare grondslagen: „Één greep voor één hap; een vinger breed land; een spuwsel water [1]). Dat verborgene „greep voor een hap" haalt Uw Hoogheid naar zich toe, zeker zal Uw oom, de vorst van Ngoerawan, zeer boos zijn. Kom laten wij maar dezen avond nog stil naar Kĕdiri terugkeeren".

„Uw voorstel is zeer juist, kom laten wij dadelijk vertrekken. Zadel de paarden."

De wond verbond Radèn Mlåjå-koesoemå met Tjindé-poespita-wilis [2]).

Toen alles gereed was, vertrok hij.

Singå-boerĕng, die reeds oud was, zwaar schoof en nu gedwongen werd 's nachts met spoed te vertrekken, terwijl hij nog niet had geschoven, reed met de tong uit den mond over den weg, met neerhangende lippen, kwijlende, gapende en schreiende. Hij sliep telkens, viel dan van zijn

---

1) Één greep voor één hap slaat op de joni, een vinger breed land op de phallus, een spuwsel water op de spèrma.

2) Een soort van gebloemde zijde stof, meestal door vrouwen als slèndang en door mannen als buikband gebruikt.

paard, poepte en 't vuil bemorste zijne kleeren. Langs den geheelen weg moest hij geholpen worden, en werd door zijne vier metgezellen uitgescholden.

Toen zij drie nachten gereisd hadden, kwamen zij 's avonds om 12 uur midden in een groot bosch, ten Noorden van den berg Klôtôk (te Kĕdiri); 't motregende en 't was stik donker.

Radèn Goenoeng-sari zeide: „Mijn wond doet mij erg veel pijn, en is zichtbaar gezwollen. Kom laten wij rusten in die nederzetting langs den weg, midden in dit bosch en wachten tot de regen opgehouden is en tegelijk de paarden doen rusten. Ik heb ergen honger en medelijden met Singå-boerĕng. Hij sukkelt voort en blijft steeds achter.

De vier dienaren antwoordden: „Laat Singå-boerĕng maar achter blijven en tot prooi dienen der tijgers. Blijft hij leven, dan geeft hij maar last. Als Singå-boerĕng dood is, zal de stad Kĕdiri wel niet leeg zijn [1]."

Het is niet, dat de stad leeg zal zijn, maar ik heb medelijden met hem."

Daarop hielden zij rust in die nederzetting.

Er was slechts éene woning, zonder naburen.

De eigenaar des huizes werd opgeklopt, doch hij wilde geen antwoord geven, want nog nooit was er des avonds een aanzienlijk edelman daar aangegaan, daarom dacht hij, dat het roovers waren.

Langen tijd daarna herkende hij de spraak van zijnen meester, Radèn Goenoeng-sari. Hij haastte zich toen, naar buiten te gaan en zeide: „Van waar is Uwe Hoogheid gekomen, dat Zij zoo laat hier aankomt?"

Radèn Goenoeng-sari antwoordde: Van Ngoerawan, waar ik mijne opwachting bij mijnen oom, den vorst van Ngoe-

1) Als of hij een voornaam persoon is, waardoor veel rouw teweeg wordt gebracht.

rawan, hebt gemaakt. Dat ik hier ophoud is eerstens, omdat ik moe ben, ten tweede regent het, ten derde om de paarden rust te geven, ten vierde heb ik ergen honger; zoo gij het hebt, disch mij wat eten op, wat er maar is. Straks als de regen opgehouden is, en de maan doorbreekt, ga ik verder naar huis".

De eigenaar des huizes zeide: „Om Uwe Hoogheid te dienen; met wat er is! ik zal eerst rijst koken. Wacht Uwe Hoogheid een oogenblikje". Hij ging daarop rijst koken.

De paarden werden vastgelegd. De vijf dienaren gingen om den haard zitten, die zij deden ontvlammen.

Radèn Goenoeng-sari ging op de balé-balé [1]) zonder mat, waarvan 't bovendek reeds oud was, liggen.

Singå-boerĕng slikte dadelijk tien pillen bereide opium. Het koude gevoel, dat hij had, verdween, zijn kleur werd vuurrood.

Het duurde niet lang of de rijst, die de eigenaar des huizes kookte, was gaar. Hij dischte die op.

Als bord diende een bamboezen bakje, de toespijs was sambal [2]) zonder trasi [3]) en een gezouten ei.

Radèn Mlåjå-koesoemå ging toen eten.

Na het eten zeide hij: „Vadertje! ik dank je zeer, dat je mij eten hebt gegeven, maar ik zeg je, dat je het bosch rechts en links aan je nederzetting, moet noemen „Kamal", want ik heb het nooit gedacht, dat ik midden in den nacht in je huis, midden in 't bosch, zou aangaan, eten vragen en gij mij het geven kunt, met een gezouten ei (kamal) als toespijs; dat zal voor mij in latere dagen

---

1) Een bamboezen rustbank.

2) Sambal is fijn gewreven spaansche peper met zout en trasi vermengd.

3) Trasi is gezouten, gedroogde, fijngestooten en tot koekjes gevormde vischjes of garnalen.

een aandenken blijven, wanneer wij nog gelukkig in 't leven blijven.

„De man uit de nederzetting zeide: Om Uwe Hoogheid te dienen".

Tot heden ten dage wordt 't woud ten Noorden van den berg Wilis genaamd „Kamal" (zout).

Het resteerende eten werd toen den dienaren voorgezet. Toen zij gegeten en uitgerust hadden, zeide Singå-boerĕng: „Heer! moge het niet Uwer Hoogheids toorn verwekken, dat ik Haar mijn gevoelen durf mededeelen, omtrent de werkelijke straf, die de wet op Uwe Hoogheid zou stellen".

„Ja, hoe dan? vertel maar op".

„Indien Uwe Hoogheid naar Kĕderi terugkeert en Hare vorstelijke vader te weten komt, dat Uwe Hoogheid uit Ngoerawan ziek is weggegaan en als Hij het onderzoekt, Uwe ziekte blijkt eene wond te zijn en U ondervraagd wordende, de oorzaak blijkt eene ongepaste te wezen dan zou de vorst zeker zeer boos worden, omdat 't eene groote schande zou veroorzaken. Misschien kapte Hij zelfs Uwe Hoogheid den hals af; ten tweede als Haar oom te Ngoerawan per brief bericht zond aan Haren vader en geen genoegen nam, dat met zijne dochter zoo gehandeld werd, en Zijne Majesteit Hare komst te Ngoerawan, als gevangene, volgens het politiereglement, eischte, dan werd Uw Hoogheid dadelijk gevat, vastgebonden, in de gevangenis gestopt en naar Ngoerawan gezonden, als arrestant langs Kĕrtåsånå, Mådjåkĕrtå, Soeråbåiå, Grĕsik, Lamongan tot aan Ngoerawan, onder begeleiding van mannen met weerhaken en van politieagenten. Zou Uwe Hoogheid het kunnen doorstaan?

Is het dan niet beter nu dadelijk te sterven door inhouding van den adem, dan berucht te worden langs den

geheelen weg, dat de prins van Kĕdiri, Radèn Mas Mlåjå-koesoemå, gevangen is, omdat hij gestolen heeft.

Wat heeft hij gestolen? Dèndèng [1]). En die dèndèng heeft hij niet eens gekregen. Hij heeft pas 't huis opengebroken, toen hij ontdekt werd door dengeen, die 't huis bewaakte en die hem daarop in zijn dij wondde.

Als Hare dienaar Singå-boerĕng nog in leven is, zou hij die schande niet kunnen overleven, wellicht stierf hij dadelijk door inhouding van zijn adem".

Toen Radèn Mlåjå-koesoemå hoorde, wat Singå-boerĕng zeide, had hij spijt en vreesde naar Kĕdiri terug te keeren om voor zijnen vader te verschijnen, want hij vond, dat wat Singå-boerĕng zeide, waar was.

Hij omhelsde hem daarop en zeide: „Hoe lastig ook, er is niet beters dan een ouden man mede te nemen, die veel goeden raad verleenen kan. Wat die vier mannen betreft, langs den geheelen weg hebben zij op u gescholden."

„Daarom Heer! schat nooit eenen schuiver gering, als het tot moeielijkheden komt, weten zij veel goeden raad, die het gevaar kunnen afwenden."

Sĕtjå-rèkå zeide: „Verdoemd is zoo'n kerel toch! Als de meester hem een weinig prijst, begint hij dadelijk zich te verheffen."

De prins zeide: „Zoo is het; het is niet goed, wanneer ik bijvoorbeeld dadelijk naar Kĕdiri terugkeer, en nu voor vader verschijn dan bevestig ik juist, wat jij daar zegt; ik vind het alles behalve aangenaam en weifel, of ik naar Kĕdiri zal gaan, dan wel terug keeren, en er van door

1) Dèndèng is in lappen gesneden vleesch met zout en kruiden ingewreven en daarna gedroogd, hier wordt de joni bedoeld.

gaan. Naar mijn gevoelen moet jij mij maar levend hier op den weg begraven, dan vererger ik de schande der zaak niet."

De vijf dienaren weenden daarop en brachten Radèn Goenoeng-sari den voetkus, boden hem hun kris aan en zeiden: „Als Uwe Hoogheid het zoo wil, is het beter, dat Zij ons vijven eerst doodde, als wij allen dood zijn, dan kan Zij doen, wat Zij goed vindt. Door onze groote verknochtheid aan Uwe Hoogheid, daar wij reeds meer dan genoeg weldaden van Hare vorstelijken vader en van Haar genooten hebben, gevoelen wij ons niet in staat, als 't zoo ver komt, Haar een zoo groote schande te moeten zien ondervinden of ongepast te moeten zien sterven."

De prins zeide: „Wat wilt gij dan om 't geluk, de zegen, en 't welzijn te verkrijgen."

Singå-boerĕng zeide: „Indien 't Hare goedkeuring mocht wegdragen, zou ik Uwe Hoogheid maar eerst in den berg Wilis verbergen, tevens voor Haar medicijnen zoeken en berichten omtrent den toestand van het rijk Kĕdiri inwinnen of Hare oom, de vorst van Ngoerawan geklaagd heeft of niet, indien hij Haar aangeklaagd heeft en niet tevreden is, dat Zij zijn kleinnood aangeraakt heeft, dan zullen wij samen op de vlucht gaan naar Blambangan en verder oversteken naar Bali, waar opium goedkoop is. Indien Hare oom geen aanklacht heeft ingebracht, kan de zaak verjaren en te niet gaan, dan zal ik Uwe Hoogheid verzoeken terug te keeren."

„Indien vader mij ondervraagt, wat moet ik dan antwoorden waar ik zoo lang geweest ben."

„Dat is gemakkelijk. Een voegzame leugen verontrust ons niet."

„Als het zoo is, is je voorstel juist, Singå-boerĕng? Kom laten wij nu vertrekken."

De vijf dienaren zeiden: „Om Uwe Hoogheid te dienen."

Radèn Goenoeng-sari zeide daarop aan den eigenaar des huizes: „Vadertje! Je moet aan niemand vertellen, dat ik hier des nachts geweest ben en verwond was en na mijn vertrek geef jij aan je nederzetting den naam van „Gringging", want hier zijnde, was mijn hart wijfelachtig (gringging-gringging), dan wil ik naar Kĕdiri terug, dan weer op de vlucht gaan, wegens mijn vrees voor mijnen vader, opdat ik het in latere dagen tot eene herinnering houden kan, als ik gelukkig in 't leven blijven mag."

De man uit de nederzetting zeide: „Om Uwe Hoogheid te dienen."

Tot heden toe is ten N. van den berg Wilis een bosch genaamd „Kamal" en een dorp „Gringging". De oorsprong daarvan is zooals boven is medegedeeld.

Radèn Goenoeng-sari vertrok daarop en besteeg den berg Wilis. Hij ging regelrecht op de accetenplaats van Wasi-tjoeri-ganåtå op den bergtop Poendjoel-wilis, af.

Hij had în 't geheel niet kunnen denken, dat Wasi-tjoeri-ganåtå zijn eigen neef was, de oudste prins van Djĕnggålå, Radèn Nilå-pĕrbongså, en deze had nooit gedacht dat de aangekomene zijn neef, Radèn Goenoeng-sari zijn zou.

Toen zij gezeten waren deelde Radèn Goenoeng-sari hem de reden van zijne komst mede en de oorzaak zijner ziekte.

Wasi-tjoeri-ganåtå omhelsde daarop Radèn Goenoeng-sari, beweende hem en openbaarde hem, dat hij prins van Djĕnggålå, Radèn Nilå-pĕrbongså, was.

Radèn Goenoeng-sari bracht daarop de eerbiedige sĕmbah-soengkĕm [1]) in de schoot aan zijnen neef en weende.

---

1) De sĕmbah-soengkĕm een eerbied bewijs van jongeren aan ouderen of

Wasi-tjoeri-ganåtå zeide daarop tot hem: „Nu neef! keer vooreerst maar niet naar Kĕdiri terug, ik zal je ziekte medicineeren. Later, vóór de ontmoeting van bruid en bruidegom, kan je pas naar de stad terugkeeren, dan ben je net genezen, maar je moet nooit aan je neef Pandji Joedå-rawis-srĕnggå zeggen, dat ik hier ben."

Radèn Goenoeng-sari bleef toen daar.

Er wordt verder verteld van Ngoerawan, dat de Patih aan den vorst berichtte, dat Radèn Mlåjå-koesoemå des nachts er van door gegaan was naar Kĕdiri, zonder afscheid te nemen.

De vorst vermoedde, dat er belangrijke en noodzakelijke redenen voor bestaan moesten, doch wilde geen verder onderzoek instellen, hij hield zich alleen bezig met het aanstaande huwelijksfeest.

Toen de dag was vastgesteld, schreef hij eenen brief aan zijnen broeder den vorst van Djĕnggålå, om het hem te berichten en verzocht hem te Ngoerawan te komen, doch deze kwam niet, maar zond slechts zijn gelukwensch voor het huwelijk van zijnen zoon met de prinses van Kĕdiri en gaf hem den naam van Radèn Pandji Klånådjåjå-koesoemå, ook Radèn Pandji Sĕmårå-bangoen, omdat hij terug gekomen was op zijne oude verlooving (bangoen mangsoeli patjangan) en zinspeelde op een veldtocht naar Bali. Hij gaf bevel aan den Patih, dat alle stadhouders van Djĕnggålå, man en vrouw, naar de hoofdplaats Ngoerawan zouden gaan, opdat zij de bruidstoet in optocht naar Kĕdiri konden volgen.

Toen de bepaalde dag en tijd daar was, vertrok de

---

van minderen aan meerderen. Zij kan op velerlei wijze worden gedaan, en dit hangt af van de ouderdom en de positie der personen. De nederigste is de kus op de voet, dan volgt die op de knie, dan op de hand en eindelijk in de schoot.

stoet naar Kĕdiri begeleid door de stadhouders van Djĕnggålå en Ngoerawan, man en vrouw.

De tocht langs den weg was zeer vroolijk.

Dèwi-Kili-soetji, Dèwi Soerèng-rånå, Pandji Sastrå-miroedå begeleidden eveneens den stoet naar Kĕdiri.

Te vertellen valt, dat de wond van Radèn Mlåjå-koesoemå genezen was. Hij nam afscheid van zijnen neef Wasi-tjoeri-ganåtå, waarop hij vertrok.

Toen hij te Kĕdiri kwam, ging hij dadelijk zijne opwachting maken bij zijnen vader.

Deze vroeg hem: „Wat is de reden, dat gij zoo lang te Ngoerawan zijt gebleven?"

Zijn zoon antwoordde: „Ik ben door (mijn) oom (den) vorst van Ngoerawan aangehouden, omdat hij zeer verlangend naar mij was."

De vorst wist in 't geheel niet, dat zijn zoon een wond had gehad.

Verteld wordt, dat de bruidstoet, toen die dicht bij de stad Kĕdiri was, stil hield in de desa Banon-bang, thans genaamd Kali-båtå of Mådjå-råtå; de intocht in Kĕdiri wachtte op de ontbieding uit de hoofdplaats.

Eenige dagen later werd hij ontboden en deed de vorst den prins van Djĕnggålå en de prinses van Kĕdiri elkaar ontmoeten [1]).

Nog vroolijker waren de begeleiders.

De vorst vierde een maand lang feest.

De stadhouders, die mede begeleid hadden, kregen vergunning naar huis te gaan.

---

1) Bij de Javanen is het gebruikelijk om voor de feitelijke huwelijksvoltrekking van den priester, de bruid en bruidegom elkaar te doen ontmoeten, waarbij allerlei ceremoniën plaats grijpen. Daarop gaan bruid en bruidegom op een versierde zetel zitten.

Dèwi Kili-soetji ging toen een acetenleven leiden in den grot Sélå-mangloeng.

De naam van de grot werd veranderd in Sélå-manglèng.

Haar ligplaats is nog dezelfde nl. in de desa Kåndå-irèn; de lusttuin: Bagindå-wati; aangelegd door den vorst Adji-djåjå-båjå werd weer hersteld.

Dèwi Soerèng-rånå en Pandji-nèm bleven te Kĕdiri.

Radèn Goenoeng-sari huwde inderdaad met Dèwi Onĕngan.

Toen er niets meer te duchten en 't land in vrede was, herinnerde Radèn Mlåjå-koesoemå zich de goedheid zijner vijf dienaren, hiervoren genoemd nl. Tisnå-pati, Wirå-nålå, Tirto Joedå, Singå-boerĕng en Sĕtjå-rèkå en schonk hun ieder een dorp in vrije eigendom (pĕrdikå).

Tot heden toe zijn er desa's genaamd Tisnå-patèn, Wirå-nalan, Tirtojoedan, Boerĕngan en Tjĕrèkan. De oorsprong hiervan is als boven vermeld.

Te verhalen valt, dat Dèwi Soerèng-rånå, zoolang zij de vrouw van Radèn Pandji Klånå-djåjå-koesoemå was, zij de geliefste vrouw van hem bleef en hem alleen voor zich behield [1]) hoewel hij ook met Dèwi Tjondrå-kirånå getrouwd was. Deze was wel is waar, de jongst getrouwde vrouw, maar zij was de oudste [2]), daarom was zij niet bang voor Dèwi Soerèng-rånå. Telkens als Pandji deze laatste bezocht, werd Dèwi-Tjondrå-kirånå boos en ging hare opwachting maken bij hare tante in de desa Dèpok-kåndå-irèn of naar de grot Selå-manglèng; zij kregen dikwijls twist met elkaar. Menigmaal verweet zij haren man,

1) d. w. z. dat zij zijne onverdeelde liefde genoot en hij niet veel om zijne andere vrouw gaf.

2) Als zijnde de dochter van den vorst van Kĕdiri, die ouder was dan die van Ngoerawan, was Dèwi Tjodrå-kirånå dus een oudere bloedverwante; de andere moest haar de eerbewijzingen betoonen, zooals die aan een oudere bloedverwante verplichtend zijn.

dat indien hij niet getrouwd was met zijne eigene bloedverwante, hij niet zoo lang getrouwd zou blijven.

Het verwijt, dat zij haren man deed, werd door de oude schrijvers verdicht en zij ontleenden daaraan 't verhaal van Koedå-nårå-wångså, dat volgens hen beteekent: Koedå-rijder, nårå-aap, wångså-bloedverwant, dus „een bloedverwant, die op een bloedverwante rijdt" [1]); daarom durfde deze gene te verwijten.

Wat Dèwi Soerèng-rånå betrof, de oude schriftgeleerden noemden haar Dèwi Totokkĕrot, want zij was slim, streng en snibbig. Hoewel zij de jongste vrouw was werd zij toch de oudste (in macht).

Telkens wanneer zij Dèwi Tjåndrå-kirånå zag, begon zij inwendig te grommen (kĕrot) van woede, zoo'n afkeer had zij voor haar.

Ongeveer één jaar was Radèn Pandji te Kĕdiri, toen hij door zijnen vader, den vorst van Djĕnggålå werd ontboden.

Bij zijne aankomst te Djénggålå deed zijn vader ten behoeve van hem afstand van 't vorstendom.

De vorst Lĕmboe-ami-loehoer verdween toen.

De rijken Djĕnggålå, Ngoerawan en Pånågårå werden slechts stadhouderschappen.

Het paleis van Radèn Goenoeng-sari is thans de Sĕntånå-gĕdong [2]) ten O. van de Sĕntånå-gĕdong ligt het dorp Ringin-sirah, zoo genoemd, omdat toen Radèn Goenoeng-sari stadhouder was te Kĕdiri, hij de hoofden van de ter dood veroordeelden daar op een staak liet plaatsen.

Tot nu toe noemt men 't dorp daarom Ringin-sirah.

---

1) d. i. bloedverwanten met elkaar trouwen.

2) De Sĕntånå gĕdong heet op dit oogenblik nog in Kĕdiri de begraafplaats van de regenten, en bestaat uit een ommuurde plaats met eenige gebouwen er in. Of dit een ruïne is van het paleis weet niemand te zeggen.

Toen later Kĕdiri weer in een bosch herschapen was, werd ook het paleis van Radèn Goenoeng-sari een wildernis.

Toen de Javanen tot den Islăm overgingen werd de ruine van het paleis van Radèn Goenoeg-sari tot een kerkhof gemaakt en tot nu toe genaamd Sĕntånå-gĕdong".

Kijai Dĕrmå-kåndå vroeg weer aan Kijai Boetå-Lotjåjå: „Hoeveel geslachten van het vorstenhuis hebben er in Djĕnggålå geregeerd?"

B. Vier geslachten gedurende honderd jaren. De eerste was Lĕmboe-ami-loehoer, de tweede Radèn Pandji Rawis srĕnggå, de derde Radèn Pandji Joedå-lawéjan en de vierde Radèn Pandji Bandjaran-sari.

Die vier vorsten droegen als vorst den naam van Praboe Dewå-koesoemå; toen het paleis te Djĕnggålå vernietigd werd, verplaatste het zich naar Sĕgaloeh in de Soendalanden.

Tijdens de regeering van Radèn Joedå-lawéjan wilde de stadhouder van Kĕdiri Radèn Mlåjå-koesoema zelf vorst zijn. Hij brak zijn paleis af en bouwde er een van witte steenen.

De ruïnen van 't paleis zijns vaders brak hij af en bracht het naar de oostzijde der rivier en bouwde daarvan een paleis met 't front naar 't O. gekeerd, daarom is de Sĕntånå-gĕdong van witte steenen en naar 't O. gekeerd.

Kjai Dĕrmå-kåndå vroeg: „Waar zijn die witte steenen van gemaakt?"

Zij zijn gemaakt van witte padas, 't welk fijn gewreven en aangemaakt werd met heldere lĕgèn-arèn [1]) of Badèk [2]),

---

1) Lĕgèn arèn is de sap uit de bloemsteel van den Arènpalm getapt, welke een verfrisschende drank oplevert.

2) Een drank uit gegiste rijst bereid.

daarop in vormen gegoten en gedroogd. Hij maakte ook een Bale-warti (vesting) ten N. der stad.

Toen dit te Djĕnggålå vernomen werd, trok men daar tegen op.

Radèn Goenoeng-sari delfde het onderspit en verdween, daarom is er te Kĕdiri een dorp genaamd Bale-wĕrti.

De oorsprong daarvan is als boven vermeld.

In Kĕdiri was er toen geen hoofd; ongeveer tien jaren later werd er een stadhouder geplaatst uit Sĕgaloeh, genaamd Praboe Sarining-ringin, jongere broeder van Praboe Bandjaran-sari, die ook in 't gewezen paleis van Radèn Goenoeng-sari woonde.

Kjai Dĕrmå-kondå vroeg: „Wat is de reden, dat de Javaansche overleveringen niet eensluidend zijn?"

„Sommigen zeggen dat 't rijk Prambanan vóór 't rijk van Soemĕdang-kamoelijan bestond, anderen beweren juist anders om. Wat is het ware?"

Kjai Boetå Lotjåjå zeide: „Het juiste is, wat ik hiervoren verteld heb, want ik ben er zelf getuige van; vorengenoemde tegenstrijdigheid heeft dit tot reden: Na den ondergang van het rijk van Mådjå-pait, ten val gebracht door den prins Ratoe Islam [1]) die den Hindoe-godsdienst volstrekt niet toegedaan was, zoodat hij alle oude boekwerken, die de ware verhalen bevatten, niet wilde in stand laten, denkende dat zij zondig waren en ze allen verbrandde; tevens eischte hij die, welke in handen van den kleinen man waren, op, en verbrandde ze ook, opdat de godsdienst, die algemeen beleden werd, mocht verdwijnen en dat men zou volgen dien van den nieuwen vorst. De bevelen werden verscherpt. Iedere Javaan, die den ouden godsdienst nog met

1) Bijnaam van Radén Patah, Soenan van Bintårå, Sultan van Dĕmak.

ernst bėleed, werd beboet, kreeg zweepslagen en zijn goed werd verbeurd verklaard.

Wegens de vrees der Javanen, wierpen zij hunne afgodsbeelden, welke zij aanbaden in 't bosch weg of vernietigden ze.

De gestorvenen moesten worden begraven en mochten niet meer verbrand of in 't water geworpen worden.

Degenen, die tot den godsdienst van den profeet, nl. den godsdienst van den vorst van Dĕmak, wilden toetreden, werden begunstigd en Kjai-Agĕng genoemd, kregen een dorp in eigendom en werden vrijgemaakt [1]), daarom traden velen tot dien godsdient van den profeet toe en verlieten hunnen ouden Hindoe-godsdienst.

De sultan van Padjang dacht er in 't geheel niet aan de minste moeite voor die oude boeken te doen, want hij was de schoonzoon van den vorst van Dĕmak en de zoon van Kjai Agĕng-pĕngging, die zeer godsdienstig was.

Tijdens de regeering van den vorst van Mĕntawis (Samarang) werd de oude godsdienst door hem weder verheven.

De oude boeken waren niet meer in 's vorsten handen, omdat zij reeds verbrand waren door den sultan van Dĕmak en restten nog slechts die, welke in handen waren van de dorpelingen, die opgevorderd werden, want gedurende twee vorsten-regeeringen was de oude godsdienst dood verklaard en toen een onderzoek daarnaar werd ingesteld, was die reeds zeer verbasterd. De verhalen kwamen niet meer overeen, zoodat de vorst veel moeite had daarnaar te vragen, ook de boeken waren tegenstrijdig.

1) Nl. van de heerendienstplicht en opbrengst der belasting. Zoo ontstonden de thans nog bestaande perdikan desa's; zoo iemand, die een dorp in eigendom kreeg, heette een perdikan (vrijheer). Tot perdikan werden meestal personen verheven, die zich op de ééne of andere wijze verdienstelijk gemaakt hadden ten opzichte van den nieuwen godsdienst.

De ouden, die ondervraagd werden, hadden de regeering der vorsten van Mĕndang, Prambanan, Djĕnggålå, Kĕdiri, Pånårågå, Ngoerawan, Sĕgaloeh, Pĕdjadjaran, Mådjåpait niet beleefd, zoodat de vorst het opstellen der geschiedenis van Java aan de schriftgeleerden opdroeg, wier berichten echter niet eensluidend waren, omdat zij hunne verdichtsels en gissingen namen, zooals die te pas kwamen òf zooals zij 't meenden, daarom is de javaansche stamboom der vorsten ook met elkaar tegenstrijdig."

Kjai Dĕrmå-kåndå sprak: Ik ben geboortig uit Kĕdiri, afstammende van de pangèrans van Kĕtawĕngan. Ik deed navraag omtrent de Sĕntånå-gĕdong van Kĕdiri en niemand kon mij duidelijk verklaren, wie het vroeger gebouwd had. Eenige zeiden, dat het gebouwd was door de wali's [1]). Ik weet nu eerst zeker, dat de Sĕntånå-gĕdong de ruïne is van het paleis van Radèn Goenoeng-sari uit Uw verhaal."

Kjai Boetå-Lotjåjå antwoordde: „Van de wali's was er geen, die tot in Kĕdiri kwam, want ik had ze tegengehouden in de desa Singkal en ze teruggezonden, omdat zij boosaardig, bemoeizuchtig, afgunstig en wreed waren.

Toen Sultan Bènang (Bonang) naar Kĕdiri wilde, verrichtte hij in 't Z. van Kĕrtå-sånå, ten N. van Kĕdiri, eenen wonderdaad.

De Bĕngawan [2]), die van Kĕdiri ten W. van Kĕrtå-sånå stroomde, verplaatste hij en oogenblikkelijk was de rivier verlegd ten O. van die plaats, terwijl hij de lieden vervloekte en het land ten Z. van Kĕrtå-sånå, ten N. van Kĕdiri,

1) Een wali noemt men iemand, die den Islâm op Java heeft overgebracht. Hij, die het eerst den godsdienst in een bepaalde streek heeft gepredikt noemt men een oelåmå.

2) Brantas of Kĕdiri-rivier.

Tanah-kitå-gĕdah noemde; en over de lieden van die streek sprak hij den vloek uit, dat de jongens, die geboren werden, niet zouden trouwen vóór dat zij oude vrijers en de meisjes vóór dat zij oude vrijsters waren, en dat in 't land Tanah-kitå-gĕdah gebrek aan water zou zijn.

Toen ik 't rapport van Dan Jang Tandjoeng-tani, bijgenaamd Njai Plĕntjing, die de put van Tandjoeng-tani bewaakte, vernam, meende ik, dat 't moeielijkheden zou veroorzaken aan mijne menschen- en geestennazaten, die dicht bij de oude rivier woonden, wanneer de rivier droog raakte of wanneer zij door de nieuwe rivier werden overstroomd en hunne huizen en aanplantingen zouden bederven.

Toen ik dan 't rapport van Njai Plĕntjing hoorde, verzamelde ik oogenblikkelijk al mijne geestennazaten en vroeg hun om den tocht van Soenan Bènang in de desa Singkal tegen te houden, opdat hij niet zou voortgaan tot in de stad Kĕdiri en deze misschien als boven zou vervloeken en moeielijkheden verwekken; ik nam de gedaante aan van een mensch, en noemde mij Kjai Tjômbré.

Mijn geestennazaten verzocht ik zich te verzamelen op de grasvlakte aan den kant van de rivier, ten Z. van Singkal.

Het duurde niet lang of Soenan Bènang kwam uit 't N. met drie volgelingen. Ik ondervroeg hem en hij bekende iemand van Toeban te zijn, genaamd Soenan Bènang. Hij vroeg mij, wie ik was; ik gaf voor Kjai Tjômbré te zijn; ik was alleen. Soenan Bènang was het geen geheim [1]), dat ik behoorde tot de geesten en sprak mij aldus aan: „Boetå-Lotjåjå! als ik Kĕdiri niet mag betreden, goed! dan zal ik maar O. waarts afslaan."

---

1) Omdat hij wali was, wist hij alles zonder dat het hem gezegd werd.

Ik antwoordde: „Hoe weet u, dat ik Boetå-Lotjåjå ben?"

Hij antwoordde: „Daar zijn uw geestenkinderen, die op de grasvlakte verzameld zijn, aan den kant der rivier in 't Zuiden, bij tienduizendtallen. Gij hebt hun gevraagd mij tegen te houden."

Toen Soenan Bènang zoo sprak, had ik spijt, mijn lijf werd warm en mijn hoofd pijnlijk.

Hij zeide verder tot mij: „Waar ligt de ruïne der stad Mĕnang, het paleis van Adji-djåjå-båjå. Ik wil het weten. God wil het nog niet hebben, dat ik Kĕdiri binnenkom, ten teeken daarvoor strekt, dat gij het niet hebben wilt."

Ik zeide: „De ruïne der stad Mĕnang is van hier uit juist O. waarts gelegen."

Soenan Bènang sprak: „Goed dan! ik sla hier maar O. waarts af en draag u op de desa ten Z. van Singkal, waar ik u ontmoet heb, te noemen de desa Tjômbrĕ, de plaats waar uwe geestennazaten zijn, de grasvlakte langs de kali, daar in 't Z., Koewangoeran. De beteekenis van dit Koewangoeran is: „Wat u wil is, weet ik."

Tot heden toe zijn er ten Z. der desa Singkal dorpen genaamd Tjômbré en Koewangoeran.

Ik vroeg hem toen: „Wat is de reden, dat gij langs den weg steeds standjes maakt en de dorpelingen in 't N. van Singkal vervloekt, dat de jongens oude vrijers en de meisjes oude vrijsters worden en dat er gebrek aan water zal zijn, waarom verplaatst gij de Bĕngawan naar 't O., het land geeft gij den naam van Tanah-kitå-gĕdah?"

Soenan Bènang zeide tot mij aldus: „Zoo is het Boetå-Lotjåjå. De reden, dat ik deze streek vloek, dat er gebrek aan water zal zijn, is omdat toen ik om drinkwater vroeg in de desa Patoek, ik het niet krijgen kon, daarom vervloekte

ik de lieden van deze plaats en degeen, die ik op dat oogenblik om water vroeg, was een jong meisje.

Daar ik ergen dorst had, was ik erg boos geworden, daarom heb ik de rivier verlegd en vloekte ik hun, dat zij gebrek aan water zouden hebben.

De reden, waarom ik de streek ten N. van de desa Singkal Koetå-gĕdah heb genoemd, is omdat toen ik navraag deed bij de lieden ten N. van de desa Singkal, ten O. en Z. van de rivier, zij noch den godsdienst der geloovigen en de voorschriften van den profeet, noch den ouden Boeddhistischen godsdienst beleden, maar een eigen eeredienst hadden, dien zij den Kalang[1]-godsdienst noemen.

Wien zij vereeren, wien zij offeren is Bandoeng-bondåwångså. De dag, dien zij als feestdag erkennen, is de djĕmoeah-wage, zoodat zij noch den godsdienst der ongeloovigen, noch die der geloovigen belijden.

Ik noem het den Gĕdah[2]) godsdienst, want de godsdienst dezer lieden is, wanneer 't op kleeren betrekking had, paars blauw[3]); koe wil zeggen „zij erkennen het (ngakoe), tå beteekent duidelijk (tjĕṭå), gĕdah beteekent paarsblauw. Ik weet het zeker, omdat zij het zelf bekend hebben. Duidelijk is gebleken, dat hun godsdienst geen van beide is, daarom noem ik dien Gĕdah godsdienst

---

1) De Kalangs zijn volgens de Javanen menschen met een staart, afkomstig van Bali, die als godsdienst een hond vereeren; daarom zijn zij bij de Javanen zoo veracht.

2) Paars-achtig blauw.

3) De Javanen noemen de geloovigen witte en de ongeloovigen roode of zwarte menschen. Goed, dat met indigo geblauwd is, doch niet donker genoeg is, ziet er paars-achtig blauw (gĕdah) uit en dus leelijk. Daar die lieden nu noch behooren tot de witte, noch tot de roode lieden, zijn zij eigenlijk een tusschensoort, even als gĕdah goed staat tusschen het oorspronkelijke witte goed en het geblauwde.

en hun land Koetå-gĕdah, opdat alle menschen zouden weten, dat de godsdienst dezer lieden is de Gĕdah-godsdienst.

Zij, die de vroegere geschiedenis niet kennen, noemen de streek Tanah-koetå-bĕdah (de gescheurde stad).

Toen ik Soenan Bènang zoo hoorde spreken, ontbood ik spoedig den beschermgeest van de desa Patoek om te informeeren. Zijn antwoord was, dat 't verkeerd opgenomen, dus verkeerd begrepen was.

Toen Soenan Bènang de rivier overtrok van 't W. naar het O., wilde hij bij de aanlegplaats van de desa Patoek water drinken.

De rivier was juist troebel en hij gelastte één zijner volgelingen, een nog jonge santri, in de desa te gaan om „bewaard water" te vragen. Hij verstond daarmede water, dat reeds helder bezonken was.

Toen de santri in het dorp ging, ontmoette hij een jong meisje, dat juist bezig was met weven.

Toen hij haar om „bewaard water" vroeg, zeide zij boos, omdat zij dacht, dat hij haar in de maling wilde nemen, daar zij meende, dat het bezigen van de woorden „bewaard water" eene ongepaste aardigheid was: „iemand, die juist de rivier overgestoken is, vraagt om „bewaard water," hier is geen ander „bewaard water" dan pis."

De santri keerde terug en deelde aan Soenan Bènang dit gezegde mede. Deze vloekte daarop, zooals boven is verhaald.

Toen ik den beschermgeest van de desa Patoek had aangehoord, zeide ik tot Soenan Bènang: „Als dat alleen de fout is, dan past de straf, daarop gesteld, niet. Hoevelen lijden gebrek, wegens schaarschte van water. Hoevelen hebben nadeel met de verplaatsing der rivier.

Hoeveel moeielijkheden hebben zij niet die willen trouwen, omdat de juiste tijd reeds lang voorbij is.

Als dat zoo is, vervloekt U menschen zonder zonde, dat wil zeggen, U schept een hel, waarvan in latere dagen, als 't is tot stand gekomen, U de vruchten plukken kunt. U heeft het gezaaid. Zijt U niet bang voor de woede van den Almachtige, dat U zoo'n fout op die wijze straft. Zij is niet evenredig aan den straf.

Men kan het noemen: Medeslaven van den zelfden meester mishandelen en wat is het nut, dat U veranderingen maakt?

Waar over lacht U? Hun godsdienst is die naar eigene keuze, volgende die hunner voorvaderen. Wat is U bemoeizuchtig. Zeker doet de Almachtige alles, waar U Hem om bidt, want U is Zijn gunsteling [1]).

Maar hoe vindt U het zelf, dat U menschen veroordeelt ongeëvenredigd aan hunne fouten. Het ware beter geweest in plaats van hun te vervloeken, dat U hun overvloed van water hadde toegewenscht, opdat 't tot hun levensonderhoud strekke en opdat zij jong reeds trouwen mogen, opdat de dienaren van den Almachtige spoedig zich uitbreiden.

Waarom doet U 't op die wijze? Dat komt meer overeen met de woede van den geest van het Zuidergebergte. Gij zegt, dat gij een wali zijt, U leert herhaaldelijk moeielijkheden des levens voorkomen, opdat allen gelukkig mogen wezen.

Wat is nu de reden, dat U de tooverij en 't vergift der wereld zijt? Indien deze questie ter oore kwam van den bezitter van Java, zou U door den vorst gestraft worden,

---

1) Omdat hij wali is.

want U bezorgt den kleinen man veel last en den vorst schade!"

„Al wist de vorst het, ik ben niet bang om tegen den vorst van Mådjåpait te strijden."

„Is dat de taal, die aan Soenan Bènang past?"

Toen hij mij aldus hoorde spreken, zweeg hij een lange poos, stom van verbazing, zeide niets, omdat hij van schuld bewust was en zeide toen tot mij: „Aangezien ik schuld heb, Boetå Lotjåjå! door zoo te vloeken, terwijl ik een wali ben en niet twee à driemaal hetzelfde bevel geven mag [1]) en wat eens gezegd is, geschieden moet en mij versproken hebbende niet op mijne woorden kan terugkomen, zoodat al mijne vorengenoemde vervloekingen blijven geschieden, zal ik echter een termijn stellen van 500 jaren, van nu af aan gerekend. Ik hoop, dat 't dan vervalle en de rivier weer naar Kĕrtå-sånå zich verlegge".

Toen hij zoo had gesproken, maakte Soenan Bènang met zijne metgezellen eenen sprong over de kali. Ik zag hen in een oogenblik reeds ver O-waarts verwijderd zijn, daarom is ten O. van de desa Singkal eene desa genaamd Tjĕré en Tĕroes [2]). Thans genaamd Tjoering en Toeroes.

Ik volgde hem op den voet.

Aan de ruïne der stad Mĕnang gekomen hield hij aan den kant van de put, ten O. van 't dorp, met zijne metgezellen halt om te drinken.

Bij den put was geen schepper, waarop hij hem liet omkantelen [3]).

---

1) D. w. z. dat een wali zich niet vergissen mag en zijne woorden niet mag intrekken. Wat hij eens gezegd heeft, blijft gezegd, daar aan is niets meer te veranderen.

2) Tjĕre = scheiden nl. 't scheiden van Soenan Bènang en Boetå-Lotjåjå. Tĕroes = voortgaan. Naar deze twee feiten zijn die desa's genoemd.

3) Hoe dit mogelijk is, laat ik voor rekening van den schrijver. Alleen

Daarom is tot heden toe ten Z. van de stad Mĕnang een dorp, geheeten Soemoer-goemoeling (omgekantelde put).

Toen hij gedronken had, ging hij naar de desa Njaèn om het steenen beeld van Boetå-Njai, waarover ik van avond heb verteld, te zien.

Den rechterarm brak hij af, daarom heeft het beeld thans een afgebroken rechterarm en die deze heeft afgebroken was Soenang Bènang.

Toen hij bemerkte, dat ik hem volgde, ging hij naar 't N., naar het strand. Ik weet niet, waar hij verder naar toe is gegaan."

Kjai Dĕrmå-kåndå vroeg, „Wanneer ontmoette U Soenan Bènang in 't dorp Singkal. Is het tijdens de regeering van den vorst van Mådjå-pait of reeds van Dĕmak, Sultan Bintårå?"

„Tijdens de regeering van den vorst van Mådjå-pait, Praboe Bråwidjåjå, de laatste, en wel vóór zijnen dood."

„He! hoe is dat? Is Bråwidjåjå gestorven? Degeen, die in de geschiedboeken Bråwidjåjå wordt genoemd, was een Boeddhistisch vorst. Toen hij den strijd met zijnen zoon Radèn Patah verloren had, verdween hij en keerde terug naar 't verblijf zijner Goden."

Boetå Lotjåjå lachte en zeide: „Gij, Kjai Biskaal! (fiskaal) gij begrijpt de bedoeling niet, een blaadje slechts beschut de waarheid en Uw verstand raakt verbijsterd. Is ooit iemand, die reeds den Islām heeft omhelsd, met zijn lichaam tegelijk kunnen verdwijnen?"

„Heeft de vorst Bråwidjåjå nog den Islām omhelsd?"

„Ja zeker!"

---

om de afkomst van den naam der desa Soemoer goemoeling te verklaren, komt de schrijver tot deze ongerijmheid.

Hoe is dat? In de boeken wordt verteld dat de vorst Bråwidjåjå is een Boeddhistisch vorst en U noemt hem Mohammedaansch. Is hij dan tot den Islăm overgegaan? U moet het mij duidelijk verhalen, hoe de werkelijke waarheid is."

Kjai Boetå-Lotjåjå zeide: „De werkelijkheid is aldus: Na den dood van Soenan Ngampèl, zou overeenkomstig den wil der wali's, der strandregenten en van die van Madoerå, die allen tot den Islâm zijn toegetreden, Patah tot vorst van Dĕmak verheven worden, onder den naam van Sultan Bintårå.

Toen hij tot vorst was verheven, trok hij tegen Mådjåpait op, gevolgd door 1e Soenan Kalidjågå, 2e Soenan Ngoedoeng, 3e Soenan Koedoes en de strandregenten en die van Madoerå, die allen den Islâm aangenomen hadden.

Toen de patih Gadjah-måndå [1]) zijnen vorst kennis gaf, dat Radèn Patah door al de wali's en de strandregenten en die van Madoerå, welke tot den Islâm waren overgegaan, tot vorst was verheven in 't land Dèmak, onder den naam van Soenan Bintårå, dat hij zich aan het hoofd van hen en hun leger had gesteld en opgetrokken was tegen Mådjåpait, met 't doel Java te veroveren, dat hij reeds van Dĕmak vertrokken was en over eenige dagen arriveeren zou, zeide de vorst, na patih Gådjåh-måndå te hebben aangehoord, aldus tot hem:

„Wat wil Patah toch, Patih? Ik begrijp zijn wil niet. De Javanen, die tot den Islâm willen overgaan, heb ik hun gang laten gaan. Ik zelf ben ook van plan geweest tot den Islâm toe te treden. Ik ben oud! Ik ben ver van 't

1) Gadjah-måndå is patih van Mådjå-pait. De patih is de eerste staatsdienaar, de uitvoerder van de bevelen van den vorst.

licht af en dicht bij de duisternis [1]). Hoe veel rest er van mijn leven nog. Als Patah verlangend is mij als vorst te vervangen en hij het mij behoorlijk kwam vragen, dan zou ik het hem geven. Ik ben tevreden met Pĕnditå [2]) te zijn. Het is niet noodig, dat hij het land met oorlogsgeweld verovert, wat ten nadeele strekt van den kleinen man. Je moet weten Patih, dat ik het nu pas weet, dat die Patah verwezenlijken gaat, wat hij is en wat zijn naam beduidt. Patah beteekent „gebroken." Misschien heeft Arijå-damar vroeger mijn raad niet gevolgd, wellicht heeft hij er wat bij gemengd [3]).

Als het waar is, dat hij uit het beste zaad van mij voortgekomen is [4]) dan zou het kind op den vader gelijken."

Patih Gadjah-måndå zeide: „Om Uwe Majesteit te dienen!"

„Dit is het teeken, waarom Patah tegen mij op durft. Hij toont daarmede, dat hij uit 3 vloeistoffen is ontstaan, daarom is zijn aard slecht en weet geene goedheid en majesteit te apprecieeren."

„Zoo als Uwe Majesteit zegt."

„Kom, Patih! denk er eens goed over na. Naar mijne meening is de reden, dat Patah tot zoo'n uiterste slechtheid geraakt is, vierledig. Ten 1e verlangt hij vorst te zijn en hij is ook in staat het te zijn, omdat hij uit mijn

1) D. w. z. dat hij dicht bij zijn dood is. Met het licht wordt de geboorte en met de duisternis den dood bedoeld.

2) Kluizenaar, asceet.

3) De Chineesche prinses van Tjĕmpå die Bråwidjåjå aan Arijådamar tot vrouw gaf, was reeds van den eersten zwanger en daarom was de raad van Bråwidjåjå om niet met haar den coitus uit te oefenen. Hier wordt nu verondersteld, dat Arjådamar dat verbod heeft geschonden, overtreden.

4) Dus zonder vermenging als onder bedoeld.

zaad is voortgekomen, dus uit vorstenzaad, ten 2e heeft hij een wilden moed, wil spoedig rijk worden en groot aanzien hebben, want zijne moeder is eene Chineesche prinses, dochter van den vorst Tan-Go-Wat, van het rijk Koewantang (Koewantan?), zoodat hij begaafd is met een moed, als die van den geboren Chinees. Hij heeft spieren, kan niet bedaard zijn, en is niet tegen te spreken; ten 3e zijn moed is wreedaardig en hij kan het ongeluk zijns vaders gelaten aanzien, is overmoedig zonder rijp beraad, ten 4e hij is 't zaad van Arjå-damar, die van eenen vorstelijken vader en eene boetå prinses, dochter van Kålå-pradjånggå, op den berg Pandan, afstamt; daarom kan hij 't bloed zijns vaders zien vloeien, want een boetå [1]) hoort tot 't geslacht der berggeesten; dat hij niet weet, wat recht en goedheid is, is omdat zijn godsdienst die der Arabieren is, dus beschouwt hij mij, ofschoon ik zijn vader ben, als een vreemde, omdat hij een anderen godsdienst belijdt. Maar wat wil je nog meer er van denken. Het is nu eenmaal zoo. Het beste is, maar in de boeken [2]) te noteeren, opdat in latere dagen, wie ook mijner nazaten tot grootheid mocht zijn geraakt, wete, dat hij ten eerste geen slecht zaad vorme, zooals hier is geschied [3]), 't eind er van zal zijn, dat hij er zelf schade bij lijdt, als het niet aan den vader en diens goedheid denkt. Ten 2e dat hij de godsdienst van andere natien niet vereert. Zij moeten hun eigen godsdienst, de oude leer, verheerlijken;

---

1) Boetå's zijn eens door mij, bij gebrek aan een ander woord, met reus vertaald, soort reuzen, met het gebit van verscheurende dieren. Zij zuigen graag 't bloed der menschen op, zijn woest en wild. In de wajang verhalen komen deze boetå's veel voor.

2) Geschiedboeken.

3) Nl. door een huwelijk aan te gaan met vrouwen beneden zijn stand of uit een ander volk.

de godsdienst der voorzaten, welke reeds beleden is, mag hij niet wijzigen en dat die niet door andere natien bedorven wordt. Als zijn godsdienst bedorven is, is zijn leven verwoest en het land verloren.

Patih Gadjah-måndå zeide: „Het is zeer juist, wat Uwe Majesteit zegt en (ging de vorst verder), hij mag in het geheel niet trouwen met eene vrouw uit een natie van eenen anderen godsdienst, want staande het huwelijk brengt dat de vastheid van zijn eigen geloof aan het wankelen, daarom neem ik mijnen eigen Boeddhistischen godsdient licht op, ontzenuwd door de verhalen van de prinses van Tjĕmpå en ten slotte is dit de uitslag.

Indien ik niet met eene prinses van Tjĕmpå getrouwd was, begunstigde ik niet de Arabische, maar bevestigde ik de Boeddhistische godsdienst en nu vraag ik je Patih en Sigoegoer [2]) wat is jelui raad?"

„Wij laten 't Uwe Majesteit over."

„Wat er is, houd het maar in gereedheid. Hoeveel telt 't volk van Mådjå-pait en van de omliggende rijken, welke nog den ouden godsdienst trouw zijn gebleven en mijn bestuur nog noodig acht, daar tegenover staat wat reeds tot den Islâm is overgegaan, dat zeker Patah boven mij stellen zal.

Bovendien de krijgsoverste Dipati Tĕroeng, waar komt hij van daan en wat is zijn godsdienst?"

„Hij is uit Palèmbang en zijn godsdienst is de Islâm. Hij is de stiefbroeder van Uwen zoon Patah, van dezelfde moeder en eenen anderen vader."

„In welke betrekking staat hij tot mij?"

---

1) Sigoegoer is een vertrouwd dienaar van den vorst van Mådjå-pait, Bråwidjåjå.

„Voor Uwe Majesteit is hij een vreemde."

„Stel dat die Dipati Tĕroeng voor eene belangrijke zaak stond, zooals thans de oorlog is, zou hij mij of Patah kiezen?"

De Patih zeide: „Met Uw verlof! Naar mijne meening zal hij U aankleven, want U heeft hem tot Depati van Tĕroeng aangesteld."

„Hij zal Patah aankleven, omdat 1e hij zijn broeder is, 2e heeft hij denzelfden godsdienst. Het is waar, dat ik hem tot Dipati van Tĕroeng aangesteld heb, maar hij is een vreemde en van eenen anderen godsdienst. Hij zal zeker midden in den strijd zijnen broeder aanhangen en als ik het niet mis heb, zal hij midden in den strijd zich terug trekken."

Patih Gadjah-måndå zeide: „Wat is thans Uw Majesteit's verlangen?"

„Naar mijn gevoelen, Patih! is Patah niet te weerstaan, want al de strandregenten en die van Madoerå hebben zich reeds aan hem onderworpen en ten tweede hebben zij reeds denzelfden godsdienst aangenomen, ten derde is naar mijn inzicht, dit reeds door de verhevene Goden bepaald.

Mijne regeering zal de laatste zijn, waarin de Javanen den Boeddhistischen godsdienst verlaten en den Islâm aannemen.

Indien ik Patah bestrijd, dan zal ik het toch zeker verliezen, want ik ben reeds oud en kan den strijd niet zelf aanvoeren en schandelijk verlaat men deze aarde, indien een vader tegen zijnen zoon om roem strijdt, totdat zij handgemeen worden, dan lachen ons de Goden uit en zijn wij een uitbraaksel [1]), dat is niet goed en later wordt men

1) Nl. der maatschappij.

door andere vorsten, rechts en links van Java, uitgelachen.

Mij noemen zij dan eenen boozen vader, die zijnen zoon niets toegeven wil, wat zullen vooral zij, die niet van mij houden, er van zeggen?

Mijn plan is heden heen te gaan naar Bali om mijnen broeder, den vorst Déwå-agoeng, te ontmoeten.

Na mijne komst te Bali, zal ik al de vorsten ten O. van Java, die nog niet tot den Islâm zijn toegetreden: Makassar, Bimå, Tamborå, Timoer, Sĕmbåwå, Banda, Ambon, Ternate, Bandjar-masin en Tjĕmpå naar Bali ontbieden en zal ik hen overhalen om de heerschappij over Java te overweldigen. Patah zal ik eenen tegenstander zoeken. Ik verkies het niet, dat Java door hem wordt beheerscht, ik gun 't wel aan een ander, want hij heeft mijn land met geweld genomen en mij den strijd aangedaan, zonder uitdaging en de gebruiken der voorouders genegeerd. Nu ga ik naar Bali en is 't niet noodig, dat ik volk mee neem, alleen Sedå-palon en Nåjå-gènggong zal ik mede nemen.

Na mijn vertrek moet je den strijd het hoofd bieden, maar jij moet 't niet tot een treffen laten komen, want dat zal maar den kleinen man vernietigen, aangezien 't strijden tegen slechte lieden allen slecht maakt; men weet dan niet wat goed en recht is.

De aard van hen, die den Islâm belijden is over het algemeen slecht, evenals die van een muis. Ik geef hen land, ik geef hen eer. Kom! denk jij er nu maar ereis goed over na. Bijvoorbeeld de wali's? Vroeger piepten zij als muizen. Ik gaf hun land, ik gaf hun eer. De Javanen, die tot den Islâm wilden overgaan, verbood ik niet. Ik liet het geheel aan hunne eigene verkiezing over. Ik gaf hun vrijheid, want ik wist, dat mijne regeering de laatste

van de Boeddhistische vorsten zou zijn. Ik heb reeds 't plan gehad ook tot den Islâm toe te treden. Nu hun godsdienst reeds is toegenomen [1]), durven zij tegen mij, waarom wachten zij niet tot het einde van mijne regeering. Ik ben reeds oud. Hoevele levensjaren resten mij nog. Mijn leven is dicht bij de duisternis, (d. i. den dood) ver van het licht af (nl. de geboorte). Als 't zoo is, kan men de Javanen, die tot den Islâm toegetreden zijn, over het algemeen slecht noemen. Er zijn geene goeden onder. Indien er nog goeden onder zijn, zullen zij weten, wat goed is en zullen zij 't niet wagen mijn paleis aan te tasten.

Ik smeek de verhevene Goden af, Patih! dat die Patah niet in staat moge zijn vorst te worden en voortdurend Java te beheerschen [2]). Hij denkt alleen aan zichzelven. Genoeg Patih! blijf jij achter, ik vertrek. Later, als ik uit 't Oosten terugkeer en de vorsten ten Oosten van Java aanvoer, moet jij mij gauw tegemoet komen. Breng al de regenten, die den ouden godsdienst nog aankleven, mee."

De Patih zeide: „Om Uwe Majesteit te dienen."

De vorst ging op de vlucht, gevolgd door Sĕdå-palon en Nålå-gènggong. Aangezien de vorst reeds zeer oud was en niet gaan kon, werd hij in een draagstoel vervoerd.

Ongeveer 3 dagen later kwamen Soenan Bintårå, Soenan Kali, Soenan Koedoes, de strandregenten, die van Madoerå en Mådjå-pait terwijl Patih Gadjah-måndå en Dipati Tĕroeng hen te gemoet trokken, maar de strijd van den Patih was slechts in schijn, opdat 's vorsten vlucht

---

1) nl. 't aantal van aanhangers.

2) d. w. z. dat hij niet de physieke en moreele kracht bezitten moge om vorst te zijn en te blijven.

geene schande zou zijn, en spoedig onderwierp hij zich, zoo ook Soenan Koedjoeng, die tot zijn ongeluk verslagen werd.

Dipati Tĕroeng, vernemende dat Patih Gadjah-måndå zich onderworpen had en van plan zijnde den vijand van achteren aan te vallen, onderwierp zich dadelijk. Het krijgsvolk van Dĕmah trok de stad binnen, Soenan Bintårå, Soenan Kali, Soenan Koedoes gingen de kraton binnen en ongeveer drie dagen later trokken zij met hun volk naar Ngampèl en maakten hunne opwachting bij hunne grootmoeder [1]), de vrouw van Soenan Ngampèl, prinses van Tjĕmpå, die reeds zeer oud was.

Omdat zij oud was, toen zij door haren man verlaten werd, ging zij op eigen verlangen naar Bénang.

Bij hunne aankomst te Ngampèl en nadat zij plaats hadden genomen, zeide de vorst van Bintårå tot zijne grootmoeder [2]):

„Moge U het vernemen, grootmoeder, dat 't land Mådjåpait thans reeds ten onder is gebracht. Uw broeder, vader vorst is volgens zeggen van den Patih Gadjah-måndå naar Bali gevlucht."

De vorstin [3]) van Ngampèl, toen zij het bericht van haren kleinzoon vernam, schreide luid en kon langen tijd niets zeggen, omdat zij aan al de goedheid van den vorst Bråwidjåjå dacht.

Toen zij lang gezwegen had, sprak zij aldus tot haren

1) Deze vrouw is geene grootmoeder in werkelijkheid van die vorsten. Bij de Javanen toch is het gebruikelijk om hoogbejaarde personen, welke men achting toedraagt en welke men eenigen eerbied bewijzen wil, te betitelen met namen van familie betrekkingen, zoo ook hier.

2) De Njai agĕng van Ngampèl werd als een heilige beschouwd, evenals haren man en daarom door een ieder grootmoeder en grootvader genoemd. Tot heden is Ngampèl nog een heilige plaats, vooral de masigit aldaar.

3) Kjai Agĕng van Ngampèl was de geestelijke vorst van Midden Java. Hij was de eerste prediker van den Islâm in Midden Java.

kleinzoon, den vorst van Bintårå: „Wiens zoon zijt gij en wie heeft u tot vorst verheven op Java?"

„Ik ben de zoon van den vorst Bråwidjåjå, van Mådjå-pait. Ik ben vorst geworden door de verheffing der Wali's, der strandregenten en van die van Madoerå, die allen tot den Islâm zijn toegetreden."

De vorstin zeide: „Dus gij weet, dat gij de zoon zijt van vorst Bråwidjåjå van Mådjå-pait. Wat is dan de reden, dat gij het lijk [1]) van uwen vader durft aan te vallen?"

„Er bestaat geen andere reden voor, dan dat hij niet tot den Islâm wilde toetreden."

„Heb gij uwen vader reeds gevraagd of hij tot den Islâm wilde toetreden of niet?"

„Nog niet."

„Als het zoo is, zijt gij en de Wali's en de regenten, die u tot vorst hebben verheven en die u geholpen hebben Mådjå-pait te veroveren, allen slechte menschen, die niet weten wat goed en wat goedheid is. Wat slechts is er aan uwen vader. Hij is immers reeds oud en gij mishandelt hem zoo. Alle Javanen, die tot den Islâm toetraden, verbood hij niet; 't geschiedde geheel naar hun eigen goedvinden. Alle Wali's zijn door hem geëerd. Gij zelf verkreeg den rang van Adipati. Dat hij zelf niet tot den Islâm is toegetreden, is omdat de Godheid het nog niet verkiest. Waarom laat gij hem niet met rust en wacht gij niet zijnen dood af? Hoeveel levensjaren resten uwen vader nog? Op zijn langst genomen 5 à 6 jaren en dan sterft hij van ouderdom en kijkt! nu bespoedigt gij zijn aftreden.

Men zegt, dat gij een Islamiet zijt en weet wat goed

---

1) Njai Agĕng spreekt van het lijk van Bråwidjåjå omdat deze reeds zoo'n hoogen ouderdom bezat, en dus niet lang meer leven zou.

is. Hoe komt het, dat gij het niet weet? Eigenlijk moet een braaf mensch, die weet wat goed is, bang zijn voor en eerbied bewijzen aan zijnen vader; al was hij nog zoo'n echt Boeddhist, gij moest hem toch eerbiedigen, omdat hij de oorsprong van uw menschwording is en hij u Adipati heeft gemaakt en niet zooals gij thans gehandeld hebt om uwen vader te bestrijden en te mishandelen; zijt gij niet bang, dat de wereld u bespot? strijd niet om grootheid, strijd niet tegen uwen vader, gij moet zijnen dood afwachten.

Als je vader gestorven is, dan past het u, dat gij Java overweldigt. Al streedt gij tegen uw broeders, dat is de gewoonte. Na den dood des vaders vechten de broeders om de nalatenschap. Al hadden de Wali's en de regenten 't u toegestaan, al stond de geheele wereld 't u toe, als gij nog geene toestemming hebt van uwen vader, denk ik, zijt gij niet in staat voordurend (d. i. tot in 't verre nageslacht) vorst te blijven van Java.

Op zijn hoogst zijt gij alleen in staat vorst te zijn [1]), omdat uwen vader 't u nog niet heeft toegestaan, derhalve draagt gij thans twee zonden op u. De eerste is de zonde tegen uwen vorst, de tweede de zonde tegen uwe ouders. Wat de straf betreft, die is uit- en inwendig. Denk er maar zelf over na. Je bent immers een santri en bezit eenen bijbel. Herinnert gij u niet den last van uwen grootvader, wijlen Soenan Ngampèl, toen gij hem vroeg om Mådjå-pait te veroveren. Uwe grootvader stond het niet toe, wanneer uw vader nog regeerde, als hij gestorven was, dan mocht gij doen wat gij wildet. Herinnert gij u dat of niet?"

„Jawel".

---

1) Door het niet verkrijgen van de toestemming (als 't ware de zegen) van den vader, is het Patah en zijne nakomelingen niet gegeven om gelukkig als vorst over Java te regeeren.

„Waarom bekommert gij u dan niet om dien raad van uwen grootvader?"

„De reden, dat ik, Mådjå-pait heb veroverd, strijdende tegen vader vorst is, omdat de regenten en de Wali's daarop bij mij aandrongen."

De vorstin zeide tot Soenan Kali, Soenan Koedoes, en de regenten: „Allen, die hier zijn, wil ik vragen, van wien stamt gij af?"

Allen antwoordden: „Wij stammen af van Boeddhistische Javanen."

De vorstin zeide weder: „Waarom mishandelt gij dan eenen Boeddhist? Als hij nog niet tot den Islâm wil toetreden, moet gij er eerst geduld mede hebben. Mishandelt hem niet. Gij moet hem onderrichten en vertellen met zachte bewoordingen. Later als God het heeft goed gevonden, zal hij tot den Islâm toetreden."

Soenan Kali, Soenan Koedoes, en alle regenten vernemende wat de Njai Agĕng zeide, voelden, dat zij verkeerd gehandeld hadden met Mådjå-pait te attaqueeren, begonnen te schreien, maakten een eerbiedige sĕmbah-soengkĕm en verzochten om vergiffenis.

Njai Agĕng zeide tot haren kleinzoon: „Wat 't verdwijnen van den vorst Bråwidjåjå betreft, ik kan het niet accepteeren. Als hij als Islamiet overleden is, waar is dan zijn graf, indien hij als Boeddhist gestorven is, waar is dan zijn tjandi [1])?

Zoo hij nog in leven is, waar is zijne woonplaats? Zoek! totdat gij hem gevonden hebt. Vraag hem om vergiffenis over uwen misslag, over uwe fout, dat gij het verkeerd hebt begrepen tegen eenen vader gedurfd te hebben. Vraag

---

1) Een tjandi is een kleine kappel gebouwd op 't graf van een heiligen Boeddhist, van een Boeddhistisch vorst of groote.

hem terug te keeren. Als hij 't doen wil, laat hem dan weer vorst worden en als hij niet meer als vorst regeeren wil, bied hem een stuk land aan, voldoende voor zijn levensonderhoud en vraagt gij, Patah! hem zijne vergunning[1]) om over Java te mogen regeeren, nog beter zou het zijn als hij tot den Islâm wilde toetreden, opdat men van u kan zeggen, dat gij weet, wat goed is en weet hoe 't behoort en opdat uw vorstendom tot in latere dagen gelukkig moge zijn, omdat gij de vergunning hebt verkregen van uwen vader. Stoor niet den gang van zaken door eenen slechten daad. Hebt gij nooit 't werk „Mènak Ambijah in Arabië" gelezen. Hij is een groot vorst en heeft tot schoonvader den vorst Noersèwan, vorst van Mĕdajin, een Kafir. Hij was ook oud als uw vader en toch eerbiedigde hij hem. De Nabi's, ten eerste Nabi Ibrahim, ten tweede Nabi Moesă, ten derde uw eigen Nabi Mohammat, hebben allen den godsdienst van hunne voorouders aangetast en hem tevens bestreden, maar 't heeft niet ontbroken aan raadgevingen, welke zij door wonderen verstrekten, want hoevelen hebben zij niet gewaarschuwd, toch gaf men er geen gehoor aan.

Het was toen tijd hen te bestrijden, zoodat zij voor de wereld en voor zich zelf geen schuld hadden en gevoelden. Niet zooals gij dat doet. Gij bestrijdt uwen vader zonder schuld, mishandelt hem en stort hem in 't ongeluk, terwijl hij reeds zoo oud is."

Haar kleinzoon en de Wali's en de regenten, de bestraffing van Njai-Agĕng vernemende, bogen eerbiedig het hoofd, omdat zij voelden, dat die juist was.

„Zooeven zegt gij, dat uw vader naar Bali is gevlucht

1) Dus ook zijn zegen.

en uw vader is een machtig vorst met vele familieleden, die in de Oostelijke landen regeeren. Hij voert de opperheerschappij uit over al de vorsten ten O. van Java. Aangezien hij zich door u beleedigd gevoelt, komt hij zeker terug aan het hoofd van de soldaten dier vorsten, die nog de Boeddhistische godsdienst belijden. Zeker zullen zij den kant van uw vader kiezen. Zooveel te meer de Javanen, die nog Boeddhisten zijn, die kiezen zeker zijne partij."

„Ook de Javanen, die nog geene echte Islamieten zijn, als zij hunnen ouden vorst terug zien met hulp, loopen dadelijk tot hem over. Gij strijdt dan tegen uw vader, veroorzaakt vele dooden. Gij wordt in 't hiernamaals verantwoordelijk gesteld voor 't verderf van het volk, dat in den strijd omkomt. Ja, zoo gij overwinnaar blijft, als gij 't onderspit delft en uw vader nog genade met u heeft, schenkt hij u het leven, zoo niet, dan doodt hij u. Hij zal de Islamieten gelasten weer tot den Boeddhistischen godsdienst terug te keeren en als vorst weer over Java regeeren en niet lang daarop van ouderdom sterven. Java komt dan in handen van eenen vreemde. Uw vader bezit 't niet, gij krijgt het niet; dat beteekent ten opzichte van vechtende honden: ,Die vechten gaan door met vechten, totdat zij dood gaan, die niet vechten ontvangen als loon veel vleesch. Die geen aandeel in vleesch krijgen (de toeschouwers), lachen hartelijk'. Denk daar dieper over na."

„Als het zoo gesteld is, is het beter, dat ik vader vorst opzoek."

„Zeker! maar laat Kali-djågå hem achteropgaan. Hij moet niet veel volk meenemen. Misschien wordt hij dan angstig. Gaat gij met al uw volk naar huis. Later als uw vader reeds op zijn gemak is, zal ik u ontbieden."

Njai-Agĕng Ngampèl zeide tot Soenan Kali-djågå: „Zoek

den vorst op, als je hem vindt, vraag hem maar terug te keeren naar Ngampèl. Vertrek nu maar."

Soenan Bintårå ging heen.

Soenan Koedoes, Dipati Tĕroeng, Patih Gadjah-måndå volgden ook naar Dĕmak. Soenan Kali ging den vorst Bråwidjåjå achterop.

Verhaald wordt, dat de vorst Bråwidjåjå pas gekomen was aan de baai van Blambangan, naar Bali wilde oversteken, doch door Soenan Kali ingehaald werd.

Toen de vorst zag, dat Soenan Kali hem achterop was gegaan sprak hij hem in laag Javaansch aldus aan: „Gij, Said! volgt mij, wat is uw doel?"

Soenan Kali antwoordde: „Ik ben door Uwer Majesteits dochter [1]) Njai Agĕng Ngampèl en door Uwer Majesteits zoon Soenan Bintårå gezonden."

„Wat laten zij U doen?"

„Uwe Majesteit wordt verzocht terug te keeren naar Mådjå-pait. Des te beter, indien Uwe Majesteit de regeering over het rijk wil aanvaarden; mocht Uwe Majesteit het niet verkiezen, zoo wordt Uwe Majesteit een stuk land, voldoende voor Uwer Majesteits levensonderhoud, aangeboden. Nog beter zou het zijn, indien Uwe Majesteit tot den Islâm wilde toetreden. Mocht Uwe Majesteit het echter niet verkiezen, keer dan toch terug, opdat daar iemand zij, die door al Uwer Majesteits nazaten vereerd kan worden. Voor al de misslagen van Uwer Majesteits zoon, Soenan Bintårå, smeekt hij Uwer Majesteits liefderijke vergiffenis af, omdat hij het verkeerd begrepen en gewaagd had, vijandig tegen Uwe Majesteit op te treden.

---

1) Aangezien de vorst een hoog bejaard man was, werd de vorstin van Ngampèl zijne dochter genoemd, een beleefdheidsvorm anders niet.

De vorst zeide: „Wat was dan vroeger de reden, dat hij tegen mijn land opgetrokken was?"

„Ja, omdat Uwer Majesteits zoon het verkeerd had begrepen, daarom verzoekt hij thans Uwer Majesteits liefderijke verschooning."

Vorst Bråwidjåjå zeide: „Had Patah vroeger goedmoedig mij medegedeeld, dat hij mij om mijn vorstendom verzocht, dan had ik het hem gegeven. Ik heb de Javanen nooit verboden, die lust hadden tot den Islâm over te gaan, omdat ik reeds wist, dat mijne regeering de laatste zou zijn, waarbij de Javanen Boeddhisten zouden wezen, om daarna de wetten van den Propheet te volgen. Ik ben reeds van zins geweest tot den Islâm over te gaan en thans mishandelt Patah mij. Ik sta het niet toe en veroorloof het niet, dat hij Java als vorst overheerscht.

Mijn plan is naar Bali over te steken om vorst Déwå Agoeng te ontmoeten. Na mijne komst te Bali zou ik al de vorsten ten O. van Java naar Bali ontboden hebben nl. Makassar, Bimå, Soembåwå, Tĕmborå, Ambon, Ternate, Banda, Bandjarmassin en Tjĕmpå.

Als zij verzameld en goed toegerust waren met alle krijgsbenoodigheden, dacht ik naar Java terug te keeren om mijn vorstendom te heroveren, daarom ga ik naar Bali. Ik sta het in 't geheel niet toe, dat Java door Patah wordt beheerscht, omdat hij zich jegens mij vergrepen had en mij niet als vader erkende. Indien hij mijnen toestand maar beschouwde, moest hij het niet over zich kunnen krijgen mij te bestrijden. Hoevele levensjaren resten mij nog, ik ben ver van het licht, dicht bij de duisternis."

„Indien Uwe Majesteit het zoo verlangt, zal het niet missen of later zullen de strijdenden blijven strijden tot er

de dood op volgt. Java komt in handen van eenen vreemde en wordt in bezit genomen door den toeschouwer."

„Goed, al moest 't zoo zijn, ik word liever door eenen vreemde overheerscht, dan dat Patah mij vervangt."

„Hoeveel ook Uwer Majesteits toorn moge zijn, Uwe nederige dienaar smeekt Uwe Majesteit eerbiediglijk, of het Hare goedkeuring wegdraagt of niet, naar Ngampèl terug te keeren, want Uwe dochter Njai Agĕng Ngampèl weent steeds en bovendien, indien Uwe Majesteit te Ngampèl is aangekomen, kan Zij Haren zoon Soenan van Bintårå zeggen, indien Zij nog regeeren wil, dat Uwe Majesteit het rijk terug eischt. Als Uw Majesteit het bestuur niet meer wil aanvaarden, schenk 't rijk dan aan Haren zoon, dat is zooals het behoort."

„Goed, Said! Het beste is, dat ik naar Ngampèl terug ga. Mijn rijk zal ik maar aan Patah afstaan. Hij wilde mij niet als vader erkennen, omdat ik nog Boeddhist ben en dwong mij het ritueel gebed te doen. Ik wist niet, hoe men het verrichten moest. Wegens zijn felle haat tegen Boeddhisten zal hij zich niet om eenen ouden man bekreunen en mij tot eunuch maken [1]). Dat is smartelijk voor mij. Ik ben oud en krom, ben geen vorst meer en eunuch, waarlijk het zou mij smarten."

Soenan Kali lachte en zeide: „Dat zal niet gebeuren. Ik sta er borg voor, want de grondslag van den Islâm is: ‚Als men de geloofsbelijdenis wil uitspreken, dan is men Islamiet geworden.' Het ritueel gebed doen is eene deugd."

„Hoe luidt de geloofsbelijdenis, zeg het mij!"

---

1) De vorst, die Boeddhist was, meende dat de besnijdenis was eene ontmanning.

Vorst Bråwidjåjå werd toen door Soenan Kali onderwezen in de hoogste leer der Wali's. Hij leerde hem de twee geloofsbelijdenissen uitspreken en onderwees hem de sahadat en sarèngat [1]).

Toen hij hem dat alles had leeren smaken, was de vorst verzot daarop en dronken van de sahadat. Zijn hart was bekeerd en hij zeide tot Soenan Kali: „Als dat zoo is, Said! volg ik uw raad, ik ga tot den Islâm over en keer naar Ngampèl terug. Mijn vorstendom sta ik aan Patah af. Ik ben oud. Ik ben niet van plan weder vorst te worden. Ik ben tevreden als particulier te leven."

Soenan Kali zeide: „Als dat Uwer Majesteits verlangen is, verzoekt Hare onderdanige dienaar, dat Zij zich het haar laat knippen om als teeken te dienen, dat heden Uwe Majesteit tot den godsdienst van den Profeet is toegetreden."

De vorst zeide: „Goed!"

Daarop wilde Soenan Kali hem 't haar knippen, doch de schaar weigerde te knippen.

Hij zeide: „Dit is het teeken, dat Uwe Majesteit innerlijk nog niet is overtuigd. Wanneer Uwe Majesteit inderdaad overtuigd is en den Boeddhistischen godsdienst vaarwel gezegd heeft, en tot den Islâm is overgegaan, dan zou ik Uwe Majesteit het haar kunnen knippen."

De vorst Bråwidjåja zeide: „Ja, ik ben waarlijk overtuigd, ik verlaat van af heden den Boeddhistischen godsdienst en ga tot dien van den Profeet van Allâh over. Ik ben overtuigd tot in mijn binnenste."

---

1) De geloofsbelijdenis bestaat uit twee deelen nl. volgens de Javanen hak illahhak illolah en wa Mohammat rassoellolah, (eigenlijk la illa ha illa Allah en wa Mohammat rasoellollah).

De sahadat noemen de Javanen de 5 dagelijksche gebeden en de sarèngat de geboden (de wet).

Soenan Kali knipte hem weder het haar en 't gelukte en de vorst verkoos Allah's naam te noemen en hij zeide toen tot Sĕdå-palon en Nålå-gènggong: „Gij moet weten, dat ik van af heden tot den godsdienst van den Profeet ben toegetreden. Mijn verlangen is, jelui te vragen het ook te doen."

Zij antwoorden: „Wat is de reden, dat Uwe Majesteit ons niet geraadpleegd heeft. Indien U ons had gevraagd, zouden wij niet daarin toegestemd hebben en zouden wij het beletten" [1]).

De vorst zeide: „Waarom zouden jelui niet daarin toestemmen en het mij beletten, dat ik tot den godsdienst van den Profeet overga en den naam van Allâh uitspreek, die de ware God is."

„Die hem den waren God noemen, zijn zij, die den godsdienst zelf belijden, die hem liefhebben. Wat ons betreft, wij noemen hem niet den waren God en hebben hem niet lief. Wij houden veel van den ouden godsdienst, den Boeddhistischen (boedå).

Boedå-godsdienst beteekent de godsdienst van het verstand (boedi). Boedi beteekent het aanwezig zijn van God, (Jang Wåtåwal-oedjå) die ons menschen omringt, die de macht bezit de wereld te regelen.

---

1) Dat deze dienaren vrij tegen hun vorst durfden spreken is omdat zij oude dienaren zijn, die reeds 's vorsten voorouders hebben gediend. Volgens Jav. begrippen toch zijn de vorsten van Mådjåpait afgestamd van de pĕndåwå's, dus van de Goden.

De pĕndåwå's hebben steeds als beschermers of bewakers gehad de vervloekte Godenzonen: Sĕmar, Petroek en Nålå-garèng.

Even als die Goden steeds geincarneerd zijn in de vorsten van Java zoo ook gingen die drie beschermers over in de dienaren des vorsten.

Met Bråwidjåjå zijn de incarnaties der Goden en ook die van Sĕmar, Pĕtroek en Nålå-garèng geeindigd.

De plicht van den mensch is zijn verstand te volgen, dat goed, helder en duidelijk is.

De beteekenis van Dewå is 't geschieden van alles, wat den mensch verlangt, voortspruitende uit het verstand. De beteekenis van bĕt is afbreken of scheiden (van Båtårå Goeroe en den Mensch). Het hangt af van den spreker. Wil hij beiden gescheiden denken, dan zijn zij gescheiden, wil hij ze als vereenigd beschouwen, dan zijn zij ook vereenigd. Tå beteekent wezenlijk, rå overal; duidelijk en wezenlijk is daarom Jang Latawal-redjå en omdat alles, wat in werkelijkheid bestaat, abstract of verborgen is; daarom wordt hij genoemd: Dewa Baṭårå of Batårå Goeroe, die 't recht heeft te worden vertrouwd en gevolgd, want hij is de voorganger voor alle schepselen, die gevolmachtigd is de vervanger van Jang Latawal-oedjå te zijn.

De spraak is een gevolg van 't nadenken en dit van het verstand.

Wat hebt gij nog aan te merken over een duidelijken en helderen godsdienst. De beteekenis van Mohammat is in werkelijkheid, die 't hart beweegt en inspireert. De beteekenis van rasoellolah is het gevoel van het lichaam en van den mond. Als gij 't gevoel van 't hart, van het lichaam, van de mond volgt, wordt gij misleid. Volgt gij den Imâm [1]) of het gevoel, dan volgt gij nog maar een mensch, volgt gij 't verstand, dan volgt gij den eeuwigen God.

Wat verkiest gij liever een mensch te volgen of voort te streven en den eeuwigen God te volgen?

---

1) Hier wordt Mohammat bedoeld.

Wanneer gij een mensch volgt, zijt gij tevreden een alledaagsch mensch te zijn, streeft gij vooruit en volgt gij den eeuwigen God, dan zijt gij boven den gewonen mensch verheven.

Den godsdienst van menschen, wier land gebrek aan regen heeft, volgt gij, later zal het hier ook gebrek daaraan zijn."

Toen de vorst hetgeen Sabdå-palon en Nålå-gènggong zeiden, had aangehoord, was hij verbluft en bleef langen tijd sprakeloos, beseffende, dat hij verkeerd had gehandeld en misleid was, en dat hij aan Soenan-Kali niet had mogen zeggen, tot den godsdienst van den Profeet te willen overgaan.

Sabdå-palon en Nåjå-gènggong zeiden verder: „Later zult gij spijt en berouw hebben,omdat U een misstap hebt gedaan, want de godsdienst van den Profeet eischt mishandeling als straf, zijn leer is duister, blijkt niet uit de koran, zijne wetten bevatten veel misleiding; de beleiders zijn elken dag gek [1]). Hoe kan men den nieuwen godsdienst goed noemen.

Hij die den alouden godsdienst durft verlaten, is slecht. Iemand, die den godsdienst zijner voorzaten verlaat, is ongelukkig, in al wat hij onderneemt."

De vorst zeide: „Hoe moet het nu? ik ben geschoren en heb den Said beloofd tot den Islâm toe te treden. Stel, dat ik weder terugkeer tot den Boeddhistischen godsdienst, geen vorst zegt iets twee of driemaal; als hij iets eens gezegd heeft, dan moet het geschieden, en kan hij niet daarop terugkeeren."

„Als dat Uw verlangen is, ondergaat het dan alleen.

---

1) nl. door het telkens doen van het gebed (calât en sĕmbajang).

Gij volgt menschen, die langs den weg gaan [1]), mijn urine van gisterenavond [2]).

Ik vraag U nu ook verlof heen te gaan.

Ik heb Uwe voorzaten immers gediend, van af de Tirtå-periode tot aan die van Mådjå-pait [3]). Indien ik toevallig sliep (100 à 200 jaren) en hen niet beschermde, gingen zij aan het vechten en waren er slechten onder hen, die hunne medemenschen opaten. Als ik wakker was, (100 à 200 jaren) dan was het tijdvak vreedzaam en U gaat van godsdienst veranderen zonder er mij over te spreken. Zijt gij dan niet bewust, dat gij gediend wordt door Kijai Sabdå palon, Nåjå-gènggong?

Sabdå beteekent woord, palon steun, nåjå wenk, gèng-gong eeuwig dus een woord van mij kunt gij vasthouden, dat U een eeuwigen steun geeft.

Waarom raadpleegt U mij niet eerst?"

Soenan Kali zeide: „Uwe Majesteit moet er niet te veel over nadenken. Ik geef Uwe Majesteit dit teeken [4]): Daar is een bron, als ik haar in mijne gedachte roept en 't water in welriekend water verandert, dan zal ook de godsdienst van den Profeet de ware godsdienst zijn en als zij geen welriekend water geeft, dan is de godsdienst van den Profeet een valsche."

De vorst zeide: „Goed!"

Soenan Kali deed het en dadelijk werd het water wel-

---

1) nl. Jan en alleman.

2) De Javaansche uitdrukking: oejoeh koe wingi sore is zeer beleedigend, want wordt iemand oejoehkoe wingi sore genoemd dan wordt hij beschouwd als geheel onbevoegd iets in te brengen of te dom, te jong of te kinderlijk om over iets mee te praten.

3) Hier blijkt 't, wat ik in noot 1, blz. 108 zeide, dat Sĕmar, Petroeh en Nålå-garèng beschouwd worden ook in de dienaren van de latere Javaansche vorsten te zijn geincarneerd.

4) Als bewijs van zijnen waren godsdienst.

riekend en hij zeide: „Dit strekt ten teeken dat de godsdienst van den Profeet de ware is en in vergelijking met den Boeddhistischen is die van den Profeet beter."

Sabdå-palon- en Nåjå-gènggong zeiden: „Wat is dat nu voor eene streek? Dat is een daad van een kind en daarmede pronkt gij tegenover mij. Weet U dan niet, dat ik den hemel en de hel gemaakt heb op den top van den berg Mahmeroe (Sĕmeroe). Goeroe [1]) stelt zich slechts tevreden met de eerste te bewonen, ik ben er de maker van. Die de bronnen, al 't vuur in de bergen heeft gemaakt, ben ik. Java wankelde, omdat het te veel vuur onder zich had [2]), daarom heb ik daarvoor een weg gemaakt in de toppen der bergen, toen hield Java op met elken dag te schudden.

Maar waarvoor zou ik macht toonen tegenover mijn urine van gisterenavond [3]). Als ik tegen die bron met zijn geurig water een veest laat, dan stinkt zij en de grond daarbij [4]).

De goden zullen mij immers niet toestaan op den top van den berg Mahmeroe een hemel en een hel te maken indien de Boeddhistische godsdienst niet goed was.

Aangezien U in deze zaak reeds misleid zijt, heeft het geen nut, dat ik met mijn urine van gisterenavond redetwist, ik zal maar afscheid van U nemen en weggaan."

„Als dat zoo is, dan gaat gij van mij scheiden."

---

1) Verkorting van den oppergod Batårå Goeroe.

2) De Javanen stellen de aarde als een platvlak voor.

3) Met deze uitdrukking ziet Sabdåpalon met minachting neer op Soenan Kali, die meer wilde zijn, dan hij, die reeds van de Tirtå-djåjå tot de Mådjå-pait periode leefde en veel macht bezat.

4) Als bekend is, kan Sĕmar afschuwelijke winden laten, waarmede hij den vijand verdrijft.

„Al naar dat U het noemt. Wilt U ons als vereenigd denken, dan zijn wij vereenigd, denkt U ons gescheiden, dan zijn wij gescheiden. Ik zal U onzichtbaar dienen" [1]).

„Waar gaat gij heen?"

Ik ga niet weg en ik blijf niet, maar ik ben in alle donkere plekken tegenwoordig, ten einde tot waarheid te maken, wat mijn naam kijai Sĕmar [1]) beteekent. Denk er naderhand aan, dat al wie een ouden naam draagt, geen kĕris bij zich heeft en naast U durft komen zitten, dat die mijn helper is.

Wat ik later bewaken zal, is Arabië ten O. van Adjam (Perzië), 't welk ik tot Soengsang-boewånå-balik maken zal [2]).

Wat is dat Soensang-boewånå-balik? Zult gij dan mijn geslacht vernietigen?"

„Neen! Java maak ik welvarend. De westerlingen breng ik naar Java over. De slechte Javanen verban ik naar het Westen. De goederen uit het Westen, die mooi zijn, breng ik naar Java over, en de goederen van Java, welke onbeduidend zijn, breng ik naar het Westen [3]). Al zijt gij het in persoon als U slecht is, jaag ik U naar 't Westen. Ik zal niet eindigen met Uwe nazaten te onderwijzen, totdat zij ontwikkeld zijn en arak drinken en varkens-

---

1) Sĕmar van Samar = duister, donker. Volgens de Javaansche mythologie is Sĕmar de broeder van Batårå-goeroe die door zijnen vader vervloekt, er leelijk uitziet, zoo als hij ook in de wajang spelen wordt voorgesteld, doch van de mensch geworden goden heeft hij 't langste geleefd en steeds de vorsten afstammelingen van Batårå-goeroe als dienaar gediend.

2) Is een Javaansche uitdrukking, welke beteekent, dat men hem die de macht heeft, dus heer is, tot onderworpene tot knecht maakt. Sabdå-palon wil den Arabischen godsdienst, die op Java de heerschende is, een tegenstander zoeken om hem te verdringen; zooals nader blijken zal doelt hij op 't christelijk geloof.

3) Dit doelt op den tegenwoordigen handel van Java met het westen.

vleesch eten [1]), zooals ten tijde van Mådjå-pait en weten wat winst en verlies is [2]).

De wetten zeggen, dat men de gewoonten volgt der Indiërs (Javanen).

Wanneer zij voelen, dat zij van Javaansche vorsten afstammen en als zij zich herinneren van Boeddhistische Javanen af te stammen, zullen zij zekerlijk ook het eten hunner voorvaderen zich herinneren.

Ik zal voor den godsdienst van Uwen zoon Radèn Patah eenen tegenstander zoeken, die den godsdienst van den Profeet van Allâh overtreft, opdat hij geneest van zijn verstandsverbijstering [3]).

Welke in den strijd overwinnaar is, die is de ware godsdienst, dien ik in 't vervolg beschermen zal."

De vorst zeide: „Wat die zaak betreft, die laat ik geheel aan Allâh's wil over, die Alwetend is."

Soenan Kali zeide: „Denk niet te veel daarover na, als Uwe Majesteit te veel naar den zaak van Hare dienaren luistert, dan zou Uwe Majesteits geweten nog meer bezwaard worden."

Sabdå-palon en Nåjå-gènggong verdwenen daarop.

De vorst zeide toen tot Soenan Kali: „Je moet weten, Said! het rijk Blambangan zal later, wanneer de helpers [4]) van Såbdå-palon en Nålå-gènggong gekomen zijn, Banjoewangi heeten."

De vorst en Soenan Kali vertrokken daarop naar Ngampèl.

---

1) Dit is scherpe ironie en wijst op den tegenwoordigen toestand der Javanen, die hoe meer zij zich ontwikkelen, des te meer zij gebruik maken van drank en soms zelfs van varkensvleesch niet vies zijn.

2) Dus handel weten te drijven.

3) Hier wordt de christelijke godsdienst bedoeld. Men ziet hieruit dat de schrijver nogal christelijk gezind is.

4) Hiermee worden de Europeanen bedoeld.

Njai Agĕng Ngampèl maakte toen een voetkus bij haren grootvader en schreide en verweet het de Wali's en de Boepati's, die samen den wil van Patah gesteund hebben, om Mådjå-pait te veroveren en zeide tot Soenan Kali: „Betaamt het, dat gij vorst Bråwidjåjå, die reeds zoo oud is, bevecht? Als gij vechten durft, vecht gij dan tegen Uwen vader? Schaamt gij u niet om den oudsten man te bestrijden, die reeds bijna een lijk is?"

Soenan-Kali zweeg, Njai Agĕng Ngampèl liet toen haren kleinzoon, den Soeltan van Dĕmak, roepen.

De bode vertrok.

Later werd de vorst Bråwidjåjå erg ziek, omdat hij zeer oud was en veel gemoedslijden had.

Toen hij zou sterven, waren Soenan Kali en Njai Agĕng Ngampèl de eenigen, die tegenwoordig waren. Zijne nazaten waren afwezig.

De Vorst zeide tot Soenan Kali: „Said! aangezien op heden, het Gods wil is, dat mijn einde daar zal zijn en mijne nazaten niet tegenwoordig zijn, heb ik niemand anders dan gij, aan wien ik mijnen laatsten wil omtrent Java kan mededeelen. Ik zal u dien maar bekend maken. Volg hem op. Ik draag u op voor mijn nageslacht te zorgen. Al wie vorst mocht worden, moet gij dienen."

Soenan Kali zeide: „Geeft Uwe Majesteit geen verlof aan Haren zoon Sultan Bintårå, om als vorst over Java te regeeren?"

„Ja, ik sta hem toe mij als vorst op te volgen in mijn vorstendom, maar voor hem alleen, zijne afstammelingen sta ik niet toe, hem op te volgen. Wat mijn lijk betreft, begraaf het te Mådjå-pait ten teeken, dat ik vorst van Mådjå-pait ben geweest, opdat mijn graf aldaar ligt, maar je moet het niet bekend maken, als 't graf van den

vorst Bråwidjåjå, maar als 't graf van de prinses van Tjĕmpå, want Patah heeft mij als vrouw behandeld."

Nadat hij zijnen uitersten wil had bekend gemaakt, stierf hij en inderdaad werd hij te Tråwoelan begraven, in de stad Mådjå-pait; daarom is aldaar een graf van de prinses van Tjĕmpå, in werkelijkheid is dat 't graf van den vorst Bråwidjåjå van Mådjå-pait.

Wat 't graf van de prinses van Tjĕmpå betreft, dat is eigenlijk te Karang-kĕmoening in Toeban, juist zooals de Javaansche geschiedenis het mededeelt.

Ongeveer drie dagen later kwam de Sultan van Bintårå te Ngampèl.

Njai Agĕng Ngampèl zeide tot hem: „Het is God's wil Bintårå! dat gij over Java als vorst zult regeeren, doch gij alleen," en zij vertelde hem den uitersten wil zijns vaders.

De Sultan van Bintårå schreide, spijt hebbende over zijnen misslag.

Njai Agĕng zeide toen tot haren kleinzoon: „Aangezien uw vader thans reeds overleden is en gij hem nog geen eerbiedbetoon hebt kunnen bewijzen om hem vergiffenis te vragen voor uwen misstap, heeft hij zijnen wil thans reeds uitgesproken en hij staat het niet toe, dat gij Java met Uwe latere afstammelingen regeert. Gij alleen hebt toestemming daartoe, Uwe afstammelingen niet."

„Ik zal daarin berusten, het is mijne voorbeschikking. Ik zal nog zien, dat verlof te verkrijgen, als het kan; gaat 't niet, dan berust ik daarin. Het is God's wil."

„Aangezien uw vader, toen hij stierf, den Islâm reeds heeft omhelsd, moest gij, indien gij er mede eens zijt en het doen en ten uitvoer brengen wilt, op zijn graf overnachten en zijne toestemming en gunst om over Java

als vorst te regeeren afsmeeken en hem vergiffenis vragen voor de gepleegde fout."

Soenan Bintårå volgde dadelijk haren raad op en bracht zeven nachten op 't graf zijns vaders door. Daar kreeg hij de volgende ingeving: „Als gij waarlijk diep berouw gevoelt en mij het ernstig smeekt, Patah! dan sta ik u toe, dat gij tot uw derde geslacht als vorst over Dĕmak regeert."

Sultan Bintårå keerde daarop naar huis. Het padjĕksan [1]) huisje bracht hij naar Dĕmak over en verhief het tot poesåkå [2]).

Toen hij în Dĕmak was, verbrandde hij alle oude boekwerken, de geschiedenis van Java bevattende en waarvan ik U hierboven verteld heb.

Toen verdichtten de dichters, dat te dien tijde het rijk Mådjå-pait, bang zijnde voor de wondermacht der Wali's, ten onderging door muizen, bijen en geesten van uit Palèmbang, die in een kist werden gedaan en die, toen deze geopend werd, een donderend geluid gaven (djoemĕgoer).

De beteekenis van de muizen is de eigenschap van knagen; zoodra men muizen vrijlaat, vermeerderen zij zich, maken alles stuk en op [3]).

De beteekenis van de bijen is, dat men algemeen kan aannemen, dat de belijders van den godsdienst van den profeet, slechte menschen zijn en geen goedheid weten te vergelden zoo als de sultan van Bintårå en al de Wali's.

---

1) Wat dit padjĕksan-huisje moet beteekenen in dit verhaal kan ik niet nagaan.

2) Poesåkå noemt men nagelaten goederen van voorouders, die als heilig worden beschouwd.

3) Dit slaat op de Islâm predikers. Zij zijn net muizen. Geeft men ze de vrijheid, dan zoeken zij veel aanhang en trachten dan de macht in handen te krijgen en werpen den troon van den vorst van het land omver.

Zij kregen hun levensonderhoud van den vorst Bråwidjåjå en toch dorsten zij het rijk van Mådjå-pait zonder eenige reden te verwoesten.

De beteekenis van de dĕmits uit Palèmbang in de kist, die, als deze geopend wordt, een donderend geluid geven, is deze: Dĕmits zijn onzichtbaar, en een soort berggeesten, die menschen beheksen; Plèmbang beteekent verandering van godsdienst; de kist beteekent goed bewaard, djoemĕgoer beteekent een hevig geluid, dat door velen gehoord kan worden [1]).

Het wezen van den godsdienst van den profeet is duister, 't uiterlijke bestaat uit prijzen, loven en godsdienstoefeningen doen ter eere van den Schepper der wereld.

In werkelijkheid zijn de belijders slechter dan berggeesten, veroorzaken gaarne moeielijkheden aan hun gelijken, betooveren menschen zonder reden, maar voor het uiterlijke zijn zij verborgen, als of zij in een kist zijn bewaard.

Toen zij vrij waren, was het gevolg, dat zij 't rijk Mådjåpait dorsten aanvallen zonder eenige aanleiding, dus is het duidelijk dat de belijders van den godsdienst des profeets slechte lieden zijn en geen goedheid des vorsten weten te vergelden en als een donderslag, luider dan kanongebulder, bekend zijn als slechte lieden.

De Soenans van Tjĕrbon en van Giri begrepen, dat zij in bedekte termen werden aangevallen door de taalgeleerden. Soenan Giri liet een kris maken, die hij Kålå-moenjĕng noemde, de Soenan van Tjĕrbon een metalen borst-

1) Met de geesten van Palèmbang kan ook bedoeld worden n. m. m. de zoons van Arijå-damar nl. Patah en Hosain die uit Palèmbang afkomstig waren, op Java zijn gekomen en hier eene verandering in den stand van zaken hebben gebracht.

plaat als teeken, dat men naderhand gelooven zou, dat de val van het rijk Mådjå-pait werkelijk door den wondermacht der Wali's was geschied, nl. dat uit de kris bijen kwamen, uit de borstplaat muizen, dat geesten in een kist werden geborgen, die, wanneer deze geopend werd, een donderend geluid gaven.

Die dit gelooven willen, zijn natuurlijk domme menschen.

De reden, dat de geschiedenis van het rijk Mådjå-pait opzettelijk verduisterd werd door de poedjånggå's (taalgeleerden, geschiedschrijvers), was, dat zij bevreesd waren de werkelijkheid te vermelden en het geheim van den vorst en der Wali's publiek te maken, waarom zij daarvan afweken en de vergelijking maakten, dat de val van het rijk Mådjå-pait was uit vrees voor de wondermacht der Wali's, nl. muizen, bijen en geesten.

Bedenkt zelf lezers!

Welk geschiedkundig werk van andere landen vermeldt dat een groot rijk ten val werd gebracht door het steken van bijen en 't knagen van muizen, evenals of 't een stuk kleed ware.

Dit alleen is reeds voldoende om als maatstaf te dienen.

De Arabische godsdienst, zooals die algemeen wordt erkend op Java, zal den Javanen vele moeielijkheden bezorgen, omdat zijn aard is als die van de berggeesten uit den berg Kidoel.

De reden, dat ik zulks zeggen wil, is: Ten eerste: In het jaar 1801 werd Adji-såkå, een Arabier, vorst van Java; toen hij afgetreden was, vluchtte hij weder naar Arabië terug.

Alle groote bronnen, welke op den berg Mĕndang of Kĕndĕng waren, heeft hij doen verdwijnen tot heden ten dage. Langs den geheelen berg is er gebrek aan water.

Hoevele moeielijkheden veroorzaakte dat niet aan den kleinen man [1]).

Er is gebrek aan drinkwater en irrigatie-water. Dit berokkende aan latere vorsten veel schade [2]).

Ten tweede: Wijlen Soenan Bènang, die het land vervloekte, dat het gebrek aan water zou hebben, veroorzaakte ook moeielijkheden als boven verhaald.

Ten derde: Wijlen Soenan Bintårå en de Wali's aan wie de vorst Bråwidjåja van Mådjå-pait een bestaan geschonken had, dorsten 't rijk zonder aanleiding ten val te brengen en verbrandden de Javaansche geschiedboeken, waardoor de Javaansche geschiedenis en het gewoonterecht van den ouden godsdienst te loor ging.

Het ware beter overvloedig water, rijkdom aan regen te wenschen, wat ten hunnen voordeele ook strekken zou.

Indien het later geschieden zal, zoo als boven is gezegd en op Java gedurende een heel jaar het slechts eens regent, zooals in Mĕkah, is 't omdat men den godsdienst der Mekkanen heeft aangenomen.

De aard der geesten van den berg Kĕloet is nog steeds dezelfde om voor het wel en wee der menschen te zorgen, daarom moeten wij onzen eigen godsdienst, die reeds beleden wordt, bevoorrechten, opdat hij niet vernietigd worde."

Kjai Dĕrmå-kåndå zeide tot Kijai Boetå Lotjåjå: „Wordt, zooals de gewoonte is, de bede der Javaansche Islamieten, wanneer hunne sawahs gebrek aan water hebben, en zij de hulp van de santri's, die den godsdienst van den profeet belijden, inroepen, ten einde een bede op de sawahs te doen

---

1) Het verdwijnen der bronnen schrijft men toe aan Adji-såkå, doch men kan het beter toeschrijven aan het moedwillig openkappen der bosschen voor de koffiecultuur door de Indische regeering.

2) Zooals de Indische Regeering dat thans ondervindt.

om water af te smeeken, door Allah dikwijls verhoord en regent het dan?"

Kjai Boetå-Lotjåjå antwoordde: „Gij zocht spijkers op laag water, als iedereen met ernst bidt, zal hij krijgen, wat hij smeekt, zoo niet dan kan men niet zeggen, dat Allâh de eigenschap van milddadig te zijn heeft.

Indien de Arabieren regen konden doen vallen, zou Měkah het vele malen per jaar doen regenen.

Děmak heeft 10000 santri's en masdjids gebouwd door de Wali's, dat is in navolging van Měkah en de santri's kunnen geen regen doen vallen?"

Kjai Děrmå-kåndå vroeg aan Kjai Boetå Lotjåjå: „Welken godsdienst beleiden de geesten?"

Kjai Boetå-Lotjåjå antwoordde! „Hun godsdienst is gelijk aan die der menschen, want de mensch is de gunsteling van Allâh, daarom moeten zij gevolgd worden".

Des morgens vroeg hielden zij op en Kjai Boetå-Lotjåjå zeide tot Kjai Děrmå-kåndå. Nu, Kjai Biskaal! mijn verhaal is ten einde, ik groet U en keer naar huis terug."

Kjai Děrmå-kånda ging toen voor Kjai Poerbå-widjåjå zitten en zeide: „Heeft U goed vernomen, wat ik met Kjai Sôndông gesproken heb van des avonds tot heden morgen?"

Kjai Poerbå-widjåjå antwoorde: „Ik heb alles goed gehoord."

Kjai Děrmå-kåndå zeide: „Dat is de ware geschiedenis van Kědiri. Zij is juist. U kunt haar opteekenen als de geschiedenis van Kědiri. U kunt haar aan Uwe nakomelingen achterlaten."

Kjai Poerbå-widjåjå zeide tot Kjai Děrmå-kåndå en Kjai Sôndông: „Kunt gij weder vertellen, wat gij van nacht verteld hebt en waar naar ik geluisterd heb?"

Beiden antwoordden: „Wij kunnen het niet, want van nacht, zooals wij ons herinneren kunnen, hebben wij waarlijk gesproken, maar wij hebben er niet bij gedacht, wij sliepen als 't ware en droomden slecht" [1]).

Zij gingen toen naar huis en kregen *f* 25 koper, goed voor kleeren, en twee hadji kleeden.

Toen zij vertrokken waren, riep Kjai Poerbå-widjåjå Kjai Djåjå-soedirå uit de kampoeng Pandjèn en gelastte hem de ruïnen na te gaan, welke genoemd waren en zij bleken juist te zijn. Zij bestaan nog.

Een rapport werd opgemaakt voor den heer Johan Donker, den eersten resident van Kĕdiri, maar verkort en niet zooals Kjai Dĕrmå-kåndå en Kjai Boetå-Lotjåjå boven vertelden.

TOELICHTING.

De schrijver van dit verhaal ben ik, ontslagen Wedono van het district Lèngkong, regentschap Bĕrbĕk, residentie Kĕdiri, geheeten Mas Soemå-Sĕntikå.

Of het waarheid of verdichtsel is, mag de goede God weten.

Ik kon dit verhaal schrijven, omdat ik te dien tijde bij Poerbå-widjåjå diende, toen hij Kjai Dĕrmå-kåndå liet komen en ik bediende was.

In 1849 werd ik mantri-koemĕtir-koppi in 't district Waroe-djaèng in Bĕrbĕk en had ik onder mijn bestuur boven gemeld Kitå-bĕdah.

---

1) Het is iets eigenaardigs bij de Javanen, dat zij over alles, wat zij van de oude geschiedenis vertellen, eene mystieke sluier werpen. Dergelijke personen noemen zij kĕsoeroepan.

Ik ging alle bovengenoemde ruïnen na.

Naar mijne bevinding is het juist, want de dorpen, de tegenwoordige Bĕngawan en de bedding der vroegere rivier, het gebrek aan water in Kitå-bĕdah, de gewoonte en de godsdienst der inwoners, heb ik nauwkeurig nagegaan en vergeleken met 't verhaal van Kjai Dĕrmå-kåndå en Kjai Sôndông, welke ik vernomen heb, alles was juist.

Vele inwoners van Kitå-bĕdah belijden den Kalanggodsdienst en vereeren Bandoeng-bondå-wåså. Als de dag voor de godsdienstoefening wordt erkend de djĕmoeăh-wage van de woekoe Je. Menschen en dieren werken dien dag niet en eten lekker in hunne huizen en stallen.

Ik heb dat zelf dikwijls gezien.

Ik heb ook de putten van de menschen en de dorpen Tandjoeng-tani en Tandjoeng-kalang en Tjinkok gezien. Wegens de diepte dier putten kon men het water niet zien, het was duister.

Neemt men den afstand tot de rivier Bĕngawan, die van Kĕdiri en Tanah-ngare komt, in aanmerking dan moest er zoo'n diepe put niet bestaan.

Ik vroeg aan de bewoners van de desa Tandjoeng-tani of het waar is, dat de beschermgeest van het dorp Njai Plĕntjing heet. Zij zeiden van ja; zelfs vertelden zij, dat zij, die graag op woudgedierte jagen en niet goed kunnen schieten offeren en bidden bij den put Tandjoengtani. Het toovermiddel voor goed schieten wordt geleerd door Njai Plĕntjing en als zij dat goed opvolgen, dan schieten zij zeer goed.

In 1851 raakte mijn koffietuin in de desa Koewangoeran overstroomd.

Ik maakte een afvoerkanaal noordwaarts naar de desa Tjombrèng, breed 8 voet, diep 4 voet en lang 75 roe,

inderdaad raakte het vol water en stroomde het water. Na drie maanden verdween het water en zakte in den grond weg en kon niet meer stroomen tot aan het einde van het 75 roe lange kanaal.

Ik vroeg aan de lieden, wat de reden kon zijn, dat het water verdween en niet tot 't einde toe kon stroomen. Niemand kon het mij toelichten.

Er was een oude man, genaamd Kjai Wåhå uit het dorp Prambon. Hij zeide, dat de tijd van den vloek van Soenan Bènang, welke ik boven verteld heb, nog niet voleindigd was.

In 1854 werd ik mantri politie in 't district Lèngkong en gedurende 11 jaren had ik onder mij Goenoeng-Kĕndĕng.

Ik ging weder 't verhaal van Kjai Dĕrmå-kåndå en Kjai Sondong na, 't welk ik gehoord had en 't kwam goed overeen.

Er was geen groote put in den berg Kĕndĕng en er was gebrek aan water.

In 1862 werd ik door het Gouvernement gezonden om Kitå-bĕdah te inspecteeren. De put, die ik gezien heb en waarover ik verteld heb, was in diepte zeer verminderd in vergelijking met 't jaar 1849; men kon 't water zien en 't scheen dat de tijd naderde dat het land rijker aan water worden zou.

In 1865 werd ik mantri-politie in 't district Soekå-rĕdjå, in de residentie Kĕdiri en woonde in de desa Kĕrĕp nabij de stad Mĕnang, dicht bij de desa Njaèn of Proedoeng, in 't district Paré en ik had onder mij de desa Bagĕm en Pandjĕr, Djalas, Djagoengan, Båsåwå en Mĕndåwå. Ik vergeleek de genoemde ruïnen en zij bestonden.

In 1866 werden de steenen beelden van Dipati Pandjĕr, het ruiterbeeld in de desa Bogèm naar Kĕdiri vervoerd en tot heden zijn zij er nog.

Het beeld Boetå Njai in de desa Njaèn dat ik niet kende, ressorteerde onder 't district Papar; ik deed mijn best het te leeren kennen. Ik sprak er over met den tabakondernemer van de desa Kĕrĕp.

Hij zocht 't beeld Boetå Njai en het werd werkelijk gevonden en het was begraven tot aan de mond. Het werd opgedolven door dien heer. Men moest 16 voet graven.

Toen wist ik, dat het verhaal van Kjai Dĕrmå-kåndå en Kjai Sondong waarheid bevatte.

Indien men het wilde verplaatsen, zou naar mijne taxatie 700 menschen het nog niet kunnen verzetten.

De ruïne nabij de stad Kĕdiri, heb ik reeds onderzocht, toen ik nog jongmensch was.

In 't jaar 1873 ging ik uit den dienst als wedono van het district Lèngkong.

Daar ik leegzitten leelijk vond, trachtte ik alles mij te herinneren en in plaats van 's middags te slapen, heb ik dit verhaal geschreven, ook om mijn verdrietig gemoed te troosten.

Ik voegde wat verdichtsel bij voor het aangename van den stijl.

Moge de lezers het met genoegen lezen of hooren.

Of men het geheel als eene waarheid of leugen moet aannemen, laat ik aan de lezers of hoorders over.

Alle bovengenoemde ruïnen bestaan.

EINDE.

Uitgaven van de Boekhand
voorheen E. J. BRIL

BERTSCH, L. G., Woelang Sastrâ kang s

BERTSCH, L. G., Woelang Sastrâ kang ka

Brieven (Javaansche), berigten, verslagen, ve schriften, proclamaties, contracten, schuldb ties, processtukken, pachtbrieven en andere Naar handschriften uitgegeven door T. Ro siene druk door A. C. Vreede. 8°.

H. C. H., Overzicht van de verschillende w de Javaansche taal. gr. 8°.

HOLLANDER, J. J. DE, Handleiding bi Javaansche taal. gr. 8°.

Kitab Toehpah, Een Javaansch handboek v daansch recht door T. Roorda. 3e verbete

MECHELEN, CH. TE, Kort begrip van de vorming. 8°.

Pandji-Verhalen (Roorda's) in het Javaansc ven door Dr. J. G. H. Gunning. gr. 8°.

POENSEN, C., Bloemlezing uit de Javaans ten. 8°.

POENSEN, C., Eerste Javaansche leesoefenin afgeleide en samengestelde vormen in de eers oefeningen voorkomende. 8°.

POENSEN, C., Volzinnen en opstellen ter Javaansch. 8°.

POENSEN, C., Grammatica der Javaansche t

RHEMREV, J. L., Jachtavonturen door he

VALK, J. W. VAN DER, Beknopte handl vaansche taal te leeren spreken. 8°.

BOEKDRUKKERIJ voorheen E. J. BRILL.